

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLAS:

b.-farkas utca 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illető minden küldemények czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., féltre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beíratás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyujt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Eféz. IV. 4.

Tartalom: A középtanodai törvényjavaslat. Szász Béla. — Indítvány az erdélyi ev. ref. egyházkerületben létező központi és egyházmegyei özvegy-árvai gyámintézetek egyesítése tárgyában. Előterjesztés végett kidolgozta Szóts Sándor, dévai ev. ref. lelkész. (Folytatás). — A középiskolai törvényjavaslat s az ág. ev. egyház. — A testvér-superintendentiák köréből. Békésbánati egyházmegyei közgyűlés. — Vidéki élet. A brassói ág. ev. leány-egyházból. — Külföld. — Különfélek.

A középtanodai törvényjavaslat.

Kolozsvártt, 1883. márcz.

Holnap a nagy nap, melyen elvégre megkezdik a magyar képviselőház az annyi hányattatáson keresztülment középtanodai törvényjavaslat tárgyalását. Mi lesz ennek az Odysseának zárjelenete, — ki tudja ma?

Az eredeti javaslat ugyancsak sok mindenféle átalakításon ment át s a most tárgyalás alá kerülő szöveg a compromissumok egész sorozatának eredménye. Tagadhatatlan sok az előnyös változtatás, bár félreösmerhetetlen, hogy sokkal lényegesebbek azok az engedmények, melyeket a catholicus, mint a melyeket a protestans felekezetek irányában tett a miniszter és a közokt. bizottság. Igaz, hogy ott majd semmi baj sincs a kifelé protestáló nemzetiségekkel, itt pedig ugyancsak óvatos körülírás szükséges, hogy a magyar államiság elősmerttetése minden irányban biztosítható, — de viszont az is bizonyos, hogy a protestans felekezetek hazafias és önérzetes részének nehezebbé eshetik, a midőn egy sorban látja magát a ősendörök strázsálására alá vetendő szakadárokkal.

Am a magasabb szempontok érdekében ebbe is csak beletörődni valahogy — biztosan számítva rá, hogy a catholicus iskola- és vagyon-ügy a parlamenti felelősség alatt álló magyar kormány kezei

között jó helyütt van s onnan ki sem szabadul alkotmányosságuk uralmának idején és arra is, hogy a becsületes embernek nincs miért tartania a zsandároktól, a kik köztudomás szerint csak a tolvaj urakra nézve félelmesek. Sőt látjuk is világosan, hogy az 179%. XXVI. trvez. értelmében a „litteraria coordinatio“ és a „suprema inspectio“ általános fogalmi szükségkép részletesen körülírandók, mihelyt a középtanodai oktatás ügye, a mint igaz is, törvény által szabályozandó.

De elősmertése a szabályozás szükségességének nem egy jelentőséssel avval, hogy a szabályozás bármiféle formájába készséggel beleuyugodjunk s így — bár tisztán áll előttünk, hogy az állam souverainitása elől nem zárkozhatunk el ridegen a felekezeti autonomia sánczai közzé sőt, hogy bizonyos áldozatokat is kell, épen nekünk: jó érzelmű magyar protestansoknak, a nemzetiség oltárán hoznunk — mégis nem tehetjük, hogy a törvényjavaslat mai szövegét pár megjegyzéssel ne kísérvük, melyeknek figyelembe vétele távolról sem válnék kárára a megalkotandó törvénynek, sem a közoktatás, sem a magyar államiság szempontjából.

A tanárok számának tulságos magasán való megállapításáról nem szólunk, mert körül-belől biztosak lehetünk, hogy maga a minister fog erre nézve alászállító módosítványt a házban benyujtani, sem a paedagogiai, sem a pénzügyi tekintetek nem indokolván a javaslat numerusait, míg a szegény protestans felekezetek leroskadtának alattok.

De szólanunk kell a suprema inspectio olyas értelmezése ellen, a melyet a javaslat a kerületi felügyelők veto-jogában fejez ki minden érettségi bizonyítvány irányában.

Magunk is követeljük a legteljesebb ellenőrzést, hogy legyenek kényszerítve tanári karaink a legmagasabb erőkifejtésre; hogy a dicasterialis homályt bolygassa meg a nyilvános bírálat világossága és követeljük a kormány alaposabb beletekintését iskolai ügyeinkbe, hogy lássa, mily sok méltatlan és alap-talan gyanúsításnak voltak és vannak protestans iskoláink részéről is kitéve. De nem szenvedhetjük, protestans, alkotmányos, önjogu és becsületérző férfiak lévén, a rendőri állam folytonos szimatolását, praeventiv cenzuráját, a mely csalót, ámitót, gonoszlat lát a priori mindenekben és saját emberségünk-ből, kötelezettségünkön felül hozott áldozatokkal, a magyar állam helyett és javára is, magunk pénzén fönntartott iskoláinkat megbizhatatlan kiskorúaknak tekinti s mentorok vesszője alá akarja már eleve rendelni.

Igeni, legyen a tankerületi felügyelőknek szabad bejárásuk iskoláinkba, köz- és érettségi vizsgálataira; szemlélhessék meg időközben is a tanítás eredményeit, az írásbeli dolgozatokat s alkossanak maguknak ez alapon ítéletet, ha megfelel e az iskola a törvény követelményeinek? Ha aztán e tapasztalatok alapján bizonyosnak látszik előttök a hanyagság, vagy éppen visszaélés: tegyenek jelentést főnöküknek, a miniszternek s ennek esetről-esetre legyen joga vetojával élni, arra az egy esetre nézve szabadjon közege által fölfüggesztő határozatot mondani ki s rendelhessen az illető felekezeti főhatósággal egyetértőleg vegyes vizsgáló bizottságot ki, a mely aztán, nyilvános ellenőrzés alatt is állván, a tévedés, vagy részrehajlás lehetőségének is kizárásával végérvényűleg dönthetne. Így meg volna védve a tulajdonos felekezet főtekintetét érdemlő joga mellett az állam főnhatósága is s az a kerületi felügyelő kétszer is meggondolná a dolgot, míg — talán személyi tekintetekben is nyugtható — följelentését egyszer megtenné. De a mostani körülírás szerint egy kis felekezeti, vagy más egyéni sajátosság a felügyelőben egész iskolákra vonhatna zavart, vizályt kormány és felekezet között s egyikre vagy másikra végzetes compromissiót. Míg az ellen a főhatalmazás ellen, melyet a törvényhozás az alkotmányos miniszternek adna, hogy csak is szükség esetén, tapasztalatok által indokolva s esetről esetre kivételesen léphessen föl az állami érdek védelmére: senkinek sem lehetne alapos kifogása — mert axioma ugyan, hogy bűnhődjék a bűnös, de még magasabbrendű axioma, hogy a bűnösökért ne vexaltassék az ártatlan.

A javaslat ily értelmű módosítása kielégitendő az állam érdekét s nem sértene egy hazafias felekezetet sem. Már pedig csak az ilyen compromissum a helyes.

Másik megjegyzésünk a tanárok képesítését illeti. A javaslat mostani szövege megfelel a tényleges

állapotnak: csak az államnak vannak tanárképzői s így csak neki lehet tanár-képesítő bizottsága. A javaslat nem zárja ki lehetőségét annak, hogy a felekezetek is állithassanak tanár-képzőt, de ki, hogy ezek mellett képesítő bizottságok valaha is szerveztessenek. Pedig, ha a felekezeti tanárképző az állam követelése szerint fogna berendeztetni s ha a képesítő bizottságban az állam is kellően fogna képviselve lenni: mit érthetna az államnak, ha egyik-másik felekezetben ezen a téren is verseny-társat nyerne? Ha nem minden tanár egy kaptafára volna ütvé s ha a szellemi individualitás kifejlése a különböző intézmények lehetősége által volna biztosítva? Baj lenne-e az, ha nem éppen minden tanár az időszere közoktatási miniszter esze szerint fogna gondolkodni s így a szellemi verseny s eszme-surlódás a tanárok útján a fejlődő ifjúságba s evvel a nemzetbe vitetnék be? Alig hisszük s ha bár a kérdés most nem actualis: egy-két szócska betoldásával legalább nyitva kellene hagyni az ajtót a jövő e bekövetkező alkotása számára.

Az iskola bezárása iránti jog s az így rendelkezésre kerülő vagyon hovaforodításának kérdése miniket reformatusokat nem érint s ha az ágostai hitű testvérek e tekintetben bizonyos részen aggodhatnak: tegyenek róla, vegyék elejét, hogy e kérdések valaha is napi rendre kerülhessenek. Az tény, hogy ez a határozmány túl vág az 179%. XXVI. trvez. illető tételén, de mert nekünk nincs miért tartanunk tőle: az állami magasabb érdek szempontjából készséggel belenyughatunk.

Lehet, hogy kivált egyelején némi zökögést fogunk tapasztalni a kifejlett szokás-jog s majdan írott törvényé válandó javaslat összesurlódásáig. De mi ettől ép oly kevésbé félünk, mint nem féltünk annak idején az 1868. XXXVIII. trvez. magasra szabott mértékeitől, melyek oly erőkifejtésre kényszerítették az államot és felekezeteket egyaránt, hogy már mi is élvezzük gyümölcseit s a jövődőség még inkább fogja érte áldani Eötvös messzeczélzó szellemét!

Legyen ez a törvény méltó második szem a magyar közoktatási törvények láncolatában!

Szász Béla.

Indítvány

az erdélyi ev. ref. egyházkerületben létező központi és egyházmegyei özvegy-árvai gyámintézetek egyesítése tárgyában.

— Előterjesztés végezté kidolgozta Szóts Sándor, dévai ev. ref. lelkész. —

(Folytatás.)

Nyilván kitűnik e táblázatokból a rendkívüli előny a papi családokra nézve. A mit a pap 5, sőt 10 év alatt befizet, családja már 5 év alatt kétszeresen kapja vissza;

25 év alatt befizetett pénze is már 7—8 év alatt kamattól együtt visszatérül özvegye és árváinak. Ha pedig özvegye 25 évig él és árvái 20 évig élvezik a gyámintézet jótéteményeit: akkor a pap által befizetett összeg 5, 10, sőt 20-szorosan adatik vissza szeretett feleségének és gyermekeinek. E számok világosan beszélnek és hathatósan ajánlják az egyesítést.

Nehézség támad a miatt, hogy némelyik egyházmegyének 2-szer, sőt 3-szor annyi gyámintézeti tőkéje van, mint a másoknak, — 3 egyházmegyének pedig egy fillérvnyi alapja sincsen. Hogy lehet ezt kiegyenlíteni? Nézetem szerint aképen, hogy mindenik tractus beszolgáltatja saját tőkepénzét a központi intézetbe. A gy.-fehérvári, n.-sajói és n.-szébeni papok pedig annyival járulnak a központi tőke gyarapításához, mennyivel az új papok, vagyis személyenként 200, 150, 120 vagy 100 frttal papi állomásuk osztálya szerint. Hogy ezzel a különböző tractusok közti különbség meglehetősen ki lenne egyenlítve, mutatja a B. melléklet 3-ik rovatában levő kimutatás, mely szerint a tractus gyámintézetek tőkevagyonából egy papi állomásra esik:

a hunyad-zarándi egyházmegyében	197 frt	6 kr.
a nagy-enyedi	131	62
a kolozs-kalotai	134	16 „
a szilágy-szolnoki	223	68
a deési	129	54
a széki	100	89
a görgényi	160	27
a marosi	307	13
a kükküllői	115	42
az udvarhelyi	115	87
a Rikán-belőli communitasban	127	69
a kolozsvári egyházmegyében	1764	30 „

Átlag véve egy papi állomásra jut 177 frt és 37 kr.

Látható ebből, hogy a kolozsvári tractust kivéve a többiben majdnem egyforma összeg által van egy papi állomás képviselve. Valamivel több tőkéje van aránylag véve a marosi, szilágy-szolnoki és a hunyad-zarándi egyházmegyéknek. Ha az egyenlőtlenség miatt valamelyik egyházmegyének panasa lehet, úgy csak e 3-nak, illetve 4-nek lehet arányosabb kulcs alkalmazását kívánni. Csak hogy én azt tartom, hogy ez egyházmegyék papsága nem a tőkék közti különbséget, hanem az egyesülés szemmel látható előnyeit tekintve, nem fog akadályokat gördíteni egy oly gyámintézet alkotása elé, mely saját gyámintézeténél 2—3-szor nagyobb osztalékot tud hátrahagyandott családjaiknak biztosítani. Nem azt fogják nézni, hogy pl. a deézi egyházmegye csak 100 frtot tud beszolgáltatni, míg ők 2, vagy 300-at, hanem azt, hogy az egyesülés meggyűlölt, illetve az ő szűkkeblűségük miatt, saját kebelbeli papjaik is rövideget szenvednek, saját özvegyeik is 40—50 frt nyugdíj-többlettől esnek el. Ez pedig nagyon megfontolandó dolog saját maguk érdekében, nem is említve, hogy a szegényebb egyházmegyék papi családait nagylelkű eljárásukkal a nyomor és éhség karjai közül kiragadni segítenének. A kolozsvári egyházmegye papságát özvegyeiknek és árváiknak adandó nagyobb osztalék által kárpótolni lehetne.

Az egyházközségek sem riadnának vissza az áldozattól,

ha tudnák, hogy filléreikkel a különben is csekély jövedelmű, nagy részben nyomorult fizetésű papjaik özvegyei és árvái az inségtől megkímélve lesznek. Minden jó lelkű embernek, még a műveletlen földmivosnak is megcsik a szíve, mikor az özvegy papnét árva gyermekeivel együtt a parochiából kiköltözni látja. Elgondolja, hogy ezeknek se kenyere, se rubája, se lakása nincsen, koldusabbak a koldusnál, mert nem értik a koldulás mesterségét, mert nincsenek szokva házról-házra járva alamizsnát kéregetni. Ha valamit biztosan vehetnek, azt az egyet igen, hogy az egyházközségek nem fognak vonakodni a papi árvák érdekében kiváut áldozattól. Különben is édes-kevés az, mit tervezotem szerint az ecclesiáknak fizetni kellene. A krajczáros élőtőkét eddig is fizették s a központi gyámintézet céljaira most is adnak évenként egy-egy frtot. E teher csak annyiban növekednék, hogy egy IV. oszt. egyház 2, egy III. oszt. 3, egy II. oszt. 4 és egy I. osztályu 5 frttal járulna a nemes és szent cél eléréséhez. Ennyi terhet minden ecclesia megbir s jó lélekkel viselhet akkor, a mikor kántor-tanítójáért az országos nyugdíjintézetbe évenként 12 frtot fizet. Azért tettem különbséget az egyházak között, mert méltányos dolog, hogy — mint az irás mondja — „többet adjon az, a kinek több adatott.“

(Vége köv.)

A középiskolai törvényjavaslat s az ág. ev. egyház.

Báró Prónay Dezsőnek, a magyarországi ágostai evangelicus egyház új egyetemes felügyelőjének, kezdeményezésére febr. 23-án ez egyháznak több kiváló tagja értekezletet tartott Budapesten, melyben beható tanácskozás alá vették a legújabb középiskolai törvényjavaslatot. Részt vettek az értekezleten Czékus István és Karsay superintendensek, Győry Elek egyetemes főjegyző, Jelenik Almási István, Herman Ottó, Ivánka Imre, Busbach Péter országgyűlési képviselők, Győry Vilmos, Doleschál Ferencz evang. lelkészek, Batizfalvy István tanár, az egyetemes tanügyi bizottság jegyzője és mások. A törvényjavaslatnak több intézkedését a békekötésekbe és törvényekbe ütközőknek és a protestans autonómiaira nézve sérelmesnek találták és elhatározták, hogy kérvényt nyújtanak be a képviselőházhoz, melyben több szakaszának megváltoztatását kérik. Ez emlékirat tervezete, melyben a protestans autonómiaira nézve sérelmes intézkedések ellen tiltakoznak, a következőleg hangzik:

„A magyarhoni mindkét hitű evangelicusok iskolai autonóm szabadságának s az államhoz való viszonyának törvényes alapjai nemzetközi szerződések erejével bíró békekötésekben, az ezek becikkelyezésével s az 1790/91. évi XXVI-ik törvénycikkkel, alaptörvényekben vannak lerakva. Ezekben a mindkét hitvallásu evangelicusoknak a tanügy terén teljes és tőkéletes autonómia, azaz semmi föltételhez nem kötött szabadalom van biztosítva. Az autonómiát és szabadságot nem csorbitja, a „coordinatio literariae institutionis“ kiterjesztésének elrendelése, mert ennek a minden jövőre biztosított intézkedési jogok mellett más alkalmazása a protestans iskolákra nézve lehetetlen, mint az,

hogy a minden hazai iskolára törvényben megszabandó tárgyakat a protestansok is felvegyék; az, a mi ismételtén fölíratokban kiemeltetett, hogy az államnak joga van törvényben kijelölni a célt, melyet az iskoláknak el kell érniük: tehát az adandó képzettség minimumát, de hogy ez mily mód és eszközök által éressék el: abba az állam nem avatkozhatik.

A tanügy tekintetében kétsébevonhatlan a protestans egyház autonomiájának a sérthetlensége. Elismertetett az az 1843—44-diki országgyűlésen, mikor az alsó tábla a vallásügyben a főrendekhez intézett üzenetben azt nyilvánította, hogy az a békekötések kötelező pajzsa alatt áll, a melynek érvénye és kötelező volta felül van az időnként változható politikai nézetek és pártárgyalatok fölfogásán. Tanügyi autonomiánk — így folytatja az emlékirat — s a középiskolai tanügy rendezésének kérdése önmagában is szoros és elválaszthatlan kapcsolatban van a protestans egyház életével; e kérdésnél a protestans egyházak életéről s biztos fennmaradásáról van szó. Vannak hitfelekezetek, melyeknek vallási szabadalmuk nem érintetik a középiskolák rendezése által, míg a protestans egyházak életfaja gyökerében támasztatik meg.

Különösen feltűnő a középiskolai törvényjavaslat azon egyoldalúsága, hogy míg a hatalmas római catholicus egyház iskoláinak felekezeti jellege és jogi természete egyáltalában nem érintetik, sőt a hazai törvényekben bevett s oktatással foglalkozó róm. cath. szerzetes rendekre nézve kivételes kedvezményeket engedett: addig az autonom protestans felekezetek iskolái irányában a legszigorubb, sőt mondhatni rendőri fedezetet kíván gyakorolni.

A protestans autonomicus felekezeti iskolák sem kulturai, sem hazafisági tekintetben nem adtak okot ily bizalmatlanságra. Igazolták tanintézetek által a protestansok, hogy a teljes szabadságot, melyet számukra a tanügy terén békekötések és törvények biztosítottak, hasznosítani és értékesíteni tudták. Így tehát az autonomiát épen nem valami szűkkeblű felekezeti szempontból, hanem a nemzeti művelődés szempontjából fogták s annak érdekében használták. Felemlíti többek közt az emlékirat, hogy a magyarhoni protestans egyházak teljes autonomiai jogaik mellett elismerték és tiszteletben tartották az állam legfőbb felügyeleti jogát, de viszont azt mindig természetes jelessége és tartalma szerint fogták fel.

Az autonomia valódi jelentősége és fogalma mellett ez nem lehet más, mint közvetett ellenőrzési jog: egy hatalom, mely fogalmilag kizár magából minden pozitív intézkedést, bár nincs mire ügyelni, mit inspicálni, ha szabad cselekvési tért nem engedne, hanem rendelkeznék a helyett, beavatkoznék annak cselekvési körébe, kit a működés megillet. A felügyelet ily módon átlépne körét s az autonomia illuszióssá tétetnék.

És ha már most tekintjük — mondja tovább az emlékirat — a legutóbb előterjesztett törvényjavaslatban mennyiben vétettek ezen sérthetetlen alapok figyelembe, mennyiben teljesítették azon kívánalmak, melyeket ez elvek alapján az evangelicus egyház a korábbi hasontárgy törvényjavaslatok alkalmával kifejezett és részben formulázott is: ki kell jelentenünk azon sajnós tapasztalatunkat, hogy a javaslat azokat ismét sérelmesen mellőzte. Kiemeli többek között az emlékirat, hogy mellőztetett a magyar protestans egyháznak történelmileg kifejlett, békekötések és alaptörvények által biztosított jogi állásának kellő megjelölése. A protestans egyház autonomiájának érintetlen megőrzése s ennek törvényben való kifejezése s további valószínűsítése nem felekezeti kiváltság, hanem jogfolytonosság következménye s ehez ragaszkodni a protestans egyházaknak önfenntartási jogukból folyó kötelessége, mert, fájdalom, hazánkban a fe-

lekezetek közti jogegyezség és viszonyosság nagy elve még testet nem öltött. Míg legalább tényleg gyakorlatban létezik uralkodó vallás s hatalmas intéző karjait a törvényhozás asztalától kezdve társadalmi életünk minden rétegébe kiterjeszti, addig a létért való küzdelemnél nem nélkülözhetjük azon palladiumunkat, melyet kivivott jogaink törvényes biztosítékában bírnak. Középiskolák felállítására — folytatja az emlékirat — melyre az 1790—91-dik évi XXVI. törvény-czikk feltétlen jogot biztosít — föltételekhez kötetni tervezetik, a mennyiben azok felállítására előleges bejelentéstől tétetik függővé.

Az egész javaslaton végig vonul bizonyos egyenlősítési irány s oly részletezés, melyek mindegyike a haladást biztosító szabad verseny és a szabad fejlődés kárára van.

Törvény általi megszorítás és korlátozás tervezetik, így például a tanárképesítési vizsgákra, osztály összevonásokra, tanárok és tanórák számára és még több oly tárgyra nézve, melyekben egyházunknak szerzett és minden jövőre időre biztosított joga a szabad rendelkezés.

A főfelügyeleti jog, kivéve valódi értelméből, rendelkezéssé és közvetlen intézkedéssé alakítottatik át, a mennyiben az érettségi vizsgálatokra kiküldetni szándékolt kormánybiztos oly hatalommal ruháztatnék fel, mely a vizsgálat érvényét egy ember önkényétől tenné függővé s számtalan surlódásokra szolgáltatna alkalmat. Különösen ki kell emelnünk, — mondja az emlékirat — hogy még a törvényjavaslat is fenntartja a nyilvánosság elvonását, holott a nyilvánossági joggal a protestans egyházak minden tanintézete bír s attól kormányintézkedés útján meg nem fosztható és sarkalatos joguk teljes megcsorbitása nélkül magánintézetek sorába semmi körülmények közt nem helyezhető. Ily intézkedésekre tehát, melyek az egyház elvi álláspontjával ellenkező alapon nyugszanak, az evang. egyház soha bele nem nyugodhatik.

Befejező sorai az emlékiratnak a következők: „A törvény, az igazság, a jogfolytonosság követelményeinek tekintjük, hogy az újonnan beterjesztett törvényjavaslat kifejtett elveinkhez képest módosítottassék s átalakítottassék, annyival inkább, mert biztosított jogaink fenntartása a közművelődés sikeres előmozdítására szükséges, szabadságunk érdeke a történelem tanúsága szerint magas állami szempontból is hazánkban és nemzetünknek csak javára és üdvére szolgálhat. Az emlékirat értelmében a bizottság a törvényjavaslat szakaszaira a módosításokat is elkészítette.

A testvér-superintendentiák köréből.

— Békésbányai egyházmegyei közgyűlés. —

H.-M.-Vásárhely, 1883. febr. 23.

Egyházmegyénk e hó 21. és 22-én tartá nálunk az új egyháztörvény és az egyházkerület által megszabott szervezkedés érdekében szükségelt, eléggé látogatott közgyűlését Szabó János esperes és Kovács Ferencz legidősb tanácsbíráink elnöklése alatt, gr. Ráday egyhm. gondnokunk, az egyházkerületi főgondnok temetése miatt, körünkben meg nem jelenhetvén.

A gyűlés előestéjén lelkeszi egyesületünk ülésezett. Egyebek között itt előadatott, hogy a vallás-erkölcsi népies olvasmányok létesítése érdekében a tevékenység megindult. Az egyesület megbízásából készített népies imádságos könyv — Csécsi Miklóstól — megjelent, a „Téli Ujság“ lassanként tér foglal s egy rakás krajczáros olvasmány is van sajtó alatt.

Mindezek érdekében az egyesület, miuthogy az egy frtos tagdíjakból mindössze is mintegy 80 frtja van, Maa-cenásaink pedig hiányzanak, magát ezer forintnyi kölcsönnel volt kénytelen megterhelni!

Az Egyesület minden tagja bizománnyal fog tartani a művekből, a hazai összes prot. esperességek pedig felfognak kéretni, hogy kiadványaink terjesztésében segítségül legyenek.

Az egyházmegyei közgyűlés kitűzött időben megnyitvatván, gr. Ráday G. táviratilag fölkeretik, hogy egyházmegyénk fájdalmas részvétét az elhunyt főgondnok családja előtt tolmácsolja s a dicsőültnek ravatalára egyházmegyénk nevében egy koszorút helyeztessen.

Azután bejelentetvén az egyházmegyei és egyházkerületi összes tisztikar lemondása, ez sajnálattal s azon reményben fogadtatott, hogy az érdemesekkel ismét találkozni fogunk az egyház kormányán.

A törvény élelbeléptetése s az egyházkerületi utasítások által kívánt intézkedések közül megemlítjük a következőket:

A gyűlekezetekben az új presbyteriumok alakulása (sok helyt már az egyházközségi közgyűlések is megalkottattak) egynek kivételével, mindenütt teljes rendben megtörtént. Az egyházmegye jövőre is megelégszik annyi egyházmegyei tanácsbíróval, a mennyi eddig volt. Hogy a más életpályára lépett lelkészek oklevelei érvénytelenítessenek, az ilyen egyének összeírásával a gyűlekezetek megbizattak.

Kérdés intéztetik az egyházkerülethez, hogy a Géleji-Katona-féle canonokat azon részeiben, melyek az új törvényben érintve nincsenek, érvényben állóknak kell-e még tekinteni? s ugyanaz megkeretett, hogy mindazon statutumait s több effélét, melyek még ezentul is hatályban maradnak, mihelyest iskola-ügyünk országosan szervezve leendő, a legrégebb időktől kezdve, különösen a lelkipásztorkodásra és az egyházak kormányzatára való tekintetből, szedesse össze és tétesse közzé, maga az egyházmegye is hasonlóan cselekedvén saját statutumaival.

A lelkész választási szabályok szempontjából a lelkészi jövedelmek szerint egyházainkat következőleg osztályoztuk.

I. osztály: Szentes, Öcsöd, Békés, F.-Gyarmat, Vésztő, Gyula, Vásárhely, Szeghalom, Makó, K.-Tarcza, Gyoma, 1200 frton felül levő papi jövedelemmel.

II. osztály: K.-Ladány, M.-Berény, Doboz, Szent-András, Rittberg, Ittebe, Debellaácsa, 800—1200 forintnyi papifizetéssel.

III. osztály: Gy.-vári, Battonya, Szeged, Klopodia, Pancsova, Becskerek, Kovácsbáza, Csorvás, 500—800 frtnyi jövedelemmel.

IV. osztály: Szkulia, Orosháza, Majláth, Bánfalva, Kunágota, Sámson, B.-Szegszárd, 300—500 frtos fizetéssel.

A lelkészek minősítése tekintetében pedig javaslatunk ezek:

IV. osztályu egyházba pályázhatnak minden s. lelkész, lelkészképes tanító és tanár, ki vizsgáit teljesen letette s a vizsgák közti gyakorlati évet is kitöltötte;

III. osztályuba pályázhatnak a rendes lelkészek, kik valamely IV. osztályu egyházban egy évet töltöttek, továbbá azon 25-ik koréven tullevő s. lelkészek, tanítók és tanárok, kik iskolai és szolgálati bizonyítványaik jelessége által társaik között előnyösen ismeretesek s egyházi hivatalban már egy éven át működtek;

II. osztályu egyházba pályázhatnak mindazon feddhetetlen magaviseletű önálló lelkészek, kik valamely IV. vagy III. osztályu egyházban már négy évet töltöttek; továbbá azon s. lelkészek, tanítók és tanárok, kik itthoni theologiai pályájukat végezve külföldi académiákon is jártak, tudományosságuknak elismerésre méltó jeleit mutathatják s egyházi hivatalban már négy évet töltvén, ez időről tisztességes papi jellemet, buzgó kötelelesség szerzetet és gyakorlati jó sikert tanusítanak.

I. osztályu egyházakba pályázhatnak azon önálló lelkészek, kik valamely II., III. oszt. egyházban 6 évet hűséggel, feddhetetlenül és áldásosan szolgáltak s szakképzettségöknek és folytonos tanulásuknak kétségtelen jeleit adták; továbbá a hivatalukban 6 évet töltött s. lelkészek és theol. tanárok, kik theol. pályájuk itthoni bevégezése után külföldi académiákon is tovább képezték magokat, tudományosságuknak kiváló jeleit mutathatják fel s egyházi hivatalban folytonos példányszerű papi jellemet, buzgó kötelelesség szerzetet és gyakorlati kitűnő sikert mutatnak fel. Ezenkívül megállapítottak a következők:

1. A s. lelkészek, tanítók és tanárok hivatali évei azon időtől számítottatnak, melyben az utolsó lelkészképességi vizsga letévése után egyházi közszolgálatba léptek. A segédlelkészek pályázati kérvényük mellé tartoznak főnökeik és egyházaik olynemű bizonyítványát, illetőleg ajánlatát csatolni, melyben kifogástalan magukviselete, vallásos érzületük s az elnyerni kívánt állásra való alkalmas voltuk esperesi helybenhagyás mellett igazoltassék. Az I. és II. oszt. egyházakba való pályázásnál pedig ugyanezek, főnökeik igazolása mellett, kötelesek kimut. tni azt, hogy magukat lelkészi éveik alatt szakjukban vagy a tudomány egyéb ágaiban mikép, mily eszközökkel? és mily eredmény mellett iparkodtak tökéletesíteni?

2. A lelkészi hivatalra igényt tartó tanítók és tanárok tartoznak ebbeli igényöket illető esperesök előtt bejelenteni, lelkészhez illő életmódot folytatni, egyházak rendes lelkésze mellett évenként több ízben lelkészi szolgálatokat teljesíteni, magokat ezek felügyelete alá adni s pályázati kérvényük mellé a s. lelkészekéhez hasonló bizonyítványt csatolni.

3. Azonos vagy alsóbb osztályu egyházakba az önálló lelkészek szabadon pályázhatnak.

4. Tekintve, hogy a törvény 188. és 191. §§-ei föltételezik, hogy a lelkészek a hivatali állások megüresedése idejét megelőzőleg már minősítve legyenek, e minősítés a pályázni kívánók egyenes kívánatára a lelkész-jelölő bizottság egyházmegyei tagjaira bízatik, a kik a mostani rendes lelkészeket minden jelentkezés nélkül s olyan minősítvényvel jegyzik meg, minő egyházaik osztályának megfelelő, ha csak

valaki közülök a maga egyéni minősítettését különösen nem kívánja.

Ezenkívül említésre méltó ügyünk volt még kettő. Az egyik a bánfalvai lelkész-tanító kérvénye, ki folyamodik, hogy engedtessek meg neki káplántartás és egyházának beleegyezése mellett méhészeti vándortanítóságot vállalnia, mint-hogy igen népes családját, hivatali csekély fizetéséből, különben nem képes eltartani. Megengedettett oly kikötéssel, hogy havonként egyszer hazanézzen, az esperes pedig felhatalmaztassék a lelkésztanítót időközben is helyére szólítani, ha vándorlásai miatt egyháza vagy iskolája szenvedne. A végzés megerősítés végett a kerületre felterjesztetik. — A másik közérdekű ügy volt a n.-bányai egyházmegyébe kebeleztetett krassóvidéki lelkészi értekezlet emlékirata némely a superintendencián tapasztalható abnormitások tárgyában. Az emlékirat nagy figyelmet költött s véleményes javaslat-tételre lelkészi egyesületünknek adatott ki, alap-munkálat készítésével Szeremlei Sámuel főjegyző bizatván meg.

VIDÉKI ÉLET.

A brassói ág. ev. leány-egyház.

Egy hosszú és teljes évszázad múlt el azóta, hogy a brassó-bolonyai ág. ev. magyar egyház a szászok gyámsága alatt állott s anya-egyházi önállóságát és annak keresztülvitelét még csak megkísérteni sem merte.

Ezen leány-egyház papjai a múlt időben feltétlen s hű alattvalói valának a szász anya-egyház érdekeinek és ezen város lutheranus főpapjainak s tökéletes attentatum lett volna azon időben az egyházi önállóság eszméjével fellépni!

Mert hiszen nagy prudentiával jó előre gondoskodva volt arról, hogy a bolonyai leány-egyház és papja mély lekötöttségi viszonyban legyenek a szász anyaegyházhoz.

Azért is az anyaegyház valami uton-módon, előzékeny jóakarattal pár száz forint állandó évi segélyt nyújtott a magyar nyelvű leány-egyháznak. Ennek papját pedig rendszerint megtisztelte az ág. ev. szász közpünetében a magyar nyelv tanításával, mely teendőikért mintegy 300 forint tiszteletdíj járt évenként.

Igy tehát mind a leány-egyháznak, mind pedig papjának, az egyenes függési s lekötöttségi viszonyoknál fogva, volt némi okuk a hallgatásra s az önállóság eszméje és ügye szép csendesen nyugodott, aludott a százados néma, békés sirban!

Azonban a bölcs Gondviselés kegyelemmel, irgalommal tekintett le a bolonyaiakra; megsokalta a százados gyámság idejét, megelégette a lekötöttségi viszonyt, a hosszú mély álmod és a jelenlegi ifju, jeles szakképzettségű, nemes gondolkodású, önérzetes, tevékeny pap által még állása elfoglalásakor kimondatta, hogy állása mellé neki nem kell kegy, sem nyilvánítság; sőt hivatalos működése alatt alig telt el pár év s már is a bolonyai magyar leány-egyház illetékes

uton határozatilag kimondotta az önállóságot, a szász anya-egyházból leendő kiválását.

Hogy pedig a szász atyafiak ezen egyházi önállóságnak, függetlenségnek nem igen örvendettek; ennek bizonyossága az, hogy a leány-egyház javára évente folyóvá tett 200 forint segélyt kerekén megtagadták tőlük, — pedig e miatt a gazdag szász anyaegyház szegényebb nem lett volna s amaz összegre még a régmúlt időben sem volt szüksége. E ténnyől kifolyólag egyenesen azt lehet következtetni, hogy ama segély csakis a gyámság és lekötöttség megváltásának és biztosításának díja volt s nem arra volt szánva, hogy ennek élvezete által a leány-egyház fejlődése, virulása, önállósága háborítatlanul eszközöltessék évszázadokon keresztül.

Mert ha a közkezen forgó szabályok szerint a leány-egyház az anya vagyonából egyenesen nem osztozhatik is meg, de mégis „az önkényes egyezmény esetének van helye.“

E tekintetben vegyük csak a legszűkeklőbb, legszűkebb marku kiegyezést, melynek non plus ultrája körülbelől ez lehetett volna: „Egy hitvallás, külön nyelvű százados gyámleányom; ha te mostoha anyád kebléről eltávozol s magadat a szabadság terén kívánod önállólag fejleszteni, boldogítani — ám legyen. Én időszertű, jogos és nemes törekvésedben nem leszek akadályod, ellenséged! Nem adok ugyan neked ezrekre menő menyasszonyi hozományt, de azt, mint egy valláson levő anyád, megteszem, hogy míg zilált financialis s önálló terhes háztartási ügyedet szoros köteleesség szerint a közel jövőben rendezed, addig ideiglenesen megadom egészen, vagy felerészben a százados 200 forint évi segélyt.“

Fájdalom, az anya mostoha leányával nem így egyezkedett hanem ezt hidegen, mereven s határozottan elütástitotta, kimondván, hogy: „Ha a 200 forint deficitet azonnal elő nem teremted, önálló egyház nem lehetsz s itt kell maradnod anyai gyámságom alatt!“

Ez ügyben a „Kérő-szózat“ a brassói ág. ev. magyar egyházközség tanácsától, Móhr Gyula elnök, Józsa Mihály jegyző, Lukács János és Magyarai András gondnokok által aláírottan, kinyomatva, még az 1882-ik év szeptember hó 24-ről keltezetten közrebocsájtott: azonban eddigelé ennek eredménye csak mintegy 500 forint tőkét biztosított s így a hiánylat, ha 10 % vétetik is alapul, még 1500 forint tőkét igényel!

Ha minden protestans hitközség és honfiaink úgy fogják fel ezen brassó-bolonyai magyar vallási és nemzeti szent ügyet, mint azt eddigelé Budapest és Kolozsvár tényleg beigazolták: akkor semmi kétség nem lehet az iránt, hogy a szükségelt tökeösszeg ez év közepéig mindenesetre begyűl.

Hol van olyan protestans egyház édes hazánk kebelében, mely a brassó-bolonyai magyar egyház önállóságának, fejlődésének, felvirágzásának nemes czéljaiért egyszer s mindenkorra egy-két forint segélyt ne adományozna, — ha eddig még nem adott?

Hol van egy olyan protestans férfiú, ki a százados bilincs s a mostoha gyámság alatt hosszasan szenvedett.

hitrokonait fel nem karolná s önállóságra és új egyházi élet kezdetére ne segítené?

Hol van egy olyan magyar hazafi, ki minden önálló cselekvési térről egyenesen leszorított s két nemzetiség közzé ékelt honfitársait az egyházi joggyakorlat s nyelvi hátratételei lánczai körül ki ne szabadítaná és csakély, de hazafias áldozattal meg ne váltaná?

Protestans egyházak! protestans férfiak! magyar honfiak! Gondoljátok meg, hogy Brassó városa egy oly jelentékeny pont hazánkban, hol igen fontos missioja van az új magyar önálló ág. ev. egyháznak is!

Ennek a 10 lutheranus hitközség 20 ezerre menő magyar létszámának a múltban — még 100 évvel ezelőtt — egyik első zászlóvivőjének és főirányadójának kellett volna lennie; de Isten segédelmével s hazafias áldozataitok után, remélhetőleg, a közel jövőben az is lesz!

Patriota.

KÜLFÖLD.

Olaszország. A pápa két levele a német császárhoz. A culturharc vége felé közelít, ha ugyan már eddig tényleg nem nyert befejezést. Békülékeny hangulat uralkodik a Vatican és a német udvar között, legalább erről tanuskodik a pápának az agg Vilmoshoz írt két levele, melyek tartalmát nem tartjuk érdektelennak itt bár vázlatosan is közölni.

Az első levél december 3-án kelt s abban a pápa örömet fejezi ki a császár békülékeny szándéka fölött, melyet az országgyűlés megnyitása alkalmával nyilvánított. Megemlíti, hogy a pápa székének elfoglalása óta — hála a császár nemes gondolkozásmódjának — folyton azt a reményt táplálta, hogy a vallásos béke ismét helyre fog állítani. A porosz követségnek újból való föllállítása e reményét megerősítette. A vallásos béke Poroszországra nézve is előnyös, mert az egyház a hatóság iránti engedelmesség szellemét oltja a népességbe. Apostoli hivatalának kötelességei megkövetelik a pápától, hogy Poroszország új törvényeinek enyhítését és végleges módosítását kívánja, legalább a catholicus vallást illető leglényegesebb pontjaira nézve. Ez az egyedüli mód az igaz és tartós béke létrehozatalára. A vallási kibékülés a catholicus alattvalók szívét szorosabban oszatozza a trónhoz és méltó koronája lesz a császár hosszu, dicsteljes uralkodásának.

A második levél január 10-dikén kelt és a pápának a császár sajátkezűleg írt levelére adott válasza. A pápa e levélben úgy nyilatkozik, hogy a császár válasza megerősíti ama reményt, hogy a viszály ki fog egyenlítettetni, mert a császár hajlandónak mutatkozik, hogy a jelenlegi törvények átvizsgálásába beleegyezzen. A pápa Jacobini bibornok által jegyzéket intéztetett Schlöszerhez, a vaticani német követséghez, melyben azt az elhatározását jelenti, hogy a püspököknek megengedtesse, hogy az új lelkészeket bejelentsék

a kormánynak a nélkül, hogy a fennálló törvények teljes átvizsgálását bevére. A pápa azt kívánja, hogy az egyházi hivatal gyakorlását és a papság tanítását gátló intézkedések is enyhíthessenek. Az egyháznak ép úgy, mint az államnak, birnia kell azzal a joggal, hogy szolgálja saját szellemében nevelhesse. E változtatásokat a catholicus egyház létére nézve elengedhetetleneknek tartja. Ha e pontokra nézve meg egyezés jön létre, könnyű lesz a valódi és tartós béke megállapítása.

Szent Luczifer. Sardinia szigetének Cagliari nevű városába nem rég új püspököt neveztek ki. Ez azzal kezdte főpásztorokodását, hogy revideálta az egyházkerületében tisztelt szenteket és megvizsgálta, vajjon csakugyan jogos alapon nyerték-e el a „szent“ előnevet. Kutatás közben nagy rémületére talált a szentek között egy Luczifer nevű védszentet is, melyhez nem kevesebb mint 37 faluban fohászokdottak a hívők. Rögtön rendeletet bocsátott ki az illető községekhez, megparancsolva, hogy válaszzák szent Luczifer helyett szent Sulpitiust. Az említett községek plébánosai azonban kijelentették, hogy ők teljesen meg vannak elégedve védszentükkel és nem szándékoznak mást választani. Együttal fellebezték a püspök rendelete ellen a pápához.

Afrika. Pithom—Szukkot. Ez a két név tudvalevőleg a bibliában fordul elő, mint egy és ugyanazon helységnek kétféle elnevezése. Pithomnak a papok, Szukkotnak a polgárok hitták azt az egyiptomi várost, melyben a Palaestina-ba vándorló zsidók legelőször tartottak pihenőt. Ők maguk építették fel Pithom-Szukkotot, még pedig Nagy Ramzes parancsára. A jelenleg Naville tudós fölvizsgálása mellett folyó egyiptomi ásatások most lehetővé tették e hely fekvésének pontos meghatározását. Egy föliratos tábla ugyanis arra vall, hogy Pithom-Szukkot a mostani Tel el-Masute közelében, a Tel-el-Kebir és Ismaila közti vasúti vonal szomszédságában állott. Ez az első hely, melyről határozottan tudják, hogy a zsidók Egyiptomból való kivándorlásuk alkalmával keresztülmentek rajta.

Ázsia. „Loi Kraton“. Ez a neve egy különös ünnepnek, melyet a siamiak minden tizedik esztendőben szoktak megülni, még pedig Menam, a folyók istene, tiszteletére. Ép a múlt hó végén ünnepeltek ilyen „Loi Kraton“-t, mely alkalommal Kroma Luang király, visszatérve egy hosszabb utjáról, Bangkokba érkezett. Három nappal az ünnep előtt belső termeibe vonult vissza, hogy itt ájtatos elmélkedésekkel és a szokásos ünnepi imák kívülről tanulásával töltse az időt. A szent napon a Menam partján illatos fákból nagy máglyát emeltek, melyet a király locsolt le és gyújtott is meg. Mikor már égett a fahalmaz, a papok a tűzbe mindenféle apró czédulákat vetettek, melyekre apró imádságok voltak írva.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. márcz. 3.

— T. előfizetőinknek szives tudomására kívánjuk hozni azt, hogy lapunk idei 1-ső, 2-ik,

3-ik és 4-ik számai elfogytak s így teljes számu példányokkal a legjobb akarattal sem szolgálhatunk.
A kiadó hivatal.

— **Kis-baczoni reform. egyházközségünknek lélekemelő ünnepe** volt m. hó 18-án. E napon köszöntött be ujjonnan választott ifju lelkésze: tiszt. Lőrincz Gyula ur. Jelen voltak az egyházmegye részéről: n. t. Szász József esperes, t. Lányi Sándor és t. Bartha Sándor egyházmegyei algondnokok és oly nagyszámu közönség, helybeliek és vidékiek, hogy majdnem egy harmadrésze nem fért be a zsúfolásig megtöltött templomba. A boigtatást Révay Pál n.-baczoni ref. pap végezte. Rövid, de tartalmas beszédben rámutatott arra a benső viszonyra, melynek pap és hivei között a vallás-erkölcsi élet fejlesztése és napról-napra való gyarapítására mulhatatlanul meg kell lennie; majd szólott az e viszonyból származó kölcsönös kötelezettségekről, melyeknek lelkiismeretes betöltése vagy elmulasztásától függ az egyházközség anyagi és szellemi életének emelkedése, vagy hanyatlása; rámutatott egy protestans pap hivatására, munkaköre és munkája bérére stb.; majd buzgó imában kért áldást a lelkészre és egyházközségre. Ezután az ifju lelkész mondott igen hatásos beszédet, I. Timoth. IV. 16.: „Gondot viselj magadról és a tudományról, maradj meg ezekben: mert ha azt mivelened, mind te magadat megtartod, mind azokat, a kik tégedet hallgatandanak.“ A tiszta szép organum- és szónoki erővel tartott szép beszéd mindvégig fokozódó mértékben vonta magához a gyülekezet figyelmét.

— **Az erd. ev. ref. egyházkerület tanári-kara** évi rendes közgyűlését f. évi márczius hó 18-án kezdődőleg Zilahon fogja megtartani. E gyűlés igen érdekes fog lenni, mert egyéb fontos tanügyi tárgyak mellett a középtanodai törvénnyel fog foglalkozni, hogy előre készítse az utat azon időre, midőn valahára az országgyűlés 14 évi vajudás után ez ügyben törvényt fog alkotni. Sepsi-szentgyörgyi Mikótanodánk részéről — a „Sz. N.“ szerint — Bodor Domokos igazgató, Benke István tanvezető és Jánosi Gábor s. tanár urak fognak e gyűlésen részt venni.

— **A kolozsvári egyetem rectori és tanév megnyitó beszédei**, ugyszintén a II. félévi tanrendje, két füzet, jelent meg, melyek mindegyikében számos közérdekű adatot találunk. A j t a i K. S á n d o r n a k, a volt rector.nak beszéde, melylyel az egyetem igazgatásáról lelépett, visszatekintést foglal magában az egyetem első decenniumára. 1872-ben az okt. 19-iki esküteléthez 40-en jöttek itt össze, öreg és ifju tanárok, kik egyben nem különböztek egymással: egy sem volt közülök előbb egyetemi tanár s egyikök sem jött ide organisált egyetem organisált tanszékére. Hogy mennyi nehézséggel kellett megküzdenie a 40 apostolnak, arról nem egy érdekes czélzást olvasunk a rectori beszédben. Hogy mily eredménye volt e küzdelemnek, hiven ki van fejezve a rector ama szavaiban, hogy a kol. egyetem, szervezetére, tanerőire, hallgatóságára és tagadhatlanul közéleti kihatására nézve is, valódi egyetemi színvonalon áll. A főbb adatok ezek: az első évhez képest a tanszékek száma szaporodott hárommal, a rendes tanároké négygyel, a magántanárok szá-

ma 9, a tanársegédek száma szaporodott 5-tel, a mütönvendőkéké 3 mal. Az egyetem tanácsa ez elmúlt években külön feliratokban sürgette egy 2-ik tanszék felállítását a római jogra, egy tanszék felállítását az elmekörtanra, egynek az előkészítő sebészetre, egynek a gyógyszerertanra, egynek az ókori történelemre, egy tanszék felállítását a leíró mértanra. A rector különösen kiemeli az elmekörtani tanszék hiányát. — A tanárok a lefolyt évben télen 120 tantárgyból hetenként 622 órát, nyáron 127 tantárgyból 625 órát tartottak. — Hallgató volt az I. félévben 456, a II.-ban 476; háromnegyed része a hallgatóknak erdélyi; a hallgatók száma az első évben 274 volt, azóta folyton növekedett, csak az utolsó években jelentéktelen csökkenés észlelhető (1879 80: 470). Legjelentékenyebb a szaporodás a bölcsészeti karnál. A 10 évi tandijelengedés összesen 26,551 frt 77 kr. Az ösztöndíjak 10 évi összege 110,948 frt 44 kr. Az oklevéllel kibocsátottak száma a 10 év alatt 960-at tesz ki. A tiz év alatt 169 pályatételt hirdettek ki, melyekre 203 munka érkezett be, 159 jutalmaztatott 11,760 frttal, 4 nyert dicséretet. A tanárképezdének a lefolyt évben 28 és 30 tagja volt; a 10 év alatt rendes képezdei (ösztöndíjas) tag volt 82, rendkívüli 80, összesen végzett 130, még tanul 20, teljes vizsgálatot állott 86, alapvizsgálatot állott 23, vizsgálata nincs 21-nek, bölcsészettudori oklevelet kapott 31. — Az idei tanrendből kiemeljük, hogy a jog s államtudományi karban 25 előadást tartanak, az orvostudományi karban 37-et, a bölcsészet-, nyelv- és történet-tudományi karban 35-öt, a mennyiségtan és természet-tudományi karban 31 előadást. Az előadó tanárok száma 56.

— **Gróf Festetich Tasziló**, a nemrég elhunyt nemeskeblü magyar főúr, a keszthelyi és a szentgyörgyi uradalmak elomi iskoláinak fenntartási költségeire 40,000 forintot hagyományozott.

— **Köszönet-nyilvánítás.** D.-szt.-mártoni állami elemi népiskolai tanító t. Nagy János úr és neje sz. Szöllösi Berta urasszony, a dicső-szentmártoni ev. ref. leányegyháznak 141 frtot tevő orgona-alapja nevelésére 20 o. é. frtot kegyeskedtek ajándékozni. — Továbbá a canonica visitatioi személyzetet az 1881—82-ik években szivesek voltak élelmezni. mi által ugy is szegény egyházunkat jelentékeny összeg kiadásától mentették meg. Fogadják nevezettek ezen áldozataikért, e nyílt téren is, egyházközségünk hálás köszönetét. Dicső-szent-márton, 1883. február 28. Az egyházközség nevében: Mihály József, ev. ref. levita-tanító.

— **Pályázat orvosnövendéki ösztöndíjra.** A nagyenyedi ev. ref. Bethlen főtanoda előljárósága közhírré teszi, hogy az azon főtanodánál leteteményezett Szotyori-féle alapítvány üresedésbe jött. Pályázhatnak orvosnövendékek. Pályázati határidő f. évi márczius hó 31-ke. A folyamodvány mellé csatolandók: 1., egyetemi bizonyítvány; 2., vagyoni kimutatás; 3., ha a folyamodó az alapító családjával rokonságban állana — mely esetben előnyre számíthat — a rokonsági viszony kimutatása. Az igazgatóság.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLAS:

b.-farkas utca 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illető minden küldemények ezimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beigtatás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyujt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Eféz. IV. 4.

Tartalom: A középiskolai törvényjavaslat a parlament előtt. — A tanári képviseltetés kérdéséhez. Horváth István. — Indítvány az erdélyi ev. ref. egyházkerületben létező központi és egyházmegyei özvegy-árvai gyámintézetek egyesítése tárgyában. Előterjesztés végett kidolgozta Szóts Sándor, dévai ev. ref. lelkész. (Vége). — Az áll. ig. tanács üléséből. — Külömfélék. — Hirdetés.

A középiskolai törvényjavaslat a parlament előtt.

A képviselőház ülése márcz. 5-én, 6-án és 7-én.

Nem tartjuk érdektelennek, sőt feleslegesnek épen nem, lapunk szük teréhez mért terjedelemben a minket is oly közelről érdeklő középiskolai törvényjavaslat által a képviselőházban felidézett pro- et contra vitát t. olvasóinkkal megismertetni. A tárgyalás folyama alatt közölni fogjuk a nagyobb szabásu beszédeket bő kivonattban. T. olvasóinknak szolgálatot vélünk ez által tenni.

Mai közleményünk a f. hó 5-iki, 6-iki és 7-iki vitát adja a következőkben:

A márcz. 5-iki ülésben napi rendre tüzetik ki a középiskolai (gymnasiumi és realiskolai) oktatásról szóló törvényjavaslat.

Szathmáry György, mint a közoktatásügyi bizottság előadója, ajánlja a törvényjavaslatot elfogadásra. Középiskoláink jellegére nézve a legnagyobb különbség uralkodik. Van 179 gymnázium és realiskola 2324 tanárral és 38,000 tanulóval. Még ma is vannak hat osztályu gymnasiumok 3—4 tanárral, két osztályuak 2, sőt egy rendes tanárral, vannak iskolák egyetlen képesített tanár nélkül. Magántanulók vizsgálatánál, érettségi vizsgálatoknál sok a szabálytalanság. Tannyelv tekintetében 14—15 nem magyar nyelvű intézet van harmadfél ezer tanulóval. A gymnasiumi tanárok közül 970 tanárnak nincs oklevele. A törvényjavaslat célja először: megszüntetni a kóros és visszás állapotokat a köz-

zépiskolaügy terén, másodsor: emelni az egész vonalon a középiskolai oktatás színvonalát; harmadsor: biztosítani a középiskolai oktatás komoly eredményét és negyedsor: ezen szempontokból megadni az államhatalom részére az ellenőrzési jognak legalább minimalis mértékét. A javaslat egyik szakasza a nem magyar nyelvű középiskolákról szól és e tekintetben egészen a nemzetiségi egyenjoguságról szóló törvény alapjáig megy. Megengedi a javaslat nem magyar tan nyelvű középiskolák felállítását és fentartását. Nem kis kedvezményt és biztosítékot nyujt ez a különféle nemzetiségeknek e hazában és ezen nagy concessioval szemben csak annyit köt ki, hogy az állam hivatalos nyolvére is fordítsanak figyelmet. Kimondatik, hogy a nem magyar nyelvű tanintézetekben a magyar nyelv mint kötelezett tantárgy taníttassék. Ugyanezen intézetek 7. és 8. osztályában a magyar nyelv magyarul tanítandó és az érettségi vizsga is magyarul teendő le. Minden egyéb ága a tanításnak, valamennyi tantárgy az illető intézeteknek tannyelvén megy. Csupán ebben az egyben van kivétel és némi kedvezmény adva a magyar állam hivatalos nyelvénél. De ez nem lehet másképen, mikor a köztisztviselők képesítéséről szóló törvény is utal az érettségi vizsgálatokra. Az érettségi vizsgálatoknál az állam ellenőrzési jogára nálunk nagy szükség van. A tanároktól is megkivántatik, hogy a tanári vizsgát magyarul tegyék le; de erre is még tíz évi időt szab, addig más nyelven is tehetni tanári vizsgát. Ez alatt a nem magyar nyelvű intézetek kötelező tantárgygyá tehetik a magyar nyelvet. A felekezeteiket az állam ellenőrzési joga nem sértheti, mert az állam nem valami idegen hatalom, hanem a magyar állam. A nemzetiségek erőszakos magyarosítást látnak a törvényjavaslatban; csakhogy a nemzetiségi szellem oly fokú fejlődöttsége mellett 20—25 millió forintot kellene évenként erre fordítani; még az is csak kísérlet maradna. A magyar nemzet osztogatott fehér lapokat, megalkotta

Jelen számunkhoz $\frac{1}{2}$ iv melléklet van csatolva.

a nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvényt, osztogatott jogokat jobbra és balra, barátoknak és ellenségnek lovasias magyar bőkezűséggel, gondolt másokra, — ideje, hogy gondoljon magára. (Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.)

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem óhajtja az ügyet sem felekezeti, sem más particularis szempontból tekinteni, miután ez közös érdek: a magyar cultura s a magyar állam érdeke. Eötvös József báró 1870. ápril 7-én négy törvényjavaslatot nyújtott be a közoktatási ügyekről s ezek egyike a középiskolákról szólt. Ha Eötvös kevésbé scrupulosus ember lett volna a felügyeleti jog gyakorlásában, talán egy szabályrendelettel, vagy egynehány petitio tárgyalásával tisztába lehetett volna hozni a felügyeleti jog definitióját.

Thaly Kálmán: Nem olyan kicsi dolog ez! (Egy hang a szélső balon: Rosszul történt volna.)

Trefort Ágoston: De Eötvös azt törvény által akarta eldönteni. A javaslat tárgyalását Eötvös betegeskedése és bekövetkezett halála akadályozta meg. B. Eötvös halálával ez ügy szünetelt, de midőn szóló 1872-ben miniszter lett, ismét hangsúlyozni kezdték minden oldalról a középiskolák reformját s így nyújtott be ő 1873-ban törvényjavaslatot. A bizottsági jelentés 1874 májusában került a ház elé, de napirendre nem került, senki sem agított ellene, pénzkérdést csináltak belőle s elhalasztatott jobb időkre. Az 1873—78-iki országgyűlésen kezdték fujni a felekezeti trombitát. (Derűtség.) Egy miskolci superintendentialis gyűlésen azt kiáltozták, hogy a gymnasiumok és reáliskolákról szóló törvényjavaslat fenyegeti a protestans egyházak autonomiáját.

Csanády Sándor: Ugy is van!

Trefort Ágoston: Ennek ellenére 1875-ben újra beadta a törvényjavaslatot, mert nem ismerhette el a szoros összeköttetést a protestans egyházak autonomiája s a középiskolák reformja közt. De a közoktatási bizottság, tekintettel a minden figyelmet elfoglaló kiegészítési kérdésekre, most se tett jelentést. Egy évig mit se tett s ismét megtámadták minden oldalról. Részletes törvényjavaslatot terjesztett be tehát a gymnasiumok- s reáliskolákról 1880 márczius 20-án. Május 11-ére napirendre is tűzetett, de akkor meg Madarász József képviselő ur, a felekezeti s a választási féltékenység érdekei találkozáván, vétette le a napirendről.

Csanády Sándor: A szabadság érdekei kívánták! (Mozgás.)

Trefort Ágoston: 1881 octóber 6-án újra benyújtotta a törvényjavaslatot. Most a dolog váratlan fordulatot vett: a tanulmányi alap kérdésén bukott meg a javaslat. Az egyik fél azt mondotta: a törvényjavaslat igen jó s én azt elfogadom, ha biztosítékot nyerek az iránt, hogy a tanulmányi alap catholicus alapnak tekintetik; a másik fél azt mondotta: én elfogadom a törvényjavaslatot, ha biztosítást kapok, hogy a tanulmányi alap nem catholicus, hanem állami jellegű. A törvényjavaslat e kérdést nem érintvén, vissza kellett utasítani a bizottsághoz, melynek jelentése most a törvényjavaslat új szövegezésében fekszik a ház

előtt. Ha most a kormány által benyújtott 8 törvényjavaslatot megtekintjük, látni fogjuk, hogy sok dologban eltérnek egymástól, de egyben valamennyien megegyeznek.

Thaly Kálmán: A centralisatióban!

Trefort Ágoston: A tanítás szabadságában. Valamennyi szerint minden felekezet, törvényhatóság, község, sőt minden egyes állampolgár nyithat és tarthat fenn iskolát. Ennél nagyobb szabadság egy államban se létezik. De minden szabadságnak korlátai vannak, tehát a tanítási és iskolai szabadságnak is. Ő a felügyeletnek főleg két momentumban akar kifejezést adni, az érettségi vizsgára s a tanárképesítésre fektetvén a főszűrt. Az érettségi vizsgánál, mely a tisztviselők qualificatiója, kell, hogy az állam ellenőrködési jogát gyakorolja. A törvényjavaslat ellenzői külön véleményt adtak be, mely lélektanilag is érdekes okmány, mert két külön világnézet s két külön korszak felfogásának a vegyülete. A különvélemény aláírói egy egységes középiskolát akarnak szervezni a mai gymnasium és a reáliskola helyett. De az egységes középiskola lehetetlen, mert nem egyeztethető meg a mostani culturalis s közgazdasági élettel. (Helyeslés jobbfelől.) A társadalomban vannak hivatások, melyeknek előkészítéséhez a classicus nyelvek ismerete szükséges, másoknál meg nem szükségesek. Különböznék szeretné, ha utasítást is adnának a különvélemény szerzői, hogy milyen legyen az egységes középiskola. Gymnasium classicus nyelvvel, vagy reáliskola latin-francia nyelvvel? Az iskolák tulterheltségének vádját a különvélemény szerzőire utasítja vissza. Épen azzal növeljük a tulterheltséget, ha minden tanárnak szabad kezét adunk hogy saját belátása szerint taníthatja a tantárgyát. A különvélemény politica része az érettségi vizsga ellenőrzése s a képesítés ellen nyilatkozik. Különösen kifogásoljuk a kormánybiztost, pedig ez nem intézkedik, csak ellenjegyzzi a bizonyítványt, a mit adott esetben meg is tagadhat. Ebből azonban nem eredhet semmi baj, mert mind a kettőnek: kormánybiztosnak és tankerületi főigazgatónak joga van appellálni. A mi a képesítést illeti, nem létező intézeteknek nem lehet jogot adni. Mihelyt a felekezetek iskolát állítanak, a törvényhozás nem fogja akadályozni, hogy ott tanárképesítő bizottságok állíttassanak fel.

Végül még a kérvényekre reflectál, melyekből egy egészen kimagaslik társai közül. Ez az erdélyi szász ev. superintendentia kérvénye, mely csak félig kérvény, félig polemizáló emlékirat. Az egész emlékiratot az állambatalom tagadása jellemzi. E szerint az erdélyi ev. egyház oly corporatio, melyet az állam nem is érinthet s az iskolát egyesítvén az egyházzal, ennél fogva az államnak semmi joga sincs az erdélyi szászok középiskoláihoz. A szászoknak nem tetszik a magyar nyelv tanítása, ignorálván, hogy a mi fiaink németül tanulnak. Vajjon nem szükséges az ő érdekeiket tekintve, hogy az ő fiaik magyarul tanuljanak? A közoktatásügyi bizottság csakis e szempontot tartotta szemmel, midőn a magyar irodalomnak magyar nyelven tanítását a két felső osztályban javaslatba hozta; mert ily rendszabály nélkül a magyar nyelv tanítása irott malaszt marad.

A főpanasz azonban a tanárképesítő vizsga nyelvére vonatkozik. De hisz a minister őket 10 éven át dispensálhatni fogja. Főfőlelmük abban áll, hogy az a rendszer, mely szerint a tanárból okvetlenül lelkész kell hogy legyen, megzavartatik s hogy papjaikat és tanárjaikat nem képezhetik ezután a külföldön. Az állam ebben nem akadályozza őket. De hol van oly szokás széles a világon, hogy egy felekezet papjait és tanárait külföldön nevelje? Nem fog tehát ártani, ha a szász tanárok, kik egyszersmind theologusok, egy évig a magyar egyetemeket frequentálják. A szászok érezvén enyészetöket, remediumot keresnek a halál ellen, de rossz helyen keresik ezt. A helyett, hogy tóvutra vezetnek informatióikkal Németországot, helyesebben tennék, ha a német cultura mellett a magyart is elsajátítani törekednének, hogy minél több kiváló helyet foglalhassanak el a magyar államban és társadalomban, mert csak így fogják jövőjüket biztosítani.

Csanády Sándor: És hogy ne legyenek közösgüesek! (Élénk derűtség.)

Trefort Ágoston: Ezek után fentartja magának, hogy szükség esetén még az általános vitánál is, a részleteknél mindenestre fölszóalhasson; kéri a házat, fogadja el a törvényjavaslatot. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Herman Ottó, a különvélemény beadója, a magyar államiság és nemzetiség álláspontjáról tekinti a törvényjavaslatot, a felekezeti jogokat pedig a törvényességből. Nem fogadja el a törvényjavaslatot, mert tanügyi részében képtelen; mert mereven centralisticus (Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon); mert leplezetten reactionarius (Helyeslés a szélső balon) és mert fennálló törvényeinkbe ütközik. Egységes középiskolát akar ő gymnasiumok és reáliskolák helyett, mert rendkívül visszásnak tartja a jelenlegi állapotokat, midőn a gymnasiumból egyaránt lehet lépni a tudomány és műegyetemre, holott ez utóbbinál nagy természet-tudományi és matematikai előismeret kívántatik meg, a mire a gymnasiumban nem fektetnek oly nagy súlyt. A reáliskolák növendékei meg nem léphetnek a tudományos egyetemre, ha pótvizsgát nem tesznek a classicus nyelvekből. A függetlenségi pártot azzal vádolják, hogy a törvényjavaslattal szemközt a szászokkal köt frigyot s a Schulvereinnal frontot csinál a magyar cultura ellen. De a pártot más okok vezetik a törvényjavaslat elvetésében, mint azok, kiknek nem vonhatja ugyan kétségbe országgyűlési képviselői minőségüket, mert mandatum alapján ülnek itt, de bennük a magyar államiság és nemzetiség képviselőit nem látja, (Igaz! Ugy van! a szélső balon) hanem a Schulverein embereit. És ha bekövetkeznek azok a napok, midőn a függetlenségi párt elvei érvényre jutnak, akkor nem fog cselekedni kapkodólag, mint a közoktatásügyi minister, hanem azon rakonzátlanokkal, kik nem átallják, hogy Magyarországot a külföld előtt denunciólják, úgy fog cselekedni, a mint minket a Schulverein hazája megtanított. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Azt fogja csinálni, mit ők csinálnak Elzászban és Lotheringiában, Posenben és a többi tartományokban. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ebben átvesszük Bismarck örökségét.

A nemzetiségekkel szemben nem tartja elég szigorúnak a törvényjavaslatot. Ő nem engedne nem tiz esztendő, de egyet sem s megkövetelné, hogy mától kezdve minden középiskolában taníttassék a magyar nyelv és irodalom. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

György Endre: A különvéleményben kiváut egységes középiskola ez időszerint ismeretlen. Teljes megnyugvással fogadja el a törvényjavaslatot, szemben azon kétségtelen tapasztalattal, hogy az autonomia sokszor használtott fel oly nemzetiségi izgatások köpenyél, melyeket túrni nem csak az államnak, de különösen a protestans felekezetnek sem áll érdekében (Helyeslés jobb felől) és melyek ellen máris megkellett volna védeni hazánkat az autonomia korlátai között. Ilyen irányzatokkal szemben azon jogokat, melyeket a legfelső felügyelet tekintetében vindicálnak az állam részére, megtagadni lehetetlennek tartja.

Ne feledjék, hogy azon békekötések, melyekre a törvényjavaslattal szemben az autonomia védői hivatkoznak, nem tisztán vallásháborúknak vetettek véget; mert azokra a zászlókra, melyeket azokban a háborúkban lobogtattak, mindig fel volt írva a „pro deo“ mellé: „et pro libertate“ és valóságos sacrilegium volna megengedni azt nekünk protestansoknak, hogy Bocskay, Rákóczy és Bethlen autonomiájának fegyvereivel harcöljanak a magyar állam ellen (Nagy nyugtalanság a szélső baloldalon) és érdekünkben áll az autonomiát nem engedni felhasználni köpenyegül, hogy alatta bizonyos nemzetiségi izgatások lóába elrejtőzzék. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Kovács Albert: Tizenhárom év alatt a cultusministerium középiskolai szakosztálya nem hogy valami vezérfontalat dolgozott volna ki, de még szakismeretet sem árult el. A ministerium különböző intézkedései egymásután provocálták a felekezeteket, akkor, mikor azok támogatására a legnagyobb szükség lett volna. Tizenhárom év óta sürgetik a szakközölyök a törvényjavaslat keresztülvitelét, de e sürgető hangok közö egyetlen protestans szava sem vegyült. Mindazonáltal a törvényjavaslatot általánosságban elfogadja a részletes tárgyalás alapjául.

Madarász József: Valóságos calvinista jezsuita! (Élénk derűtség.)

Kovács Albert: A mi azonban a kisebbségi különvéleményt illeti, azt, főleg a protestans egyház autonomiájának érdekében, elvetendőnek tartja. — A tárgyalás folytatását a következő ülésre halasztják.

A képviselőház e hó 6-án folytatta a középiskolai törvényjavaslat tárgyalását. Gull József volt az első szónok, a ki elmondta a szászok kifogásait a törvényjavaslat ellen és végül határozati javaslatot nyújtott be annak elvetése iránt. Utána Latinovics Gábor (catholicus pap) kelt a törvényjavaslat védelmére, kijelentvén, hogy a catholicus egyház érdekei nem ellenkeznek a haza érdekeivel. Majd Wolff Károly beszélt közel két órán át a törvényjavaslat és a kormány magyarosító törekvései ellen. Zsilinszky Mihály kimutatta Wolff néhány állításának tulzott voltát és a törvényjavaslat mellett nyilatkozott. Az utolsó szónok Thaly

Kálmán volt, a ki Rákóczy buzogányával és Józua faldöntő trombitájával fölfegyverkezve rontott neki a miniszternek és a törvényjavaslatnak, felszólalásával néhány derült pillanatot szerezve a háznak.

Ez ülésből közöljük a Gull József (szász képviselő), Wolff Károly (szintén szász), valamint Zsilinszky beszédeit.

Gull József hosszabb indokolás mellett a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

Tekintve, hogy a „középiskolai oktatásnak különösen szervezeti kérdéseiben” — a szőnyegen forgó hatodik számú törvényjavaslatához csatolt miniszteri indokolás saját szavai szerint — nemcsak nálunk, hanem az egész Európában s annak a közoktatás kérdéseivel már sokkal régebben államilag foglalkozó országaiban is oly kevés a megállapodás, hogy a törvényhozó minden lépten-nyomon, sőt már a kiindulásnál is, elvi nehézségekre akad;

tekintve továbbá, hogy Magyarországon a középiskolai ügy évszázados történelmi fejlődésénél fogva tulnyomó nagy részében felekezeti alpra lévén fektetve, a hazai bevett egyházaknak középiskoláik iránti önrendelkezési és önigazgatási joga, a magyar alkotmány elválaszthatlan alkatrészét képező sarkalatos törvények által — névszerint a pozsonyi 1791. évi 26-ik és az erdélyi 1791. évi 53., 54. és 55-ik törvénycikk, nemkülönben az 1868. évi 43. t. cz. 14. §-a által oltalmazva van;

tekintve végre, hogy e hazának nem magyar ajku polgárai részére saját nemzeti művelődésüknek további fejlesztése az 1861. évi emlékezetes feliratokban és végzéseiben, valamint az 1865-iki utolsó erdélyi országgyűlés felirataiban s különösen az ezekre nyert legfelsőbb leirathban ünnepélyesen megígértetett és az 1868. évi 44. t. cikkben törvény által is biztosítva lett: — határozza el a t. ház: hogy a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szóló 6., illetőleg 337. számú törvényjavaslatot még általánosságban sem fogadja el, —

miután ez egy még befejezetlen didacticai fejlődési stadium megörökítését vonná maga után és a közművelődésnek jelenlegi üdvös sokoldalúságát az állami rendszabályozás merev békóiba verné s uniformisálná, holott a közoktatási kormány a saját rendelkezése és közvetlen vezetése alatti középiskolákban az egymást minduntalan felváltó szervezési kísérletek daczára, sőt épen e folytonos experimentálás miatt eddig nem igen volt képes még csak némileg is okszerű állapotokat és eredményeket is felmutatni;

miután a törvényjavaslat továbbá az állam legfőbb felügyeleti jogát a törvényes és szükséges mértéken megsze tul terjeszti, sőt több irányban egyenes rendelkezési joggá változtatja át s ez által az egyházak autonómiáját lényegesen csonkítja;

s miután végre a nem-magyar ajku honpolgároknak saját nemzeti művelődésük fejlesztésére való törvényes jogát részint egyenesen csorbítja, részint a célbavett intézkedések következményei által meghiúsítja.

Budapest 1883. évi márczius 5-én. Beadják: Gull

József, Baussnern Guido, Baczon József, Kästner Henrik, Gusbeth Kristóf, Wolff Károly, Dörr Soma, Graffius Károly, Imrich Jónás, Steinacker Ödön, Kaiser János, Hofgräff János, Wenrich, Zay Adolf.

Wolff Károly megjegyzi, hogy a szászok nem a magyarul tanulás, hanem az erőszakos magyarosítás ellen vannak. Heimann hivatkozott Németország eljárására, melyet Elzász-Lotharingiával szemben követ. De a németországi és a magyarországi viszonyok nem hasonlíthatók össze egymással.

Ne méltóztassanak — ugymond szónok — megfelekezni arról, hogy Németországban az államalkotó elem, t. i. a német nemzetiség, oly tulnyomó számban van, hogy más kisebbségben levő nemzetiségek háttérbe lépnek; ott negyvenkét millió német, körülbelül három millió más nemzetiséggel áll szemben, míg Magyarországon a magyarság csak kisebbségben van (Mozgás, élénk ellenmondás.) s más nemzetiségek, például a németek vagy tótok, a magyarságnak majdnem egy harmad részét, a románok pedig két ötöd részét képezik.

Ilyen polyglott országra a magyar nyelvű államnak intézményeit alkalmazni nemcsak természetellenes, hanem veszedelmes, mert az ország lakosságának többségét megsérti egyik legszentebb jogában és az állam alapját egészen felforgatja; ne méltóztassanak elfeledni, hogy Poroszország lengyel részei, valamint Elzász-Lotharingia Németországhoz hódítás útján csatoltattak és hogy Magyarországon oly népek is vannak, a kik nem hódítás útján csatoltattak ide, hanem a magyar királyok által bebivattak. Ezek közé tartoznak az itt oly szenvedélyes támadásoknak kitett erdélyi szászok, a kik letelepedtek az országban a magyar királyok meghívása folytán és szerződés alapján, mely által nemzetiességük fentartása és fejlődése biztosítva lett.

De t. ház, tagadom azt is, hogy a német birodalom kormánya hasonló módon járna el a lotharingiai francia elem irányában, mely Elzász-Lotharingia lakosságának egy hatod részét képezi, mint a magyar kormány eljár a nem magyar ajkuakkal szemben. Mi örvendenénk, ha oly előzékenységgel találkoznánk, mint a melyet a német kormány az elzász-lotharingiai francziák iránt tanusít, mert nemcsak a francia nyelvű iskolákat támogatja, hanem francia vidéken a francia nyelv az uralkodó a községekben, a kerületi tanácsban és az elsőfoku bíróságoknál is francia vidéken francia nyelven tárgyalnak, holott pl. Nagy-Szebenben még a németajku vádlottat is, a ki egy szót sem ért magyarul, nem szabad német nyelven védeni. (Mozgás a jobboldalon.)

Van továbbá Berlin közepén még ma is francia templom és francia nyelvű középiskola, míg Budapesten egyetlen egy tisztán német nyelvű népiskola sincs, (Nyugtalan-ság.) annak daczára, hogy az utolsó népszámlálás szerint Budapesten még mindig körülbelül 120,000 német ajku honpolgár lakik.

A törvényjavaslat értelmében a miniszter nem gyakorol többé a hitfelekezeti iskolák fölött felügyeletet, hanem hathatós kormányzási és rendelkezési jogot. Ha a minis-

ternek tetszik, kimondhatja, hogy pl. a latin nyelv oktatását nem kell annyira cultiválni, hogy ne érthessék meg Tacitust, mert Tacitus megható képét rajzolja egy nagy birodalom hanyatlásának, a kormányzó körök szellemi és erkölcsi elgyöngülésének, rabszolgai gondolkozásmódjának és alacsonyágának, a mivel Tacitus igen könnyen megingathatná a kormány tekintélyét, a kormány erkölcsiségébe és bölcsességébe helyezett bizalmát. Vagy talán a t. minister urnak az sem tetszik, hogy a növendék Sallustius olvasassa, mert Sallustius Catilináról és Jugurtbáról irt és ez utóbbinak szájába azon szavakat adja, hogy Rómában minden megvesztegethető?

Hegedűs Sándor: Hát mit akar ezzel?

Wolff Károly: Annyira megy a minister beavatkozása, hogy még az iskolákban készített írásbeli dolgozatokat is fel kell neki küldeni, mert hiszen a ministeriumban van concentrálva az országnak minden esze. Nagy szerencsétlensége az országnak, hogy minden capacitást a ministeriumnak enged át és midőn az utolsó fogalmazói állásba van töltve, szellemileg annyira ki van szivattyuzva az egész ország, hogy csak a korlátolt alattvalói ész marad. (Felkiáltások: Óh! Óh!)

Szóló ezután hosszasan bírálja a javaslatot. Utal arra, hogy a nemzetiségek jogai e javaslat által az iskolákra nézve illusziussá tétetnek. 1872-ben még Tisza Kálmán is hajlandó volt pártolni azon indítványt, mely a nem magyar ajku középiskolák felállítását czélozta. Deák Ferencz 1872-ben hason értelemben nyilatkozott arra emlékeztetett, hogy valamint mindnyájunknak egykor nagy nehézséget okozott a tudományoknak latin, tehát holt nyelven való tanulása, ép oly nehézségeket okoz a nem magyar ajtuaknak, ha nem anyanyelvükön tanulhatnak. Deák megmondta, hogy ha a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, erre az erőszakos magyarosítás nem a kellő eszköz.

A jelenlegi kormány azonban e böles szavakat semmibe sem veszi. A nemzetiségek jogait nem tiszteli s az ősi autonomiát az országgyűlések változó többségeinek aláveti.

Nehéz, kétségbeesett helyzet az, — ugymond szóló — melybe a nem magyarajku nemzetiségeket szorították. Nemzetiségükről nem akarnak lemondani, azt nem akarják megtagadni; de másrészt nemzetiségüknek ki van tagadva helye ezen országból. A nemzetiségek az államtól és az államhatalomtól legföllebb félni tanulnak, de nem azt szeretni.

A félelem pedig, a mely a lakosság többségét féken tartja, bármily államot tartósan nem kapcsolhat össze. A mig az állami hatalom erős, addig félelemmel is lehet kormányozni, de a legerősebb államra nézve is beáll oly időpont, melyben az államhatalom erőtlenné lesz és az állam élete veszélyben forog és csak minden állampolgárnak erőlködése, lelkesedése, áldozatkészsége mentheti meg.

Akkor az oly állam, melynek belsejervezete a félelemre van alapítva, magában összedől. Évek óta a törvényhozásnak és kormányának intézkedéseiből kiviláglik azon törekvés, hogy a nem magyar ajku nemzetiségek visszaszorítása által a magyar államtól a nemzetiségi harc elháríttassék.

Ellenkezőleg, épen ezen veszélyt teremti meg, a mely eddig az országban nem létezett. Az olyan intézkedés által, mint a minőt e középiskolai törvényjavaslat tartalmaz, a nemzetiségek oly helyzetbe szoríttatnak, hogy magukat mint börtönben érzik s szabadító után vágyódnak és szemeiket az ország határain túl levő tényezőkre fordítják. (Mozgás.)

Nem kívánom, hogy az állam romlásnak induljon, az én és választóim érdekében van, hogy ezen állam főnnálljon, azért emelem intő szavamat ezen veszély iránt, a mely az állam kormányzatban van; legalább lelkiismeretemet igazolva akarom látni, hogy azon politicához, mely az államot biztos veszedelemnek teszi ki, hozzá nem járultam, hanem csekély erőmhöz képest elleneztem.

Végül kijelenti, hogy pártolja Gull határozati javaslatát.

Zsilinszky Mihály megjegyzi, hogy minél tovább halad a törvényjavaslat tárgyalása, annál inkább meggyőződhetünk arról, hogy Magyarországon sokkal nehezebb általánosan kielégítő törvényt alkotni, mint más országokban. Wolff is inkább nehezíteni, mint könnyíteni akarja a törvényhozást. Hiszen más országban, ha azon panasszal lépne föl valaki, hogy az állam nyelvét kívánják neki tanítani, aligha kétségbe nem vonnák józan esztét. (Élénk tetszés.) Az ő beszéde ezt a benyomást teszi, hogy arra szánva, hogy itt a házban meghallgassák, hanem hogy a házon és az országon kívül minél többen olvassák. (Helyeslés.) Különösen beszédünk a nemzetiségek elnyomásáról szóló része azt mutatja, hogy félre akarja vezetni azokat, kik a tényállást nem ismerik. (Élénk helyeslés.) Szóló ezután kimutatja, milyen tulzottak Wolff állításai és végül kijelenti, hogy a törvényjavaslatot elfogadja a részletes tárgyalás alapjául. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

A középtanodai törvényjavaslat fölött folytatott vita harmadik napján határozott fölényben voltak a törvényjavaslat védői. Első szónok Rakovszky István volt, a ki igen sikerült beszédben higgadtan, tárgyilagosan czáfolta a törvényjavaslat ellen felhozott kifogásokat. Lükő Géza tisztán felekezeti szempontból szólott a törvényjavaslat ellen. Mérszáros Nándor szintén egész objectivitással kelt a javaslat védelmére. Utána Mocsáry Lajos szállt sikra a protestans autonomia nevében a javaslat ellen, mely nézete szerint a protestans autonomiát megsemmisítéssel fenyegeti. Erősen hangsúlyozta a protestansok hazafiasságát, mire több oldalról élénk közbekiáltások hangzottak fel, hogy e tekintetben a protestansoknak nincsen privilegiumok. Most Tisza miniszterelnök emelt szót és nagyhatású beszédben válaszolt a szászoknak, Thalynak és Mocsárynak. Szavait a ház sok helyen osztatlan tetszéssel fogadta. Végül Bende Imre (cath. pap) szólott a javaslat mellett és ezzel a vita folytatása más napra halasztatott.

Mocsáry Lajos a törvényjavaslatnak csupán a protestansokat illető részére kíván reflectálni. Hivatkozik az 1791. 96. t.-cikkben a protestansok részére biztosított jogokra. E jogokat a törvényjavaslat most confiscálni akarja.

A protestantismus történetét fejtegetvén Magyarországon, azon eredményre jut, hogy a protestansokra a haza, a szabadság és közmívelődés érdekében mindig számíthat, mert a protestantst a hazafiságra nemcsak az készíti, hogy magyarnak született, hanem az is, mert protestansnak született, mert e felekezetben a hazafiság és valláshoz való ragaszkodás egy. (Élénk mozgás több oldalról. Felkiáltások: A catholicusoknál is! Nincs a protestansoknak privilegiumok!)

Azt hiszi, hogy a törvényhozás nem helyesen cselekednék magyar érdekében, ha megrontaná a protestans autonómiát. A protestansok compensatióul kapták a szabadságot szemben azon jóléttel és gazdasággal, melyet a catholicus felekezet élvez; most a szabadságot is el akarják tőle venni. (Élénk helyeslés a szélsőbalon.)

Az akkori emberek a közérkölcisiséggel ellenkezőnek tartották volna azt, hogy protestans minister legyen az, ki behozzon oly törvényjavaslatot, mely saját felekezetének alkotmányos jogait megsemmisíteni van hivatva. (Igaz! Ugy van! a szélsőbalon. Zajos ellenmondások jobbfelől.) A kérdés csak az: keresztül akarná-e vinni az alkotmányos magyar állam azt, min az absolut kornak hatalma megtörtött, mert ezen actió, ezen javaslat egyenesen a Thun Leo-féle 1859. patensen alapszik. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Rosszabb! Jobbfelől: Nem áll!) Igenis, a mellé sorakozik és a Tisza, Trefort és Thun Leo nevei egymás mellett fognak állani minden időben Magyarországon. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon. Nyugtalanóság, za jobbfelől.)

Azt mondják önök: nem egy cathogoriába való! Én elismerem, hogy van a kettő között különbség, mert a Thun Leo-féle patens, az összes vallási és iskolai szervezetre kiterjedkedik egyaránt, ezen törvényjavaslat csakis az iskolai részét érinti; ámde iskola és egyház a protestansoknál sima ikrek; az egyiket anélkül, hogy a másiktak ne fájna, érinteni nem lehet. (Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.) Nem fogadja el a törvényjavaslatot. (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)

A tárgyalás itt félbeszakítatván, Nyáry Jenő a főrendiház jegyzője átnyújtja a főrendiház izenetét az ott ma elfogadott törvényjavaslatok tárgyában.

Ezután folytatott a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) A vita nagy mérveket öltvén, mit egyéb-iránt természetesnek talállok, (Halljuk!) szükségesnek tartom, hogy most, a vita harmadik napján, lehető rövidséggel én is jelezzem felfogásomat a törvényjavaslatról, álláspontomat azzal szemben, természetesen nem mondva le az 1848-iki törvény által adott azon jogról, hogy szükség esetében még a vitában tovább is részt vehessek. (Halljuk!)

Nem szándékozom az előttem szólókkal hosszabb polemikiába bocsátkozni. Hogy azon t. képviselő urak, a kik a tegnapi napon az erdélyi szászok nevében szólottak, ezen alkalmat meg fogják ragadni, hogy megfoghatatlan, de tényleg létező ellenszenvöknek és gyűlöletöknek minden iránt,

a mi magyar és magyar állam, (Egy hang a szászok csoportjából: nem áll!) kifejezést adjanak: (Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.) ezt előre tudtam. Csak egyre akarom őket figyelmeztetni; (Halljuk!) és ez az, hogy az ő geográfiai helyzetökben, (Halljuk!) ha ők — mihez teljes joguk van — nemzetiségüket intacte meg akarják tartani, ezt csak azon magyar állam oltalma alatt és kebelében tehetik, (Ugy van! Ugy van!) a mely alatt eddig tették; és épen azért nemcsak megfoghatatlan hazafini hiba, de megfoghatatlan rövidlátás, (Ugy van! Ugy van!) midőn ezen állam épületét döngetik benn és hívják szövetségeseket, kik döngessék kívülől. (Általános élénk tetszés.)

Azt mondá egyik képviselő ur közülök, hogy a cultusminister ur kifejezte, hogy ő óhajtja a szászokat megtartani, de talán öntudatlanul is a románok malmára hajtja a vizet. Hát t. képviselőház, én is óhajtom a szászokat megtartani, nem a románok iránti gyűlölségből, ép úgy mint a cultusminister ur nem; de higgyék el a képviselő urak, hogy ha az eljárást, a melyet követnek, folytatni fogják, utóljára önkénytelenül eszébe fog jutni minden magyar embernek, hogy a magyar államnak a románoktól Erdélyben szenvedni legtöbb oka mindig akkor volt, midőn azon népfaj kellő felvilágosítás hiányában a szászok vezetése alatt volt. (Általános nagy tetszés.)

És ezzel t. ház ez idő szerint végeztém ez urakkal. (Zajos derűtség és tetszés.)

Hasonlag természetes az is t. képviselőház, hogy ha valaki, mint tegnap Thaly Kálmán t. képviselő ur, maga megmondta, hogy miután a tárgyalagos okokat más előtte már elmondotta, melyekért a törvényjavaslatot el nem fogadja s ő ismételni nem akar, tart egy beszédet, mely nem áll egyébből, mint személyeskedésből, ministerek, országgyűlési pártok és mindenki irányában, a ki történetesen eszébe jut: (Mozgás a szélső baloldalon. Tetszés jobbfelől.) én vele hosszásabban polemizálni nem fogok, hanem csak egyre figyelmeztetem. (Halljuk!) A midőn ő ugyanis azt mondja, hogy nem lehet az egyetemeken felállítandó bizottságokra bizni a tanárjelöltek képesítését, mert akkor a historia szabad tanítása el fog nyomtatni, államellenes, aulicus történelem fog előadatni: nem a kormányt sérti, de megsérti Magyarország egyetemait, (Ugy van! a jobb oldalon) azoknak tanári karait a melyekben pedig — hogy nem épen a kormány iránt — mint ő szereti magát kifejezni, — szolgálalkü tanárok vannak csak, azt, ha vannak olyanok, mert én tagadom, hogy volnának — úgy gondolom senki kétségbe nem vonhatja, valamint azt sem, hogy még tisztán rideg felekezeti szempontból sem szólhatott fel, miként azon egyetemek tanárai között nem egyesek, de nagy számmal nem is catholicus hitfelekezetű tanárok vannak. (Élénk helyeslés.)

Áttérek most t. képviselőház, hasonlóan lehető rövidséggel Mocsáry képviselő ur beszédjére. (Halljuk!) Azt a kérdést, hogy miért maradt fenn a protestantismus, későbbre hagyom. Mindenekelőtt meg kívánok jegyezni egyet.

A képviselő ur előadja, hogy a protestans hitfeleke-

zet és a protestans tanügy — értve alatta ez esetben a középiskolát — siami ikrek; egyiket nem lehet bántani a nélkül, hogy a másik is tönkre ne menjen.

T. képviselőház! Hogy az egyház jólétével, bármelyikével, összefügg az, hogy tanintézetek is legyenek, azt nem tagadom, de hogy mégis a tisztán egyházi dolgok és a tanügyi dolgok között minden államban e világon különbséget kell tenni s a tanügyi dolgokra az államnak több befolyást kell adni, azt kétségbe vonni nem lehet. (Élénk helyeslés.)

És ha azt mondja a képviselő úr, hogy ez csak catholicus államnak a tana, nagyon téved; ha csak a legújabb időben az ő tudomása szerint például Poroszország catholicus állammá nem lett; mert egyetlen egy helyen a világon a kormány és állam befolyása a tanításra oly szigoruan keresztülvive, mint ott, bizonynyal nincs. (Élénk helyeslés.)

De nem azért hoztam fel a siami ikreket, t. ház. A képviselő ur, előadván a linczi békekötés és az 1790—91-ki törvény létrejöttének történetét, azt mondja, hogy akkor, 1790-ben, a protestansok kaptak jogot a szegénység fejében. Azt mondja másik szemrehányásában a minister urnak, hogy a minister ur nem azt ad a protestansoknak, nem úgy bánik velök, mert jogukat el akarja venni és nem ad nekik pénzt; adjon hát pénzt, ha jogot nem ad. (Halljuk.)

Hová vezet ez, t. képviselőház? (Halljuk!) Vagy oly jelentékenyek ezen törvényjavaslatnak korlátjai, hogy veszélyeztetik az önkormányzatot s akkor — én legalább — nincs az a pénz, melyért odaadnám, (Élénk helyeslés és tetszésnyilvánítások. Mozgás a szélső baloldalon) vagy ha valaki pénzért odaadja, akkor alig helyez arra oly nagy súlyt. (Zajos helyeslés és tetszésnyilvánítás. Nyugtalanság és felkiáltások a szélső baloldalon: Nem azt mondta!) Egyik a kettő közül, t. képviselőház. (Élénk helyeslés.)

S én azt tartom, hogy valóban az, a mit ezen törvényjavaslat kíván, — a melynek modalitásait talán a részleteknél lehet változtatni, de lényegét feladni, nézetem szerint, nem szabad — nem olyas valami, a mi a protestantismus önkormányzatát veszélyeztetné. (Egy hang a szélső balon: Királyi biztos!)

Sajnálom, t. ház, hogy kénytelen vagyok ezen törvényjavaslatnál, melyet óhajtottam volna sokkal magasabb szempontból tekinteni és tekintetni, felekezeti dolgokról beszélni. (Felkiáltások: Kár is!)

Csanády Sándor: Ebben igazsága van!

Tisza Kálmán miniszterelnök: de kötelességem, miután ez szóba került. Hát t. képviselőház, (Halljuk!) mit kíván ez a törvényjavaslat? Megtiltja-e a felekezeteknek, hogy iskolákat állítsanak? Nem. Megtiltja-e, hogy tanárakat maguk válasszák? Nem. Vesz csak még disciplinaris hatalmat is a felekezeti intézetek tanáraival szemben? Nem? Mit csinál? Oly vakmerő a magyar állam, hogy azt a jogot akarja magának vindicálni, hogy saját emberei által meggyőződhessek, hogy e hazában levő minden tanintézet megfelel-e azon niveauak, melyen egy középiskolá-

nak állania kell. (Élénk helyeslés.) Ez az, a mit kíván és ennek következtetéseképpen kívánja azt, hogy olyanokat, a kiket arra képeseknek nem tart, bárhol neveltettek legyenek is, ne legyen kénytelen saját magasabb állású tanintézeteire felvenni és ne legyen kénytelen a hivatalnoki minősítéssel felruházni. (Élénk általános helyeslés.) Ez lényege annak, a mit e törvényjavaslat kíván.

És t. képviselőház, ha Mocsáry t. képviselő úr azt mondja: a protestans iskolákban soha se kellett, nem is fog kelleni félni államellenes tanoktól; ha azt mondja: a protestans iskolák jobbak voltak és jobbak ma is, mint minden többi, hát vajjon van-e ok akkor félni attól, hogy a magyar állam meggyőződjék róla, hogy jobbak, vagy legelőbb olyanok, mint a többiek? Engedelmet kérek, ennek indokát én nem látom. Bujkálni, rejtegetőzni az alkotmányos magyar kormány szemei előtt, nem a mi szemeink előtt, hanem az alkotmányos magyar kormány szemei előtt, — csak annak van oka, a ki érzi magában, hogy egyik vagy másik irányban hibás. (Élénk helyeslés.) A ki ezt nem érzi magában, annak nincs oka rejtegetőzni.

Lükő Géza: A felügyeleti jogot nem tagadja senki!

Tisza Kálmán miniszterelnök: T. ház! Ne játszunk a szavakkal. Azt mondja egy tisztelt képviselőtársam, hogy a felügyeleti jogot nem tagadja senki. Tudom; de ha az a felügyeleti jog csak papíron van, de nem adatik meg a mód, hogy gyakoroltassék, hisz akkor az nem felügyeleti jog. (Helyeslés a jobboldalon.)

Thaly Kálmán: Statistica útján!

Tisza Kálmán miniszterelnök: Ez egyszerűen annyit tesz, mint a kormányt quasi felelősséggel terhelni, de nem adni meg a módokat arra, hogy azon felelősséget viselhesse. (Élénk helyeslés.)

Csanády Sándor: Nem így beszélt 1860-ban. (Zaj.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Igaz, nem így beszéltem a Bach rendszerrel szemben. (Hosszan tartó mozgás.) És ha jönne, de nem fog jönni, mert nem fog sikerülni önöknek oly zavart előidézni; (Nagy nyugtalanság a szélső baloldalon) mert még egyszer ily forma rendszer csak úgy jöhetne, ha önöknek sikerülni fogna az országban oly zavarokat előidézni, melyeknek az következménye lenne; (Élénk ellenmondás a szélső balon. Ugy van! Ugy van! a jobboldalon,) de ha jönne, ismét fogom ellenezni. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Mert én a magam részéről tudtam, tudok és mindig fogok tudni különbséget tenni, még ha esetleg a személyeket nem szeretem is, az alkotmányos, törvényes magyar kormány és a fegyveres erővel uralkodó absolutismus kormánya közt. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Én ház, bár alig van szerencsém, vagy szerencsétlenségem öregebbnek lenni, mint Mocsáry képviselő ur, ily modoru filippikát igenis mondtam akkor, állottam is vizsgálóbíró előtt miatta, de nem mondom most. Most nincs bennem veszedelem, nincs bennem érdem, nincs bennem csak nagy szavakkal hatni akarás. (Zajos tetszés a jobb oldalon.)

De t. ház, (Halljuk!) — bocsánatot kérek a közbeszólások által okozott kitérésekért, — a képviselő ur abban

is téved, midőn még az 1844-iki helyzetet is azon irányban, hogy mit kellett akkor fentartani, összehasonlításba hozza a mai helyzettel. Én nem hiszem, hogy valaki tagadhatná, hogy épen a mi a vallások közti egyenlőség és viszonyosság kérdéseit illeti, — ha nem vagyunk is ott, a hová az elmélet szerint törekedni kell — 1844 óta is tetemes haladásokat tettünk volna. (Többben a szélső baloldalon Miben?) A ki nem tudja, tanulja meg; vannak törvények, könyvek, hírlapok. (Hosszan tartó élénk derűtség.) Én t. ház, felnőttek oktatására nem vállalkozom. (Derűtség.) Mondom, törvényekben, országgyűlési naplókban, tudósításokban mindenki megelheti, de megelheti az életben is. És vajjon — méltóztassanak ismét abstrahálni a személyektől — még 1844-ben is képzelhetett-e valaki magyar törvényhozást, melynek alsóházának három elnöke mind protestans? (Mozdás a szélsőbalon.) Vajjon képzelhetett-e akkor valaki oly főköormányhatóságot, melyben — meglehet, hogy az egyének nem érnek semmit — de mindenesetre három protestans van? (Mozgás.) Hát nem jelzése-e az annak, hogy mennyire megváltozott általában nem csak törvények szerint, de a közérület szerint is Magyarországon ez irányban a helyzet? Hiszen ez ma fel sem tűnik senkinek. Nem sokkal azelőtt törvényt kellett hozni, hogy egy pár hivatalnok protestans legyen. (Ugy van, ugy!) Már engedelmet kérek, nem okos ember az, a ki azt a nehéz fegyverzetet, melyre szükség van a megtámadtatás ellen, a testén tartja akkor is, midőn nem védekezni, hanem dolgozni kell. (Élénk tetszés.)

Azt mondja, t. ház, az igen t. képviselő ur, hogy mi tartotta fenn a protestantismust. Sok igazat mondott abban a mit mondott, sok igazat és nem kívánom tagadni jó részét annak, bár azt hiszem, hogy nem a mi feladatunk, hogy magunkat dicsérjük, nyugodtan bizhatjuk a történelem lapjaira, megdicsérnek azok érdem szerint. De hát mégis mi volt oka? Egyik ok negatív és ez az, hogy a magyar protestantismus, tudtomra legalább, sohasem követte még el azt, a mit ma a t. képviselő ur elkövetett, hogy az ország más felekezeteivel szemben exclusiv vagy kitűnő hazafiságot vindicált volna magának. (Általános zajos helyeslés.) Mert bizony, ha ezt tevő vala, sem az 1790/91-iki törvény meg nem alakul, úgy, a hogy megalakult, a melyhez a protestansok buzgalma mellett a catholicus világi többség hozzájárulása is szükséges volt; (Hosszantartó élénk helyeslés.) sem a Thun-féle gyászos idöket mind a felekezetekre, mind az országra nézve oly nagy sikerrel ki nem állottuk volna. Nem kell tehát soha semmi viszonyok közt felekezeti privilegiumot követelni, (Általános élénk helyeslés) nem főleg abban, a mi minden tisztességes magyar ember keblének tulajdona: a hazafiság. (Általános zajos helyeslés.)

Azután egy másik oka is van, — és ez már pozitív — az, hogy a magyar protestans egyház, nem szólva egyes kinövéseiről, minden időben teljesítette a haza iránt minden kötelességét és a magyar állam érdekével saját érdekét elmentőbe sohasem helyezte. (Élénk hosszantartó helyeslés.)

Ezen álláspont az, a mely mellett a magyar haza kebelében a protestans egyház ép úgy, mint a többiek, egy-

más mellett fel fognak virágozhatni. (Általános helyeslés.) De midőn akár a tanügy javítása, akár a magyar állam consolidálásának érdeke nem is lényeges jogot, csak a jognak más formában érvényesítését követeli, akár azt mondani: ez ellenkezik a mi lételünkkel, akár azt mondani: ezért három millió ember fog elkeseredni, ez nem az az út, a melyen a magyar államot és nem az, a melyen a magyar protestans egyházat fentartani lehet. (Hosszantartó zajos helyeslés.)

T. képviselőház! A t. képviselő ur nem tudja, mit fog az a három millió elkeseredett ember mondani. Én megmondom, mi fog történni. (Halljuk!) Ha a törvényjavaslatból törvény lesz, mielőtt hatálya érezhetővé válik, a t. képviselő urnak és a vele egy gondolkozásuaknak biztatására lesz talán némi nyugtalanság, elégedetlenség; de majd, ha életbelépetti és egy-két év múlva látja mindenki, hogy ezen törvény ugyan a protestansoknak semmit sem ártott, akkor az a nép azt mondja majli: bizony ebben nem volt azoknak az uraknak igazságuk; sajnós, hogy az álpróféták száma szaporodott.

Én, t. ház, azon nézetből indulok ki, hogy valamint a magyar protestans egyház mindig a magyar állam érdekében működött a multban, úgy viszont ezen magyar protestans egyház is csak e magyar állam kebelében, annak oltalma alatt fejlődhetett a multban, fog fejlődni a jövőben és épen azért kicsinyes féltékenykedés, akár személyes ellenszenv, akár a meg nem szokott formák iránti bizonyos, hogy úgy mondjam, gyűlölet vagy elfogultság; nem indokolhatják, hogy megtagadtassék az, a mihez minden államnak e világon joga van, megtagadtassék épen a magyar államtól, a melynek, míg joga épúgy van, mint a többinek, szüksége talán nagyobb van, mint másnak. (Élénk helyeslés. Ugy van!)

És mert úgy fogom fel a dolgot és mert azt hiszem, hogy sem egy, sem más e hazában élő akár hitfelekezetre, akár nemzetiségre nézve e törvényjavaslat nem séreímes, nem igazságtalan; mivel úgy fogom fel, hogy az állam nem kíván többet, mint minimumát annak, a mire egy államnak szüksége van: erős meggyőződés, hogy vagy tévednek azok, a kik félnek tőle — és talán ezt kell feltennem mindenkiről, a ki fél tőle — vagy azon érzet sugallhatja, hogy nem jó lesz, ha kártyáikba a magyar állam beletekinthet. (Élénk mozgás.) Én tehát így fogván fel a dolgot és ismételvén, hogy a forma iránt lehet szó a részleteknél, de a tényeket feladni, meggyőződés, hogy nem szabad, ajánlom a törvényjavaslatot elfogadásra. (Hosszan tartó általános élénk éljenzés.)

A tanári képviseltetés kérdéséhez.

Bükkös, márcz 10. 1883.

Egy oly jelentőségteljes s végeredményeiben messze-
kíható kérdésben, mint a szervezeti alaptörvény módo-
sítása, a legkisebb tájékozatlanság, hibás argumentatio,
félreértés, homályos nézet — a helyett, hogy a kérdést
megoldaná, vagy a megoldást elősegítené, azt még bonyo-
lultabbá teszi, a kedélyeket elkeseríti, táplálja a kaszt-
rendszert s igen könnyen az egészséges prot. elv negatio-
jába csapong át. Nem akarok senkit vádolni, azt sem mon-
dom, hogy a sepsi-szentgyörgyi ref. collegium előljárósá-
gának az erdélyi ref. tanárok egyházkerületi képviseltetését
kifejező véleményadása — mennyiben csak az áll. igazg.
tanácsot bizza meg, hogy a szervezeti alaptörvény II. fe-
jezetének módosítása tárgyában törvényjavaslatot készítsen
(„Prot. Közlöny“ 66 lap) — már ez áltai a fennebb em-
lített abnormis viszonyokat elővárásolta: de azt — becses
engedelmőkkel — igenis határozottan állítom, hogy a
módosítás szükségét támogató argumentu-
mai roppant tájékozatlanságot árulnak el,
mennyiben oly tényekre alapítja véleményét, melyek nem
léteznek, nem is léteztek soha s melyeknek, ha léteznének,
azonnal egy tollvonással el kellene töröltetniök.

Azt állítja ugyanis az igen tisztelt előljáróság, hogy
„a tanári testület az egyházkerületen az egyetemes tan-
ügyet s általában az erkölcs-vallásos és nemzeti közműve-
lődést képviseli... ennél fogva... az az előtt 11 évvel ho-
zott egyház alkotmány az egyetemes tanári kart fogadta
a törvényhozás kebelébe.“ Ugyan kérem mutassák meg,
hogy a szervezeti törvény melyik pontja biztosít az egye-
temes tanári karnak az egyházkerületi közgyűlésen
helyet? Hiszen a szervezeti törvény II. fejj. 5. pontja nem
az egyetemes tanári kart, hanem a tanodák ren-
des tanárait sorozza az egyházkerületi gyűlés rendes
tagjai közé, ez pedig nagyon is különböző két dolog. De
különbben is a tanintézetek jogi állását és jogkörét megha-
tározó törvény értelmében „a közép- és főtanodák részt
vesznek az egyházi törvényhozásban és az egyházkerület
kormányzatában, miután rendes tanáraik, — tehát nem az
egyetemes tanári kar — valamint gondnokaik az
egyházkerületi közgyűlésnek tagjai.“

Ugyancsak megjárnók, ha valamelyik éles eszű egy-
házkerületi gyűlési tag azt indítványozná, hogy a gyűlésen
megjelent tanároknak — mivel összeségükben tanári
kart alkotnak — személyenként se tanácskozási, se sza-
vazati joguk ne legyen, hanem mint tanári kar, csak
egy véleménnyel s egy szavazattal rendelkezzenek. Én ré-
szemről — ha a t. t. előljáróság, mit teljességgel nem
hiszek, örömmel fogadná is, mint álláspontjának megfe-
lelőleg logikai kéréllhetlenséggel fogadnia kellene — el
nem fogadnám, mert az egyházkerületi közgyűlésen most
és ezután is nem az egyetemes tanári kart, mint
testületet akarom képzelni, hanem az egyes taná-
rokat, mint individuumokat.

Még egyet tisztelettel kérdek a t. coll. előljáró-

ságtól: ugyan mit felelnének arra a mindenesetre naiv
kérdésre, hogy a papok és világiak mit képviselnek tes-
tületileg az egyházkerületen? — Azt mondanák-e, hogy
a világiak a gazdaságot, ipart, kereskedelmet — a papok
hagyományos feneketlen tudományukat? Alig hiszem. Ez az
eset azzal az állítással is, hogy a tanári testület az
egyházkerületen az egyetemes tanügyet s általában az
erkölcs-vallásos és nemzeti közművelődést képviseli. Nem
képviselem azt, hanem képviselem az egyetemes egyház,
illetőleg az erdélyi részekben az egyházkerületi közgyűlés.
Ez bizta meg a tanári kart, hogy a tan- és neve-
lés ügyet felelősség terhe alatt kezelje, úgy és azon
elvek szerint kezelje, mint ő körvonalozta és meghatározta.
Ugy gondolom, hogy a tanügy képviseletése és a
tanügy kezelése, nagyon is különböző két dolog.

Záradéku kifejezést kívánok adni azon meggyőző-
désemmek, hogy a szervezeti törvény egyik legéleltrevalóbb
intézkedése az, mely a tanodák rendes tanárainak, sze-
mélyenként, a törvényhozó testületben állandó és a válas-
tás esélyeitől nem zavart helyet biztosít. Nem azért, mivel
régebben a consistoriumnak és zsinatnak tagjai voltak,
tehát jogszerűleg az azok helyébe lépett egyházker. gyű-
lésnek is tagjai kell hogy legyenek, hanem azért,
mivel a tanárokat személyenként, kit kit az adott talentu-
mok mértéke szerint, úgy tekintem, mint a tudomány, ta-
nitás, nevelés bivatott apostolait, kikről felteszem, hogy
állásuknál fogva, hosszas tapasztalat, tanulmányozás után
tisztábban, helyesebben, világosabban fogják fel, értelme-
zik, alkalmazzák, korunk destillált vezér eszméit, mint mi.
De attól már visszaborzadok, hogy az egyetemes ta-
nári kar azt követelje, hogy ő a nemzeti közművelődés
képviseletje s ez által jogot formáljon arra, hogy a tanügyi,
erkölcs-vallási és nemzeti közművelődési tényezők megha-
tározása, elvek formulázása stb. az ő hatáskörébe tartozzék.
Hagyjuk ezt az egyházkerületi közgyűlésre. Hiszen az igen
tisztelt tanár urak épen azért vannak ott, hogy destillált
nézeteiket, elveiket egyenként — ha tetszik — adják elő
s ezen egyéni nézetek, elvek az egyházkerületi közgyűlés
egy-egy tagjainak nézetével, elveivel egy egészséges, élet-
képes sejté conglomerálódván, az egyházi és nemzeti
életben nemes gyümölcsöket termő működést fejtsen ki.
Kevés szóval fejezve ki, úgy fogom fel, mint megírtam, a
tanárok képviseletét — mi tulajdonképen nem is képvise-
let, hanem személyes részvétel. — Ijs ez jól van így.

Horváth István.

Indítvány

az erdélyi ev. ref. egyházkerületben létező központi és egy-
házmegyei özvegy-árvai gyámintézetek egyesítése tárgyában.

— Előterjesztés végett kidolgozta Szóts Sándor, dévai ev. ref. lelkész. —

(Végo).

Venio nunc ad fortissimum. Tervezetem szerint az
egyházkerületnek is kellene áldozatot hozni a papi özvegyek
és árvák érdekében. Ki kellene mondania, hogy a garasos

pénztár tőkéjét és kamatait véglegesen e célra szenteli, továbbá, hogy az államsegélyből 1886—1915 ig, tehát 30 éven át, évenként 6500 frtot az egyesített gyámintézet tőkéjének növelésére fog fordítani. Jelentékeny összeg, nagy áldozat bizonyára. De tekintve, hogy e nélkül az erdélyi ev. ref. status papi özvegyei és árvái továbbra is csak nyomorognának, míg ezzel sorsuk, jövőjük biztosítva lenne; tekintve, hogy a tractualis gyámintézetek tőkéinek a központi való egyesítését csakis e segedelem nyújtása által lehet biztosan remélni; tekintve továbbá, hogy a domestica cassa tőkéje a jelzett időig minden valószínűség szerint 100,000 frtra szaporodik s így képes lesz a kerület ennek évi kamataiból 5000, a fennmaradó államsegélyből 7500 frtot és így összesen 12,500 forintot a szegény eccléziák, iskolák és tanítók segélyezésére fordítani, nem csak, hanem a debreczeni zsinat által megalkotott egyetemes domestica cassa is fog már akkor ezeknek néhány ezer frt segédelmet nyújtani; tekintve, hogy ez évenkénti 6500 frt dotatiót nem valamely meglevő alapjából vagy az egyházközségekre kirótt adóból, hanem az állam által kiutalt szegélyösszegekből mindennemű megterhelés nélkül nyújthatná; tekintve végül a cél üdvös voltát, az özvegyek és árvák könyörölőre indító nyomorát: mindezeket tekintve, hiszem és remélem, hogy egyházkerületünk fennkölt szellemű s nemes érzésű tagjai készséggel hozzák meg ez áldozatot anyaszentegyházunk oltárára.

Mert nem lehet közömbös dolog sem a reformált egyházra, sem a magyar nemzetre nézve, hogy ez idegen válású és idegen ajku népek közt 500 magyar ref. család oldott kéve módjára szétzúllódjék, elcsenevesszen, vagy éppen kipusztuljon. 500-an vagyunk e bércezes kis hazában a reformált anyaszentegyház papjai, kiknek a földi javakból alig adatott valami, de a munkából, a bajokból, a kötelességekből annál több jutott. Küzdünk, nélkülözünk, nem ritkán nyomorgunk egyik napról a másikra, olykor lenézve, kigúnyolva, megvettette szegénységünk miatt; de azért a reformált anyaszentegyháznak és az egyesült magyar hazának érdekeit szívünkön hordozzuk, védjük és ápoljuk nagyobb buzgósággal és lelkiismeretesebb igyekezettel, mint sokszor országunk nagyjai, gazdag és hatalmas családai. Magyarok és protestansok vagyunk testestől, lelkestől, kik idegen érdekek szolgálói nem lesznek soha. Gyermekeink az anyatejjel együtt szívják be a prof. egyház és a magyar nemzet iránt való szeretetet s ha gagyogni tudnak, a legelső, mire megtanítjuk őket: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt éljed, halmód kell!” — Anyaszentegyházunknak nem szabad engednie, hogy leg-hivebb fiainak gyermekei az inség és nyomor miatt az egyházra és hazára nézve örökre elveszenek. És mi, kik az egyház és a baha szolgálatában veszítjük el testi és lelki erőnket, mi, kik a protestantismus és a magyar nemzet érdekeinek védelmében és ápolásában öszülünk meg: méltán megvárhatjuk tőlök, hogy nőnket és gyermekünket koldulni menni ne engedjék!

Ezeket kívántam, tisztelt közgyűlés, tervezetem indoklásául elmondani, megjegyezvén, hogy a központi gyám

intézetnek 1876-ban alkotott szabályzatát egyebekben fenntarthatónak vélem. Ez helyes alapelveken nyugszik s jó magul szolgálhat az egyesített gyámintézetnek, mely képes lenne az erdélyrészi összes ref. papi családok sorsát biztosítani. Annakokáért tisztelettel kérem a nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés minden egyes tagját, méltóztassanak tervezetemet megfontolni s ha jónak találják, magokévé tenni és életbe léptetését a kerületi közgyűlésnél kérelmezni. Nevezetesen: kéressek fel a kerületi közgyűlést annak kijelentésére, hogy

1., „az erdélyi ev. ref. egyházkerületi lelkészek és lelkész özvegy-árvák gyámintézetének“ a tractusok gyámintézeteivel való egyesítését célirányosnak és szükségesnek tartja, éppen azért

2., kész az egyesített gyámintézet céljaira újabb áldozatot hozni, jelesen kész a garasos pénztár tőkéjét és jövedelmeit e célra véglegesen átengedni és az államsegélyből az 1886-ik éven kezdve, 30 év lefolyása alatt, évenként 6500 frtot a gyámintézet tőkevagyonának gyarapítására fordítani, ha a tractusok a kebelükben fennálló gyámintézetek tőkepénzeit e célra felajánlják és 1885. július 1-ig tényleg be is szolgáltatják. Ennek folytán

3., utasítsa a mélt. ig.-tanácsot, hogy bekérvén az egyházmegyéek erre vonatkozó véleményét, azok alapján készítsen az egyesített gyámintézet számára alapszabályzatot s azt az 1884-ben tartandó egyházkerületi közgyűlésre terjessze be.

Tisztelt közgyűlés! Ha tervezetem és indítványom önmagát nem ajánlja, én hiába ajánlanám, ha pedig önmagát ajánlja, az én ajánlatomra nem szorul. Tervezetemnek bizonyára vannak hiányai, lehetnek tévedései, sőt hibái is. Egyről azonban teljesen megvagyok győződve s ez az; hogy nagyjában véve tárgyalás alapjául és kiindulási pontul elfogadható. Lelkiismeretes hűséggel használtam fel a rendelkezésemre álló hivatalos adatokat, teljes odaadással s a cél szentségétől áthatottan készítém e munkálatot. Szép jutalma lenne fáradságomnak, ha a tisztelt közgyűlés helyesléssel és támogatásával találkoznom; azonban ha ezt meg nem nyerendem is, öröme telik lelkemnek abban, hogy a papi családok nyomorult sorsának enyhítését, tehetségem szerint, eszközölni törekedtem.

Az áll. ig. tanács üléséből.

Kolozsvárt, 1883. márcz. 3.

Jelen vannak: Főt. Nagy Péter, mint elnök; br. Bánffy Albert, dr. Kovács Ödön, dr. Jenei Victor, Parádi Kálmán, igazgató-tanácsosok; Bodor Antal titkár; Deák József pénztárnok és Szabó Ádám számvevő.

A szászvárosi ref. egyházközségnek az állami leányiskola számára átadott Wesselényi-féle telket illető szerződése azon záradékkal erősített meg, hogy az átalakítási költségeket az állam fedezi s az egyházközség csakis az alapjából emelendő új építkezések átadáskori becsértékének megtérítésére köteles.

A magyarói egyházközségnek a „Ficzó” és „Oláh oldal” nevű erdőrészelei faterményének eladása ügyében felterjesztett adás-vevési szerződése a törvényes kivánalmaknak nem felelve meg: visszaküldték az egyházi hatóságokhoz a jogügyi bizottság által szerkesztett szerződésminta kíséretében, melyben a szerződés megerősíthetőségének követelményei határozottan körülíratnak.

Révész Bálint tiszántuli ev. ref. püspök átirata értelmében pénztárnok utasítatik az 1882. évi szept. 10—17 napjain tartott egyetemes zsinat költségeiből az egyházkerületünket terhelő 254 frt 44 $\frac{1}{2}$ krnak elküldésére.

A fogarasi egyházközség Horváth Mihály főispán és egyházmegyei főgondnok jelentése alapján hivatalosan utasítatik, hogy a templom falai nedvességéből származó romlás megállítására készíttessen tervrajzot és költségvetést s ezeket helybenhagyás végett terjessze föl.

A n.-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanoda előjárósága, a nagy collegium épületének egy szárnyépülettel kiegészítésére vonatkozólag, a kötött tervrajz elfogadásának tudomásul vétele mellett felhivatik a részletes terv és költségvetés elkészítésére az építés megkezdhetőségének hova-hamarábbi eszközésére.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. márcz. 10.

— Lapunk oecomiája jelentékeny változást szenvedett a minket oly közelről érdeklő középiskolai törvényjavaslat tárgyalásáról szóló tudósításunk terjedelmes volta miatt, — a mennyiben az több rovatunkat kiszorítá, dacára a mellékletnek. Az ügy fontosságát tekintve t. olvasóink szives elnézését kérjük és reméljük!

— Kovács János, [helybeli unitárius tanár, a napokban tért haza amerikai útjából. A magyar nemzetnek kevesen szereztek annyi barátot, mint ő s mert idejét folyvást a legmiveltebb családok és emberek körében töltötte, Amerika hivebb leírását alig kaphatjuk mástól, mint tőle. Elmondjuk, hogy mi volt tehát missiója hogyan sikerült. Az amerikai unit. egyházak congregatiója a múlt évben Saratogában, egy fürdőhelyen, tartott szept. 18-án. Az erdélyi unitáriusok 1876-ban Dávid Ferencz első püspökük börtönhalála 3 százados évfordulója alkalmából az angol és amerikai unitáriusokat meghíván, az amerikaiak nemcsak viszonzták, de egyszersmind az útiköltséget Londonból és vissza felajánlották. A küldetés Kovács Jánosra, a kolozsvári collegium igazgatójára, az itteni egyetemen angol nyelv tanárára esett. Az unitárius tanároknál az az eset lévén, hogy nagy részök az angolok szivességéből tanulmányaikat Londonban végzi be, majd mindenik jó angol, de Kovácsnál fiatalsága mellett még az is szólt, hogy veje Krizának, ki az amerikaiakkal viszonyt élesztette s mind máig él emlékekben. Kovácsot ott Allon tanár s londoni tanuló társai: Movison, Millet s többen várták, kik hazánkban már megfordultak. Nem volt ismerősök nélkül; különösen Allon sürgette a kimenetelt, ki itt jártában azt az

ígéretet tette, hogy egy tanári szék alapjára gyűjtést fog rendezni, mit ő meg is kezdett volt. Kovácsnak meg levén hagyva, hogy maga kéregetőleg fel ne lépjen, a congregatió, bár a legmelegbben fogadta, elosztott a nélkül, hogy a küldetés pénzügyi oldala szóba is hozatott volna. Kovácsot Bostonba vitték, hol 31 unitárius templom van s elkezdett, mint egyházi ember prédicálni. Rögtön bizottság alakult, mely a kedvező hatást jónak látta értékesíteni. A legelső lépést a Richmond családnál tették, melynek egy női tagja 5000 dollárt tett volt le, hogy abból egy kolozsvári tanár fizetésére, míg tart, évenként 500 dollárt küldjenek. E pénz már fogyatékán volt. Kovács a családot meglátogatta s midőn a férfi testvér egy 5000 dollárról szóló chek átnyújtásával kívánt Kovácstól búcsut venni, az egyik nővér az utolsó látogatásnál még 2000 dollárral megtoldva, az alapot 10.000 dollárra egészítették ki, hogy a tanári szék kamatjából legyen fenntartható. E percztől a bizottság útja meg volt nyitva. Kovácsot útnak indították, hogy az unitáriusoknak vasárnaponként prédikáljon, más napokon felolvasásokat tartott. Városról városra járt; ő csak beszélt, a pénzügyi részt más végezte. A felolvasás miről szólhatott volna, mint hazánkról, nemzetünkről, melyben Kovács, mint a történet tanára s mint a ki egy pár felolvasásra kész, igen helyén volt. Ha predicált, mindenütt elmondta a magyar miatyánkot is s a felolvasáson soha se maradt el, hogy egy pár költőnk versét el ne szavalja s bejárta az Egyesült Államokat s Canada nagy részét. A hallgatóság, mely egy földmivelő nemzet fiát ment bámulni, mint a magyar barátja hagyta el a termot. Kovács, különben is családos ember lévén, végre kifáradt s haza készült. Jan. 25-én búcsuünnepet tartottak tiszteletére Bostonban. Jelen volt a város színeje, úgy, hogy egy tereméből a szónoklatok megtartására egy templomba kellett vonulni. Többen beszéltek. Trefort közoktatásügyi miniszter megbizta Kovácsot az amerikai közoktatás tanulmányozásával s ő ennek következtében hozott magával ládákra menő könyvet és tanszergyűjteményt s hozott írónknak, költőinknek amerikai írónkról és költőkről emlékeket s hozott tapasztalatokat, melyeket útleírásában és tanszékében fog érvényesíteni. Egy amerikai nagy lap szerződtette őt levelezőjének, hogy havonként értesitse a hazai dolgokról Amerikát. Kovács megígérte, hogy nem marad a felekezeti szűk határai között s a lap útján nemzeti missióját folytatni fogja. E sorok rövid kivonatát teszük ama jelentésének, melyet e hó 4-én a budapesti unitárius egyház előjáróságának gyűlésén tett.

— Kapcsolatban e hirrel megemlítjük, hogy Kovács Jánost hazaérkezte alkalmával az indóháznál nagy kitüntetéssel fogadták, tegnap pedig estve 7 órakor nagy fáklyásmennettel s ezt követőleg tiszteletére rendezett banquettel tisztelte meg a helybeli unit. főtanoda, illetve a város polgársága.

— Az erdélyi ág. hitű evang. egyház országos consistoriuma magyar és német nyelven írt emlékiratot és kérvényt nyújtott be a képviselőházhoz az új középisk. törvényjavaslat ügyében. Az emlékirat hangjáról fogalmat ad a bevezetésnek az a panasza, hogy „a vezető körök,

fájdalom, nem hajlandók az állam és az önkormányzati joggal bíró egyházak között ezek középkot. ügye és az állam felügyelete iránt őszinte egyetértést létrehozni, hanem őket egyszerűen ignorálni, tehát rajtuk erőszakot elkövetni és iskolai intézményeiket szétrombolni vagy legalább egyoldalú kísérleti- és fajpolitika tárgyává tenni akarják; e mellett azonban nem tartatik méltánytalannak a reájuk tolt átalakulás költségeit is a nem áll. iskolákat fentartók és köztük különösen az erdélyi ev. ág. hitvallású egyház által is viseltetni.“ „A dolog érdeme tekintetében — mint az emlékirat magát kifejezi — egy csomó ferdités található, például, hogy a t.-j. szerint „az államhatalom hatáskörébe“ van utalva: a tanulók felvétele, előléptetése, vizsgázása, az egyik intézetből a másikba való átlépése és a kizárás feltételeinek meghatározása; a tananyag terjedelme és mértékének megszabása; (még ezt sem engedik meg!)“ sat. Az emlékirat szerzői elfelejtik, hogy e pontok legtöbbjénél a felek. főhatóság dönt. Az emlékirat ebben az egyházi autonomia „majdnem teljes megszüntetését“ látja. Az emlékirat föl-szóal a magyar nyelvnek a két legfelsőbb osztályban magyar nyelven való tanításáról s ebben a magyar nyelv mint kizárólagos tannyelv behozatalának előkészítését látja. A szerzők azt találják, hogy minden törvényjavaslat a megelőzőn igazságtalanságban és jogmegvetésben tultesz. Azt ajánlják, hogy a törvényjavaslatot, mely kelle-g elkészítve nincsen és a középiskolák kérdésének minden oldalú kielégítő törvényes rendezésére egyáltalán nem alkalmas, de különösen az erd. ág. h. ev. orsz. egyháznak középiskola-ügyét a legsúlyosabban fogná károsítani, sőt tönkretenni, el ne fogadják.

— Az erdélyi r. cath. püspök, Lönhardt Ferencz Károly, Fehérvárról egy hosszabb levelet intézett az erdély-

részi róm. cath. képviselőkhöz, melyben arról panaszkodik, hogy a középiskolai törvényjavaslatban az erdélyi róm. cath. „status quo“ kivételosen főtartva nincsen, holott azt neki Trefort miniszter megígérte. A püspök kijelenti, hogy a status autonomicus jogait erőlyesen fogja védeni a közép-tanodai törvény ellen, a mire az erdélyi képviselőket is föl-szólitja.

— A bukovinai csángók betelepítésére egy országos intéző bizottság alakult s az 1000 család ideutá-zási költségeire a bizottság által előirányzott 20,000 frt. közadakozás útján már majdnem fedezve van. A betelepített csángók, előnyös és őket semmi tekintetben sem szer-főlött terhelő feltételek mellett, családunként 10 hold földet kapnak 10 évi adómentességgel, részlet fizetésre, hold-ját 63 frtért. E mellett a derék munkás nép biztos munkára számíthat a duna-vidéki ármentesítési munkálatoknál. Isten hozza őket!

— Gyászhirek. A protestans tanügy egy kiváló bajnokát ragadta el a kegyetlen halál Gööz István hódmező-vásárhelyi ref. főgymnasiumi tanárban, ki élte delén roskadt össze. Szép mult és még egy szebb jövő reményei szálltak vele sirba. Hozzánk beküldött gyászjelentése így hangzik: A hódmező-vásárhelyi ref. főgymnasium tanártestülete mély szomorúsággal tudatja Gööz István ref. főgymn. tanárnak élte 42-ik, tanársága 18-ik évében, f. 1883. február hó 27-ik napján d. u. 6 óraker történt gyászos elhunytát. A magyar protestans tanügy derék bajnokának, a classica philologia kitünő tanárának földi maradványai f. évi márczius hó 1-ső napján d. e. 10 óraker az ó-templomban tartandó gyászszertartás után az Aranytemetőben fognak örök nyugalomra tétetni. Áldott legyen emlékezete! — Marosvásárhelyi K o n c z S á n d o r, volt erdélyi főkormányzékai nyugalmazott számtiszt s utóbb az ev. ref. egyházkerületi tanács irnoka, életének 70-ik, házasságának 36-ik évében f. hó 8-án, öregségi elgyengülés következtében jobblétre szenderült. Nyugodjanak békében porai!

H I R D E T É S.

P á l y á z a t

A hadházi ref. egyházban a lelkészi állomás üresedésbe jövén, az ezen állomás elnyerhetésére igényt tartó és minősítve levő lelkészek az Egyházi törvények 191. §-a értelmében felhivalnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket Szeremlei József alsó-szabolcs-hajduvidéki espereshez Tisza-Dobon -- u. p. helyben -- f. évi márczius hó 31-ig beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Késpénz: 105 frt.
2. 12 szekér széna váltsága: 120 frt.
3. 70 köből rozs.
4. Két parochialis föld, összesen: 33 hold és 1372 □ öl, holdja 1600 □ ölével.
5. Egy telek föld 3 járásban, összesen: 12 hold, 2000 □ ölével. A földek miveltetése lelkész gondja, adójukat az egyház fizeti.
6. Egy káposztás kert = 594 □ öl.
7. Egy nyilas szőlő.
8. 6 öl kemény tűzifa.
9. Stóla.

Debreczen, 1883. márczius 5.

Révész Bálint, püspök.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLAS:

b.-farkas utca 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illető minden küldemények ezimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beíratás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyújt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Eféz. IV. 4.

Tartalom: Az általános vita.— A középiskolai törvényjavaslat a parlament előtt.— Különbefélék — Hirdetések.

Az általános vita.

Kolozsvár, 1883. márczius 16.

A középtanodai törvényjavaslat fölötti általános vita a várakozáson s hozzátehetjük a szükségesnél hosszúra nyulik. Fontosnak elég fontos a kérdés, hogy akármilyen terjedt arányokat is öltön e tárgyalás és ha valamely lényegesen új szempontok előtérbe állítása okozná ezt a terjengést, semmi kifogásunk ellene nem is lehetne, de látva azt a meglehetősen szikkadt s kövecses medret, melybe az unalmassá vált s egyhangú szóáradat tért, óhajtanunk kell, hogy ha lehetséges, muljék el immár tőlünk ez a zavaros pohár, hogy elvégre láthassuk a dolgot eligazítva.

Elején úgy látszott, legalább a különvéleményt tekintve, hogy a vita az egységes gymnasium és a felekezeti autonomia sarkpontjai körül fog forogni. Csatlakozott ehez, harmadik vitapontként, a nemzetiségi panaszkodás s most már ez dominálja majdnem az egész tért. A felekezeti autonomia quasi védői, közben, átalakultak a más felekezetek megtámadóivá s már most az a fölötti osztozkodásban is gyönyörködhetünk, hogy melyik felekezet jobb magyar, sőt, hogy több hasznót, avagy több kárt

okoztak-e a pápák Magyarországnak? Nagyobb változatosság kedvéért magok a protestánsok is összeszolalkoznak egymásközött: reformátusok, lutheránusokkal s lutheránusok lutheránusokkal, arra nézve is, hogy melyik hivelibb hazafi, s arra nézve is, hogy melyik jobbot üszkött az egyház épületébe? A másik, hogy valami újat láttassék mondani, úgy tüneti föl a dolgot, mintha a gymnasium semmi realitást s a realiskola semmi humanumot sem tanítana s mind valamennyinek jókora chaos a vége, a melyből, hogy mikor leszen kibontakozásunk: csak isten a megmondhatója.

A legnagyobb baj az egészben az, hogy benne vagyunk a leghangzatosabb licitációban: minden következő szónok többet akar mondani az előzőjénél s így szépen úgy belelovagolják magukat a nagy mondásokba, hogy egy fél esztendő múlva, higgadtan visszagondolva az eseményekre, maguk is röstelni fogják. Aztán mint a székely, ki hirtelenébe le szerette volna vágni az ellenségéből a maga rátáját, hogy haza mehessen aratóba, nem elégszenek meg az általános pro és contra érvelésekkel, hanem a részletes kifogásokat is letárgyalják per longum et latum most is, holott azok előterjesztésének ideje majd csak a részletes vita alkalmával lenne.

Hiszem a részletekre nézve magunknak is megvannak lényeges kifogásaink s van okunk hinni, hogy

a kormány sem mereven ragaszkodik a javaslat minden egyes határozmányához. De azt, hogy az egész törvény elvégre csakugyan megalkotandó, a nemzetiségeken kívül senki sem tagadja s minél inkább feszítik magukat ezek a törvény ellen: annál kevésbé lehet a magyar képviselőhaznak kétsége a dolog sürgős volta felől.

Legyen hát immár elég a szóból s fogjanak a munkába, mert utóvégre is a részletes határozmányokon fordul meg a dolog. Suprema inspectio kell, literaria coordinatio kell — ezt mindenki hirdeti (kivéve a szászokat). Azt írják hát jól körül s akkor a hazafias felekezetek nem busulhatnak, de igen is örülhet a magyar állam.

A magyar állam öröme pedig soha sem volt búja a protestansoknak.

L—t.

A középiskolai törvényjavaslat a parlament előtt.

— A képviselőház ülése márcz. 8-án, 9-én, 10-én, 11-én, 12-én és 13-án. —

A képviselőház márcz. 8-iki ülése azzal kezdődött, hogy Mocsáry Lajos a miniszterelnök által félremagyarázott szavainak értelmét igazította helyre, Thaly Kálmán pedig, Rakovszky István beszéde által provokálva, személyes kérdésben szólalt fel.

A középiskolai törvényjavaslatához csak hárman szóltak hozzá: Helfy Ignác, a ki a különvéleményt pártolta ugyan, de ettől eltérőleg a görög nyelv tanítását szükségesnek és a tanárképzés jogát az államra ruházandónak nyilvánította. Kijelentette azt is, hogy a magyar nyelv sikeresebb tanítása érdekében a részletelnél módosítványt fog benyújtani. Utána Berzeviczy Albert nyilatkozott higgadtan, tárgyilagosan a törvényjavaslat elfogadása mellett. Végül Kaiser János szólt a szászok álláspontjáról a javaslat ellen és ezzel az ülés véget ért.

Ez ülésből közöljük Berzeviczy Albert nagyhatású beszédét a következőkben:

Berzeviczy Albert: A törvényalkotás szükségességére nézve nézeteltérés nincs, azt elismeri maga a kisebbségi különvélemény. A hozandó törvény didaktikai, tanügyi része mindenestre nem függhet össze egy párt politikai alapelveivel. Tanügyi szempontból lehet azt helyeselni, vagy rosszalni, tekintet nélkül arra, hogy valaki melyik párthoz tartozik. A törvényjavaslat politikai végcéljára nézve, mely nem egyéb, mint az állami tekintély, az állami biztonság megóvása a fennálló jogok tiszteletben tartása és a szellemi szabadság teljes megőrzése mellett, a végcélra nézve, azt hiszem, mindnyájunknak egyet kell értenünk. Hátra marad a felekezeti és nemzetiségi szempont, a melyek körül a legtöbb ellenvetés csoportosul, de Magyarország abban

a szerencsés helyzetben van, hogy nálunk nem létezik politikai párt, a melynek felekezet, vagy nemzetiség képezne alapját (Ugy van!) és én abban látnám a legvégzetesebb tévedést, a melyet egy párt a javaslattal szemben elkövetne, ha, magát egyik, vagy másik felekezet, vagy nemzetiség nézpjával azonosítva az első lépést tenné meg nemzetünk politikai egységének megbontására. (Helyeslés.) Én a középiskolai törvényjavaslatot, ugy a mint azt a ház közoktatási bizottsága elének terjesztette, szükségesnek, helyesnek, elfogadandónak tartom.

Nekem volt közvetlen alkalmam betekinteni a felekezeti iskolák beléletébe és meggyőződést szereztem magamnak, hogy vannak ezen a téren is jeles intézetek és jeles tanerők. Én azt hiszem, hogy ezek érdekében kívánatos megszüntetése azon lehetőségnek, hogy egyes intézetek hiányos képzése által a szellemi proletariátus szaporíttassék. Mert, ha az ifjak kikerülnek az életbe, ott senki sem kérdezi: honnan jött ez, honnan jött amaz; hanem ha látjuk, hogy sok ifju nem hozott magával egyebet a középiskolából, mint egy pecsétes igénylevelet a művelt ember nevére, melynek azonban megfelelni nem tud s csak vánszorogva halad tovább pályáján, mely őt fokról-fokra inkább hozza összeütközésbe a társadalom követelményeivel, míg végre az ilyen emberek elkeserednek, elzültenek s szaporítják azon elemek számát, melyek saját bajukért, nem boldogulhatásukért minduntalan az államot és a társadalmat teszik felelőssé, — (Ugy van! a jobboldalon,) ha ezt látjuk, akkor kikelünk az egész középiskolai képzés ellen.

Ezen csak egy módon, csak egy eszközzel lehet segíteni: szigorú, ellenőrző rendszabályok által, olyanok által, melyeket a javaslat foglal magában és ezen szigorú rendszabályoknak mindenek felett az érettségi vizsga körül kell kulminálniok, miután ez a próbaköve az egész középiskolai oktatásnak. Csak ez által lehet elérni, hogy minden középiskola a tanczél által kijelölt szellemi színvonalra emelkedjék s a mennyiben erre nem képes, enyészzen el. (Helyeslés jobb felől.)

Az érettségi vizsga szorosan összefügg a tanárképzés kérdésével és ezért helyesen teszi a javaslat, hogy a súlyt a kettőre fekteti. A tanár hiányos képessége mindig a vizsgákon s leginkább az érettségi vizsgáknál boszulja meg magát. Mert az a tanár, a ki érzi, hogy részben az ő nem kellő képességének következménye az, hogy a növendék ismeretei hiányosak, lelkiismeretfurdalást érez, nem akarja az ifjut az ő saját hibája miatt büntetni, hanem hibáját jóvá teendő rosszul alkalmazott könyörületességéből keresztül bocsátja a vizsgán s átbocsát az életbe is olyan ifjat, ki a követelményeknek nem képes megfelelni. (Helyeslés jobb felől.)

A nemzetiségi sérelmek leginkább az erdélyi szászok szószólóinak kifogásaiban, ellenvetéseiben vannak kifejezve. Ezzel a kérdéssel is annyit foglalkoztak az előttem szólók, hogy nekem alig marad mondani valóm. (Halljuk!) Én különösen csak arra akarom kérni itt velünk a képviselőházban ülő t. szász képviselőtársaimat, (Halljuk!) hogy, ha

ugyanazon napon, a midőn Wolff magyar terrorizmus nyoma alatt bátorságot vesz magának azt mondani, hogy a nemzetiségek itteni sanyaru állapotuk miatt kénytelenek a külföldről hívni szabadítót, ha úgy ő, miot Gull örömmel és rekonszenzettel üdvözlük azt, hogy a külföldön oly tekintélyes és kiváló férfiak az ő sérelmüket figyelmükre méltatták és ha ugyanazon napon mi az Augsburger Allgemeine Zeitung-ban olvassuk Heinze legujabb cikkét, mely ezen javaslatnak a képviselőházban a bizottságban történt tárgyalását közvetlen szemléleten alapuló, de mindenben tendenciozusan elferditett információk szerint írja le s ennek alapján a legvakmerőbb rágalmakat szórja a magyar kormány és törvényhozás ellen, az egész magyar nemzetet miveletlennek, sőt egyenesen barbárnak nevezi, ha — mondom — egy napon ezen két benyomásnak vagyunk kitéve: ne csodálkozzanak, ha valahányszor e kérdés fölmerül, azon sérelmekért, melyeket mi a német társadalom és sajtó egyes félrevezetett tényezőitől szenvedni kénytelenek vagyunk, mindig őket vádoljuk. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Elismerem, hogy bizonyos értelemben létezik nálunk szász kérdés, (Halljuk!) létezik önök közt, (a szászokra mutatva) és mi köztünk, az erdélyi szászok és az összes többi magyar nemzet között, egy függő, megoldásra váró kérdés. De ez a kérdés nem abból áll, mint ha csakugyan komolyan lehetne félni valami ebből támadható komplikációtól Magyar- és Németország között, mert hiszen ismeretes a német birodalmi kormánynak, a német uralkodó és döntő köröknek azon loyaltása, a melylyel pl. csak a mult napokban, mihelyt a berlini izgatás megtörtént, siettek sajtó útján azt lesújtani úgy, a mint mi magunk nem tehattük volna jobban (Általános, élénk helyeslés és tetszés) és mert sokkal mélyebben gyökerezik a magyarok és németek közti érdekközösség, a magyaroknak a német nemzet geniusza iránti rokonszenve és a barátság sokkal őszintébb és valódibb, semhogy e téren valami komoly veszélytől félni lehetne. Tudom, hogy szász képviselőtársaim ellene nyilatkoztak e javaslatnak, de én még mindig hinni szeretem, hogy az erdélyi szász népet józan hazafisága, melyben a legvégsőig nem akarunk kételkedni, okulása és a tapasztalás arra fogja indítani, hogy megtagadják képviselőiknek szavazatát és ezen törvény intézkedéseit ne daczczal, hanem készséggel fogadják. Ha ez nem fog megtörténni, akkor ám ők lássák következményeit, mert akkor bizonynyal be fog következni az, a mit a kormányelnök ur sokkal élénkebb színben festett, semhogy nekem ahhoz még valamit hozzá adnom kellene. (Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.)

Szólva a nemzetiségekről, érintenem kell egy kérdést, a mely nemzetiségi kifogás és egyuttal felekezeti sérelem gyanánt hozatik fel. Ez a tanárképesítésnek ezen javaslatban ajánlott módja. Hogy jogot sért, hogy a fennálló törvényekbe ütközik, az mondatik róla; egyéb érvet ellene felhozatni nem hallottunk; hogy a közoktatás érdekét sértene, azt senki sem állithatta.

Én figyelemmel olvastam az 1791. XXVI. t. cikket, igen jól ismerem, magam is fontos alaptörvénynek tartom,

de abban egy szót sem találok, a mely ellentmondana annak a tanárképesítésnek, a mely e javaslatban foglaltatik. Azt mondják, a gyakorlat értelmezte e törvényt és ezen javaslat a gyakorlatba ütközik. Ezzel a kényelmes érvvel egyáltalában minden javaslatot meglehetne dönteni. Mert eddig a tanárképesítés egyáltalában szabályozva nem volt. A gyakorlat az volt, hogy igen sok minden képesítvény nélküli tanár alkalmaztatott, ha tehát a képesítést akárhogy szabályozzuk törvény által, az a törvény mindenesetre a gyakorlatba fog ütközni.

O'yan értelmezését a főfelügyeleti jognak, a minőt a különvéleményben is, de különösen a memorandumban találunk és a mely abban áll, hogy az állam főfelügyeleti joga e szerint tulajdonkép csak „főszemléleti jog“ volna, hogy t. i. jogában állana az államnak statisztikai adatokat és jelentéseket kérni be, az iskolákat időnkint megtekinti, esetleg észrevételeit megtenni, a melyek azonban, hogy figyelembe vétettek-e vagy nem, a felekezet belátására bizandó: mondom, az ilyen főfelügyeleti jogot természetesen e javaslatban nem találhatjuk fel, de ilyen egyáltalában nem is létezhetik. (Ugy van! a jobboldalon.) Az államra olyan jogokat ruházni, a melyeknek absolute semmi szankciójuk nincs, egyértelmű volna avval, hogy az államot nevetséges bábbá törpítsük. (Élénk tetszés jobb felől.) És ha mi az a felett való döntést, hogy az egyes iskolákban előfordult és az állam által konstatatált hiányok orvosoltassanak s hogy vajjon az állam érdeke mindenütt megóvassék-e, a felekezeti hatóságokra bizzuk, akkor ez nem volna egyéb, mint az egyháznak az állam fölé rendelése. (Zajos helyeslés jobb felől.) Hát nem volt-e kénytelen már e törvényjavaslat keletkezése előtt az állam egy-két esetben államellenes üzelmek miatt ép a felekezeti iskolákban interveniálni s ilyeneket be is csuktatni? (Ugy van! Ugy van!) Hát végfolyamatban, vég-szükség esetén e javaslatban sincs egyéb tervezve. Csodálkozásomat fejezem ki Helfy képviselő ur azon nyilatkozata felett, hogy nem találkozik itt katolikus képviselő, a ki védelmére kelne egy oly dolognak, melyet senki meg nem támad. (Ellenmondások a szélső baloldalon. Halljuk!)

A jelenkornak első és főszükséglete, ha mint nemzet élni és haladni akarunk, hogy annak a visszahódított magyar államnak eszméjét, a mely faj, vallás, nemzetiség szerint szerteágazó népünkben egyedül képviseli, — egységünket, összetartozásunkat, közös érdekünket, egyetértésünket bevigyük és mélyen meggyökereztessük ott, hol az ifju nemzedék szive és elméje neveltetik: az iskolában. (Zajos helyeslés a jobboldalon.) A ki ezen a téren, az iskola terén, a magyar államtól azokat a jogokat, azokat a követelményeket, melyeket nemzeti jövőnk biztosítása és az állam megszilárdítása megkívánnak megtagadja az hiába hivatkozik ennek igazolására szerzett jogokra, autonomiára, őseink politikájára. (Ugy van! Ugy van! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)

Hát azért, mert egykor egymás ellen hadat viseltek felekezet és állam, már mindig hadi lábbon maradjanak? (Élénk tetszés jobb felől.) A mikor minduntalan békekötés-

sekre hivatkozunk, nem akarunk már egyszer igazán békét kötni az állammal? (Zajos helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbalon.) Hát idegennek, ellenségnek akarjuk-e tekinteni saját államunkat, hogy még nevétől is féltékenyen és bizalmatlanul vonulunk vissza? Hát törülni akarjuk az államcéllok sorából a legnemesebbet, a kultur-feladatot? Alkotmányos viszonyok közt élünk és minduntalan alkotmányon kívüli állapotok számára alkossunk törvényeket? (Tetszés.)

Azt mondják, a reakzio veszélye nem múlt el, ez ellen kell védekezni. Ha volt valahol szeparatistikus törekvés, mely akár nemzetiség czimén, vagy más czimen a nemzet egységének megbontására törekedett, az volt mindig az Archimedesi pont, a melyen a reakció lábát megvetette. És most önök a reakció ellen védekezve biztos menhelyet akarnak adni a legveszélyesebb szeparatistikus törekvéseknek, a nemzetiségi propagandának. (Élénk tetszés a jobboldalon. Ellenmondások a szélsőbalon.) Ha most, a mikor az abszolút korszak szomorú idejének emlékezete mindinkább elhomályosul és egy új nemzedék növekedik fel, (Nyugtalan-ság a szélső balon.) mely azon korszakot csak az apák elbeszéléseiből ismeri, — egy politikai párt azért, hogy ebben elvei és célzatai igazolását találja, szüntelenül vonatkozásokot és hasonlatosságokat keres a jelenkor és azon sötét időszak között, ezt mint politikai agitacionális eszközt meg tudom magyarázni, (Tetszés a jobboldalon.) de ne vigyék ezt az összehasonlítást odáig, hogy párhuzamot vonnak ezen törvényjavaslat és a Thun-féle rendeletek és patens közt. (Mozgás a szélsőbalon.) Mert midőn ezt teszik, egyet elfelednek. Feledik azt, hogy mikor a protestánsok a patens ellen tiltakoztak, a tiltakozók megett ott állott az egész magyar protestántizmus, sőt az egész magyar nemzet. Ott állottak az első sorban olyanok, a kiket most nem látunk az önök sorai között. De voltak azoknak szövetségeseik a Királyföldön és Berlinben, a szász ultrák és a német Schu-verein köreiben. (Élénk tetszésnyilatkozatok a jobboldalon. Nyugtalan-ság a szélsőbalon.) Ma ezek a hivatlan, ezek a kelletlen szövetségeseik meghozták önöknek a danaok aján-dékát, mert a mely perczen mi le is tennők a fegyvert, a nemzet szemében ez a szövetség verné meg önket. (Élénk éljenzés a jobboldalon.) Elfogadom a törvényjavaslatot. (Hosszan tartó zajos éljenzés és taps a jobb oldalon. Számos képviselő üdvözli a szónokot.)

A képviselőház márcz. 9-iki ülésén eléggé nyugodtan folyt a vita a középiskolai törvényjavaslat fölött. A szónokok közül Prónay Dezső br. szólt határozottan felekezeti szempontból és határozati javaslatot nyújtott be az iránt, hogy az erdélyi részeken az állam állítson fel magyar tan-yelvű gymnasiumokat. A többiek, a kik a törvényjavaslat ellen nyilatkoztak is, mint Prónay Gábor b. és Hoitsy Pál, tisztán didaktikai szempontból támadták meg a törvényja-vaslatot. Az utóbbi különösen a klasszikai nevelés ellen szólt. A javaslat védelmére keltek Lesskó István, a ki Thalyval polemizált, Csiky Kálmán, a ki főleg a protestáns felekeze-tek által beadott emlékiratokkal foglalkozott, Göndöcs Bene-

dek, apát, a ki néhány megjegyzéssel zajos derűtséget kel-tett, végül Grünwald Béla, a ki magas nemzeti és állami álláspontra helyezkedve élénk figyelem és tetszés között pártolta a törvényjavaslatot, mint minimumát annak, a mit az állam jogainak és érdekeinek megóvására követelhet.

Még Prónay Dezső b. szólott személyes kérdésben.

Ez ülésekből közöljük a b. Prónay Dezső beszédét bő kivonatban.

B. Prónay Dezső úgy találja, hogy a középiskolai vi-szonyok nálunk olyanok, hogy középoktatás ügyéről folyó esz-mecserébe szükségkép belevegyül bizonyos felekezeti szempont s hiba volna, ha a kérdés tárgyalásánál, minthogy az szoro-san összefügg a felekezeti kérdéssel, e szempont mellőzöttet-nék. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) A maga részéről tehát felekezeti, didaktikai, pedagógiai, általános tanügyi és végre specialisan magyar nemzeti szempontból fogja bírálni a ja-vaslatot. Mind a három szempontból azon eredményre jut, hogy a javaslat rossz és elvetendő. Azt hiszi, hogy a köz-érdek és a felekezetek közti béke szempontja elég magas szempont. A miniszterelnök azt mondá, hogy azokat, kik e törvény életbeléptetése által zavarokat jósoltak meg, ha e zavarok nem fognak bekövetkezni, a közvélemény álprófétáknak fogja tekinteni. Az álprófétákat nagyon jól ismer-heti a miniszterelnök s a ki üvegházban lakik, az ne do-bálózzék kövel. (Élénk helyeslés és tetszés a szélsőbalon.)

A miniszterelnök az egyházpolitikai kérdésekben, né-zete szerint, oly képzeletben van, melyről a német példa-beszéd azt mondja: Man glaubt zu schieben, und man wird geschoben. (Élénk derűtség és tetszés a szélsőbalon.)

Berzeviczyvel szemben megjegyzi, hogy saját külön-leges viszonyainkat nem szabad európai chablonok szerint megítélni. (Élénk helyeslés a szélsőbalon.) A mi a régi és új szabadelvűség közti különbséget illeti, a liberalis szóval úgy van, hogy félne attól, ha a szabadelvű párthoz tarto-zónak tekintetnék. (Élénk helyeslés a szélsőbalon. Derűtség a jobbon és középen.) Meg van győződve, hogy, ha váltottak is a viszonyok, az ország függetlenségének kivívására szolgáló eszköz nem a rozsdás kard, mely a muzeumba, hanem oly kard, mely a nemzet markába való.

A Thun-féle pátens elleni harcot családi tradícióból is ismeri. Tudja, hogy a protestánsokat a katolikusok tá-mogatták. Dem az egész protestántizmus állott ki tömören a sikra. A helyét hitűeknél ez így volt; de az ágostaiak között ott voltak az ugynevezett pántentalisták, kiknek fajt foguk a husos fazekakra. (Ugy van! a szélsőbalon. Nagy mozgás a középen és a jobbon.) Nem is csodálkozik, hogy a törvényjavaslat mellett most is igen sok protestáns nyi-latkozik. (Derűtség a szélsőbalon.) Ezeknek nagyrésze két-ségkívül ugyanazon okokból helyesli azt, melyekből helyesli Berzeviczy és azok, kik előtt a rend, fegyelem és tekintély ama szentháromság, mely előtt leborulnak. De hogy hol ma-rad a szabadság, az más kérdés. (Élénk helyeslés a szélső-balon.)

Arra, a mit Berzeviczy a szászok szövetségére mon-dott, megjegyzi, hogy szóló és a párt, melyhez tartozik,

nem tekinti a szászokat szövetségeseknek, hanem fogadatlannak prókátoroknak s hogy azoknak mi a bére, azt megmondja a magyar példabeszéd. (Nagy mozgás és nyugtalanság a balon, középen és a jobboldalon.)

De még fogadatlannak prókátorok sem, (Nagy zaj és nyugtalanság. Halljuk! Halljuk! a szélsőbalon.) hanem olyanok, mintha valaki ezért akarna szemrehányást tenni a kormánypártnak, hogy gyakran velük szavaznak a horvát képviselők. Azok között is vannak olyanok, kik beillenek a szászok szövetségébe. (Ugy van! a szélsőbalon.)

A miniszterelnök beszédére térve át, ki Mocsáryval szemben megjegyzé, hogy, ha pénzt akar valaki elfogadni a jogért, ez nem becsüli a jogot, — kijelenti, hogy nagy a különbség valaminek áruba bocsátása és oly eljárás között, minő például a kisajátítás, hol valamit közérdekből elvesznek, de adnak érte pénzt. De a hol jogot vesznek el és nem adnak érte semmit, azt, hogy mi néven kell nevezni, itélje meg a ház.

Cs a n á d y Sándor: Rablás! (Élénk derűtség.)

Prónay Dezső b. azután pedagógiai tekintetéből is elítéli a törvényjavaslatot, mely a közoktatási miniszter részéről, ki folyton experimentálgat, egy újabb experimentatio és tekintettel arra, hogy a magyarság érdekében Erdélyben még néhány nem kir, kath., hanem kir. protestans középtanoda felállítása szükséges, a következő határozati javaslatot nyújtja be:

A képviselőház utasítja a vallás- és közoktatásügyi minisztert, tegye tanulmány tárgyává, hogy az ország erdélyi részeiben hol volna legegyszerűbb még két, esetleg három állami középtanodának felállítása; egyszersmind utasítja arra is, hogy már az 1884-ik évi költségvetésbe igtassa be ez intézetek felállítására szükséges összeget. Beadják: Prónay Dezső b., Kiss Albert, Thaly Kálmán, Prónay Gábor b., Lükő Géza, Siskovics Tamás, Móriássy Aladár, Suszterics Ignác, Herman Ottó, Sembery István, Bartha Miklós, Incze József, Szentiványi Árpád.

A képviselőház márcz. 10-én tartott ülésén több apróbb tárgy elintézése után folytatott a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása. Ellene szóltak: Orbán Balázs, Gruber János és Turgonyi Lajos. Mellette: Hoffmann Pál és Lukács Béla. Még Dobránszkyknak kellett volna szólnia, de ő kérte a házat, hogy beszédét hétfőn mondhassa el.

Ez ülésből kivonatilag adjuk Hoffmann Pál beszédét a következőkben:

H o f f m a n n Pál részletesen foglalkozott a javaslat tanügyi részével, s védte a törvényjavaslatot. A javaslat változtat a létező állapotokon, de mely reformjavaslat ne változtatna? Ő elismeri, a mit Mocsáry képviselő ur mondott, hogy a protestantizmusnak e hazában oly nagyok érdemei. Azonban bármily nagyra tegye a protestans egyház érdemeit, egyet még azok fölé is állít és ez a nemzeti kulturális érdek. Végezetül még a szász képviselők által beadott indítványra kíván reflektálni. Elismeri, hogy e képviselő urakat választóik hangulata ösztönözte az általuk mondottakra. De egy képviselőnek nemcsak egy szűkebb kör

óhajának kell kifejezést adni, hanem annak is, mi e házban alakul. Az pedig a nemzet közakarata és meggyőződése. Világosítsák fel tehát népünket a valóról, vigyék vissza kerületeikbe a közhaza érdekeit. (Általános helyeslés.) Önök osztóznak velünk minden jogokban földbirtokban és közszabadságban, olyanban, a minőt századok óta nem bírt Németország, melyhez elődeik tartoztak. Minden előnyt elfogadnak, csak a szellem közösségét utasítják vissza. Ne feledjék, hogy a milyen magyar e föld és német soha sem volt — és a milyen magyar ezen intézmény, a milyen magyar a szabadság, oly kétségtelenül magyar a kultúra, a mely e hazában létezik. (Igaz! Tetszés a jobboldalon.) Nyíltan kijelenti, hogy ki e hazában a magyar kultúra számára magát nem teszi képessé, az talán más országban lehet művelt ember, de e hazában nem az. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Pár szóval megemlítendőnek tartjuk még ez ülésből Lukács Béla beszédjét, ki az erdélyi katolikusok álláspontját védelmezte.

Lukács Béla a törvényjavaslat célját és irányát helyesli, csak egy tekintetben van kételye, hogy az erdélyi katolikus státus által fentartott kath. középiskolákra nézve nincs határozottan kimondva, hogy azok a középiskolák melyik kategóriájába fognak tartozni és minő szabályok fognak rájuk alkalmaztatni. Ennélfogva jelzi, hogy a részleteknél indítványozni fogja annak kimondását, hogy az erdélyi katolikus középiskolák eddigi autonómiaja érintetlenül marad és rájuk nézve is azon szabályok alkalmazandók, mint más felekezeti iskolákra. (Helyeslés jobbfelől.)

A képviselőház márcz. 12-iki ülésén legelőször is Wolff Károly szólalt föl személyes kérdésben. Dobránszky Péter hosszasan szólt a középiskolákról, melyeket akként óhajtana szervezni, hogy az alsóbb osztályokban egységes legyen az iskola és csak a felsőkben ágazzék szét. Különbben a törvényjavaslatot elfogadta. Bódogh Albert a különvélemény mellett tört lándzsát. Pulszky Ágost kimutatta, hogy az egységes középiskola felállítása lehetetlen és fejtegette a humanistikus nevelés előnyeit. A törvényjavaslatot ő is elfogadta. Ugron Gábor társadalmi bajainkat a jelenlegi középiskolai oktatás helytelenségének tulajdonítja és azért pártolja a különvéleményt. Ivánka Imre polemizált Prónay Dezső b. ellen, helytelenítve, hogy ő, mint az evangélikus egyház felügyelője, beszédével üszköt vetett a protestans egyházba. Wenrich Vilmos a szászok határozati javaslatát pártolta. Végül Prónay Dezső b. szólalt fel személyes kérdésben, megjegyezve Ivánkával szemben, hogy az ő főfelügyelői állásának fessegetése nem tartozik a képviselőház, hanem a konvent elé, ott meg fog felelni Ivánkának.

Ez ülésből röviden megemlítendőnek tartjuk a Pulszky Ágost és Ugron Gábor beszédét.

Pulszky Ágost az egységes középiskola felállítását nem helyesli, mert a tudományok és azok módszerei nagy átalakulási stádiumban vannak és ezen fejlődés processzusa csak megszakaszthatnák a középiskolák egyesítése által. Az iskolának, hogy feladatát teljesítse, úgy is inkább a tanuló

individualismusához kell alkalmazkodnia és ez az egységes középiskola mellett még kevésbé lehetséges.

Az állam felügyeletének azon mérvét, mely a javaslatban kontempláltak, mulhatlanul szükségesnek tartja és a felekezeteknek szuszceptibilitásában némi túlzást lát. A régiebb korszakokban teljesen érthető volt e féltékenység, a midőn még a jezsuitismusnak veszélyes hatalmától kellett tartani, de 1791. óta a viszonyok megváltoztak és habár e beállott békeidőnek kezdetén a sérelmek meg is újultak, ez mindinkább csekélyebb és csekélyebb mértékben történt, sőt már a Jozefinismusnak toleráns korszaka is enyhítette azon veszélyeket, a melyek a felekezeteket környezték.

Szólv nézete szerint el fog jönni bizonyára azon idő is, a mikor az állam a felekezetek által most fentartott iskolákat is maga fogja vezetni és ha erre ma még nem vállalkozik, az egyrészt finanziaális viszonyokban s másrészt azon tagadhatlan körülményben leli indokát, hogy a felekezetek vezetésére is veszély nélkül rá lehetne bízni a nevelés vezetését.

A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat egy kompromisszum az eddigi állapotokkal és a különböző igényeket egy közös térre akarja visszavinni. A protestansok talán élesebben érzik azon bajokat, melyek ezzel járnak. Szólv elismeréssel tartozik azoknak, kik a maguk egyházának kivételes állást nem igényelnek és kik kinyilatkoztatták, hogy a nevelés és oktatás terén az állami hatóságot egész terjedelmében elismerik. Igaz ugyan, hogy a katolikus egyház ezt könnyebben felvette, miután hosszú átmeneti időszakon át ebbe belcélte magát. Ez átmeneti időszak most beállott a protestans felekezetre nézve és a ki az államnak a nevelés terén őt megillető jogát biztosítani akarja, kívánia kell, hogy ez átmenet megtörténjék. (Helyeslés jobbról.)

De tekintve ez átmenet nehézségét, a felekezeteknek szuszceptibilitása iránt lehető kimérettel kell lenni azon határvonalig, a hol az állam valódi hatalma kezdődik. A hol ez utóbbiról van szó, szólv a törvényjavaslatnak egy betűjét sem hajlandó elengedni. De a hol csak formai dolgokról van szó, ott a ház bölcsesége bizonyára meg fogja találni azon utat, hogy az aggályokat eloszlassa. Elfogadja a törvényjavaslatot. (Élénk helyeslés jobbról és balról.)

Ugron Gábor: A miniszterelnök beszédére akar reflektálni. (Zaj a jobboldalon.) Tiltakozik a szélsőbal oly gyanusíttatása ellen a miniszterelnök részéről, mintha a párt zavarokat akarna előidézni s vele a Bachkorszak ismétlődését provokálná. Ez utóbbi állítás insinuatió a korona ellen is. A miniszterelnök a királyt alkotmány sértéssel s eszközözéssel gyanusítja. (Nagy zaj jobbról. Élénk helyeslés balról.)

A korona első tanácsossának nem szabad a reakció lehetőségét hirdetni. Ha mégis teszi, ne csodálják, hogy a protestansok a felekezeti álláspontra állnak. (Élénk helyeslés a szélsőbalon.) Ezután áttér a javaslatra, mely a régi ósdi rendszer alapján készült. Mindent az emlékezetre fektetnek, semmit a gondolkodásra. Ezzel az abszolutizmus számára nevelnek prozelitákat. A középiskoláról azt mondja

az indokolás, hogy az általános műveltséget van hivatva megadni, — s mégis kettő osztja a javaslat az iskolát, mintha kétféle általános műveltség volna lehetséges. A középiskola rosszul készítik elő eddig az ifjakat az egyetemre s most a javaslat úgy akar segíteni a bajon, hogy szaporítja a tantárgyakat. A tananyag összehalmozása megbosszulja magát a növendékeken s velük a társadalmon; az élet és iskola közti ellentétet a javaslat kirivóvá teszi. Fejtegeti a jó közoktatás feltételeit s az egységes középiskola mellett nyilatkozik. Ez irányban tekintélyre hivatkozik: Eötvös Józsefre, ki az egységes középiskolának, a lyceumoknak felállítását tervezte. Pártolja a különvéleményt. (Helyeslés balról.)

A képviselőház márcz. 13-án tartott ülésében a középiskolai törvényjavaslat felett a vitát Hérics Antal nyitotta meg, ki röviden szólt a törvényjavaslat mellett. Utána Zay Adolf emelt szót és negyedfél óráig tartó beszédében védelmezte a szászok álláspontját, polemizálva Zsilinszky, Prónay Dezső b., Berzeviczy, Hermann, Dobránszky és más képviselőkkel. Miután az utóbb említett három képviselő személyes kérdésben emelt szót, Tisza miniszterelnök állott fel és sikerült rögtönzésben válaszolt Zay némely állítására. Ezzel az ülés véget ért.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. márcz. 17.

— Legfelsőbb adományok. Ő Felsége a stólai ágost. hitv. evang. egyházköztségnek templomépítésre és barlangbeszerzésre száz forintnyi, a majosházi ref. és méz-nevelői ágost. hitv. egyházköztségnek kétszáz forintnyi, — az érkávási ref. egyházköztségnek pedig száz frntnyi segélyt méltóztatott magánpénztárából adományozni.

— Személyi hírek. A n.-szalontai egyházmegyében esperessé Nagy Dániel, segédgondnokká Tisza Kálmán s egyik világi aljegyzővé Tisza István (a Kálmán fia) választattak meg. — A tiszántúli egyházkerületben néhai gr. Degenfeld Imre helyére főgondnokul Tisza Kálmán, Tisza Lajos s Vályi János forognak szóban A választás tárgyában az ápr. 24-ikére egybehívott kerületi közgyűlés fog intézkedni. — A felső zempléni egyházmegyében Kálniczky János, a bihari egyházmegyében újlag Gál Imre választott meg esperessé.

— Az erdélyrészi ref. tanárok értekezlete Zilahon fog megtartatni és pedig holnap, virágvasárnapján veendő kezdetét. Az értekezőlet folyamáról értesíteni fogjuk t. olvasóinkat.

— Új lap. «Szilágy Somlyó» czim alatt Nagy László, mint fel. szerkesztő s tulajdonos, társadalmi heti lapot indított meg s az első szám beküldetett szerkeztőségünkhöz. Célul a Szilágyság összes érdekeinek előmozdítását tűzte ki s a politika kizárásával, a társadalmi, gazdasági s közmívelődési fejlődés útját igyekszik egyengetni. A szerkesztő mellett Tapody Tamás lapvezér s Bartha Iván főmunkatárs fognak közreműködni. A vállalat támogatását megígérték, a többek között, Szász Karoly s P. Szatmári Károly, s az utóbbi „Egy jó vidéki lap feladata, czimmal érdekes levelet is intézett a szerkesztőhöz. Az első szám tartalma, általában véve, változatos s a kitézőtt czímnak megfelelő. Előfizetési ár félévre 2 frt.

— A középiskolai törvényjavaslat nemcsak a képviselőház tanácskozásában ver nagy hullámokat, hanem a régen előkészített agitáció a nemzetiségi kérdés alakjában Erdélyben szintén felütötte fejét, nem is említve, hogy a németországi sajtó egyre tolmácsolja még a szászok jajveszékését. Dicséretül legyen mondva, a németországi sajtónak akadt olyan része is, mely tárgyilagosan szól a kérdésről és felvilágosítja, a kik tudni akarják, hogy a derék szászokat csakugyan nem fenyegeti semmi.— A szászokhoz csatlakoztak a románok is. Román Miron, a g. keleti román egyház metropolitája Szebenből, épen az utolsó pillanatban is tollat ragadt, hogy tiltakozást irjon a törvényjavaslat ellen s tiltakozását e hó 7-én jelentette be a képviselőház elnöke. A felekezeti önkormányzat megtámadását látja a törvényjavaslatban, továbbá az oktatásügy nagy kárát abban, hogy a már képesített tanárokat újabb tanári vizsgálatra kötelezi, a tanárok rendszeres létszámát túlságosan fölszigazza és általában a kormány közegeinek a felekezeti középiskolákban rendelkezési jogot biztosít. „Egy ily javaslatnak törvényerőre emelése, — írja a román főpap — ha nem zavarná is föl az ország több millió lakosságának lelki nyugalmát, de mindenesetre alkalmas arra, hogy a kedélyeket nagy mérvű csüggedésbe ejtse, a mi pedig az állam érdekei tekintetéből minden áron elkerülendő; ugyanazért a nagy-szebeni, aradi és karánsebesi görög-keleti egyházmegyéék konzisztóriumai egybangu fölhívásának készséggel engedve, a hazai görög-keleti román egyház nevében bátor vagyok újabb azon alázatos kéréssel járulni a mélyen tisztelt képviselőházhoz: hogy, méltányolva a múlt évben benyújtott felterjesztésemben foglalt indokokat és fennebbi észrevételeimet, a közoktatási bizottság által beadott és legközelebb tárgyalásra kitűzött középiskolai törvényjavaslatot elejteni, egyszersmind pedig a vallás- és közoktatási miniszter urat egy a felekezetek autonómiájával és a nemzetiségi törvényvel mindenben megegyező, az összes felekezetek meghallgatásával szerkesztendő újabb középiskolai törvényjavaslat beterjesztésére utasítani méltóztatnék.“ Brassóban román népgyűlés volt e hó 2-án, Sorescu Oktavián ügyvéd elnöklete alatt, ki azt is felhozta, hogy a románoknak, kik a választásoktól tartózkodnak, nincs más módjuk akarajuk nyilvánosságra hozására, mint népgyűléssileg nyilatkozni. Azután Margineanu ügyvéd a magyarosodás veszedelméről beszélt: „A magyarok — ugymond — már az általuk hozott törvényeket is megtaposni akarják a magyarosítás érdekében. Az erdélyi románok csak eről-

tetve vetik magukat alá a magyar parlament által hozott törvényeknek, de nem ismerik el azokat, mert az ő hozzájárulásuk nélkül és a román nép jogainak mellőzésével hozattak. Fel kell emelnie szavát az új merénylet ellen és felhívja a gyűlést, hogy tiltakozzék ég és világ előtt ellene.“ A gyűlés elfogadta a tiltakozást.

— Társadalmi gymnasiumot ajánl Baráth Ferencz az izraelitáknak a Bpesti Hirlapban. Miként a londoni rak-táros szabók testülete alapította a Merchant Taylor's Schvult vagy Aleyn színész a Dulwich College-et: ugy alapítson a pesti izraelita kereskedői testület, vagy a bankárok, vagy akár a hitközség, egy középiskolát. Adja rá nevét; mondja ki, hogy az egy felekezet nélküli mintaszerű középiskola akar lenni s kormányzását bizza feltétlen rendelkezési joggal egy halhatatlan erkölcsi testületre, mely ugy lenne öszszévalogatva, hogy az a főváros ahhoz érto legkitünőbb és legmegbízhatóbb egyéneit egyesitené. Így például mondjuk, hogy ezen felügyelő és kormányzó bizottság tagjai lennének: a pesti főrabbi és az izr. hitközség gondnok, a belvárosi plébánia lelkésze, a posti reformatus és evangélikus lelkészek, a két egyetem rektora, ekultusz miniszterium egyik előkelő hivatalnok, s az országgyűlési közoktatásügyi bizottság elnöke. Ezek még választhatnának magokhoz néhány tagot a város legkitünőbb polgáraiból. Egy ilyen bizottság választaná a tanárokat és igazgatót, irányozná az oktatás szellemét, tekintettel az országos közoktatásügyi törvényre, melylyel szemben olyan helyzetet foglalna el, mint — tegyük fel — a felekezeti középiskolák. Az alapítók tehetnének némi kötetést az izraelita vallású tanulókra nézve, hogy azok p. o. a felvételnél előnyben részesülnek a más felekezetűek föltt, vagy hogy tandíj mentesek, (megszabván egyszersmind, hogy mennyinél több izr. tanuló nem vétethetik fel egy osztályba, mondjuk: az összes növendékek felénél (vagy egy harmadánál.) Az izraeliták, ugy látszik, nagy előszeregettel viseltetnek a felekezet nélküli középiskolák iránt; az által ezt az ügyet is szolgálnák. Azonkívül megszábadulnának egy gyűlöletes vádtól; oleg tennének egy fontos erkölcsi kötelességüknek, előmozditanák a közművelődés ügyét s megindítói lennének egy üdvös és nagy horderejű átalakulásnak a középiskolai oktatás terén.

— Nyilvánosköszönet. A nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi miniszter ur, hunyadmegyei tanfelügyelő, méltóságos Réthi Lajos ur közbenjárására, méltóztatott a n.-rápolti ev. ref. felekezeti iskolát taneszközökkel ellátni. A nméltóságú miniszter urnak ezen kegyességeért, valamint a méltóságos tanfelügyelő urnak buzgó fáradozásáért a n.-rápolti ev. ref. egyház előljárósága nevében hálás köszönetét nyilvánítja Nagy Rápolton 1883. martius 12-én, Péter Albert, n.-rápolti ev. ref. lelkész.

— A felekezeti testvériességnak meglepő szép példáját adta Rosenberger Bernát, gyalui nagybirtokos, ki izraelita léteére a gyalui ref. egyháznak egy művészi kivitelű urvacsora osztó arany poharat ajándékozott, a közelgő húsvéti ünnepek alkalmából.

H I R D E T É S E K.

Ferenczi K. kiadásában Miskolczon éppen most jelent meg: s minden hazai könyvárus által megszerezhető Magyar egyházi szónoklatok, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászbeszédre írta Gyöngyösy Sámuel, új folyam 1. 2. kötete, ára egyenként 1 frt 80 kr. (Ezen 2 kötet összesen 42 különféle beszédet tartalmaz.)

(7)

Szerzőnek hasonczimű munka I. folyama 2 kötetben, ugyanazon az áron szinte megszerezhető.

P á l y á z a t.

A köbölkuti ref. egyházban a lelkési állomás üresedésbe jövén, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek az Egyházi törvények 191. §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket Szőke János érmelléki egyházmegyei espereshez Ér-Mihályfalván — u. p. helyben — **f. é. ápril 1-ig** beküldeni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése ;

1. Minden szőlőgazda fizet 1 kis cseber mustot, az özvegy $\frac{1}{2}$ kis csebert.
2. Minden gazda, a kinek szőlője nincsen, egy véka búzát tartozik adni, az özvegy pedig $\frac{1}{2}$ vékát.
3. Minden házi gazda a boron és búzán kívül fizet 20 krt., az özvegy 10 krt.
4. Tűzifát ad az egyház készen 10 ölet.
5. A helység határa 2 fordulóra lévén felosztva, az egyik fordulóban 2 darabban öt köblös, a másik fordulóban 3 darabban ismét öt köblös föld, melyet az ecclesia tartozik háromszor megszántatni és a lelkész magjával bevettetni.
6. Két darab kaszáló, melyet az egyház vagy helység lekaszáltatván, be is hordat, felgyűjtetni a lelkész tartozik. (4)

7. Stolare szabály szerint.

Debreczen, 1883. márczius 12.

Révész Bálint, püspök.

P Á L Y Á Z A T.

Az ugornya-gergelyi ref. társegyházban a lelkési állomás üresedésbe jövén, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek, az Egyházi törvények 191. §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket Perty Károly beregi egyházmegyei espereshez Barabáson — u. p. Mező-Kaszony — **f. é. ápril hó 5-ig** beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése :

1. Személypénz: 10 frt 88 kr.
2. Szénaváltság: 180 frt.
3. Rév-vám-osztalék: 75 frt.
4. Búza: 118 véka s ugyanannyi gabona, együtt: 236 véka. (5)
5. 12 öl kemény tűzifa.
6. 32 hold szántó s 2 hold legelő föld, melynek adóját felerészben az egyház fizeti s 6 vékás földet megműveltet.
7. Stolare szabályszerint; tisztességes lakás nagy kerttel s egy holdnyi temetőföld kétharmadának lehető haszna.

Debreczen, 1883. márczius 10.

Révész Bálint, püspök.

P á l y á z a t.

A micskei ref. egyházban a lelkési állomás üresedésbe jövén, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek az Egyházi törvények 191. §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket Szőke János érmelléki egyházmegyei espereshez Ér-Mihályfalván — u. p. helyben — **f. é. ápril 1-ig** beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése :

1. Minden házzal bíró gazda fizet az egyház vékájával, mely 40 régi itczés, egy véka búzát; ilyen van: 120.
2. Minden házzal és olyan darab szőlővel bíró gazda, mely tíz csebert megterem, fizet egy cseber bort az ecclesia csebrével, mely 60 itczét tesz; ilyen van: 60.
3. A ki csak szőlővel bír, de házzal nem, fizet: $\frac{1}{2}$ cseber bort.
4. A kinek háza van, de szőlője nincs, fizet bor helyett 1 frtot,
5. A kinek se háza, se szőlője, fizet: $\frac{1}{2}$ véka búzát és 50 krt.
6. Az özvegyasszonyok, kik semmivel sem bírnak, fizetnek: 40 krt.
7. Harminckét hold föld egy tagban, melyből 10 hold kaszáló; adóját egészen az egyház fizeti.
8. Tűzifa: 10 hasábos öl, beszállitva.
9. A községi erdőből egy sessio után járó illetőség = 2 hold, mely a községi erdővel együtt községi-leg kezeltek s így adatik ki belőle az évenkénti illetőség.
10. Egy sessio után járó legelő-illetőség a községi legelőben.
11. A parochia telekjét az egyház szántatja, adóját fizeti. (6)
12. Az egyházi felsőség által megállapított stola.

Jegyzet. A búza-fizetést az egyházi előjáróság veti ki évenként az egyháztagokra.

Debreczen, 1883. márczius 12.

Révész Bálint, püspök.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLAS:

b.-farkas utca 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illető minden küldemények czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beigtatás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyujt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Efész. IV. 4.

Tartalom: Az erdélyi ref. egyházkerület alkotmányjogának kodifikációja.— A középiskolai törvényjavaslat a parlament előtt.— Pár szó a classicusok tanításáról.— Vidéki élet: A széki egyházmegyéből (Közgyűlés)— A szil.szolnoki-egyházmegyéből (Közgyűlés).— Az áll. ig. tanács üléséből.— Államsegély.— Különfélék — Körözvények.— Tárca: Io victis! — Angolból. — Ifj. Szász Károly.— Husvétra. Költemény. Diénes Józseftől.— Heltai Gáspár zsolttárai. Kálmán Farkastól.

Az erdélyi ref egyházkerület alkotmányjogának kodifikációja.

Kolozsvár, 1883. márczius 24.

(—r) A magyarországi ev. ref egyetemes zsinat által alkotott és királyunk ő felsége által megerősített „Egyházi Törvények“ 9-ik cikkelye így szól:

„Az erdélyi egyházkerületnek az AC. és CCI részeiben és az 1691: évi Leopoldinum diploma 2., 3. pontjaiban biztosított joga és a több százados különállás folytán kifejtett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik és részére föntartatik, hogy alkotmányát jövőben is a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan továbbfejleszthesse; kötelessége lévén a teendő módosításokat az egyetemes konventnek, illetőleg a zsinatnak bejelenteni. Önként értetik, hogy: (a., ez a föntartás az erdélyi egyházkerületnek csak is belügyei autonom intézésére vonatkozik; (b., e törvénynek az erdélyi egyházkerület alkotmányától el nem térő részletei ez egyházkerületet is kötelezik; (c., az öt egyházkerületet egyetemesen érdeklő ügyekben a zsinat az erdélyi egyházkerületre nézve is törvényhozó testület.“

E cikkely b.) pontja értelmében szükségessé vált: világos és részletes kijelölése egyfelől mindama szabályoknak, melyek az egyetemes egyházi tör-

vényekből, mint erdélyi egyházalkotmányunktól el nem térő részletek, nálunk is haladéktalanul hatályba léptetendők; másfelől feltüntetése egyházkerületünk ama szervezeti törvényeinek, melyek — habár eltérőleg az egyetemes egyházi törvények határozmányaitól — nálunk továbbra is érvényben maradnak.

Az állandó igazgató tanács e nem kis feladat sikeres megoldása végett mult év december havában megbizta a főtisztelendő püspök urat, hogy az e végre fölkért tagokból hívjon össze egy értekezletet, a mely részletes javaslatot készítsen és terjesszen igazgató tanácsunk útján a folyó évi egyházkerületi közgyűlés elé.

Az értekezlet előmunkálatainak elkészítésével és az előadói tiszttel megbizott igazgató tanácsosok — Dr. Szász Béla, Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Jenei Victor — e héten fejezték be munkájukat és a főtiszt. püspök ur jövő hét végére hívta össze az értekezletet.

Az értekezlet előtt álló munka egy egész kis kodifikáció.

Át kell dolgoznia, úgyszólván, egész egyházalkotmányunkat. Be kell illesztenie erdélyi egyházkerületünk alkotmányos szervezetét a magyarországi ref. egyházalkotmány egészének keretébe és pedig úgy, hogy, minden történelmi hagyományaink által indokolt eltérések mellett is, megőriztessék egy bizonyos jellege az egyöntetűségnek.

Midőn zsinati képviselőink Debreczenben kifejezést adtak egyházkerületünk azon óhajtságának, hogy részünkre a sajátszerűen fejlődött közjogi állás továbbra is biztosítottassék, voltak a zsinat tagjai között feles számmal, a kiknél resensust keltett a kiváltságolás gondolata és kételkedve fogadták magyarázó, fejtegető indokolásainkat. Nem csekély küzdelmébe

Jelen számunkhoz $\frac{1}{2}$ iv melléklet van csatolva.

került képviselőinknek ez a 9-ik cikkely. De végre is, áthatva a testvéri szeretet melegétől, elfogadták annak beigatását a közös alkotmánylevelbe, még azok is, a kik szívök szerint jobbnak vőlték volna a teljes és tökéletes uniformitást.

Rajtunk van most a sor megmutatni, bebizonyítani, hogy nem szeparatistikus törekvések és nem partikularis érdekek vezérelték annak idején a mi képviselőinket.

A cél az volt, hogy föntartsuk azt, a mi évszázadon át jónak és üdvösnek bizonyult; de nem az, hogy külön sütetü lepényt biztosítsunk magunk részére.

Tehát el kell fogadnunk a közös alkotmány határozományaiból mindazt, a mi jó — vagy épen jobb a mienknél, még abban az esetben is, ha ezek a mienktől „eltérő részletek“ lennének is!

Egyházkerületünk belszervezetének újabb szabályozása 1861-től 1871-ig egy egész deczennium munkájába került. Egyházközségeink 1861-ben, egyházmegyéink 1868-ban és egyházkerületi főhatóságaink 1871-ben nyerték újabkori szervezeti szabályukat. És e szabályokon meglátszik, hogy különböző idők alkotásai, nem egységes munkaterv folyományai. Egyöntetűekké, összhangzóakká kell tennünk most ezeket is.

Szóval arra kell törekednünk, hogy az a munkalat, mely az előttünk álló értekezlet tanácskozássaitól kikerül, benső értékével indokolja a testvéregyházkerületek előtt is a 9-ik cikkely létjogát.

Konzerváljuk tehát azt, a mi jó és megérdemli a föntartást; de ne riadjunk vissza változtatásától és feladásától azoknak — ha még oly hosszú megszokás által lennének is szentesítve — a miknek maradandó értéke nincs. —

TÁRCZA

Io victis!

— Angolból. —

Legyőzöttekről zengjen most dalom, kik elhűlltak, mert küzdtek életért,
Kik mélyen sebze porba estenek, kik elnyomatva ontották a vért, —
Nem a győzőknek vig dicséneket, kiket karban a zajgó néptömeg
Ujjongó dallal, vígan üdvözöl, kiknek a hír a dicsfényt hozza meg:
A parányikról szóljon most a dal, a kik fáradtak s kiknek szive tört,
A kik hiába vívtak harcokat, kik némán türtek — bár mind küzd'ni tört, —
Kiknek nem nyílt feslő virág soha, s reményeik senyvedve égtek el,
Kik csak esengtek s mit sem értek el, s kik egy egész lét vad küzdelmivel
Elhagyva álltak, ha a nap leszállt, részvét ne'kül, magukban, egyedül,
S kiknek keblében a megtört reményt a hit malasztja szárnyalá felül.

Mig a világnak zajgó hangjai zengik a győzők vidám hymnusát,
Mig harsonákon zeng győzelmi dal s a lágyszellőben és nap-fényen át
A diadalnak lengnek zászlai, mig zúg a taps és millió lény siet
A hőst babérral koszoruzni meg ott állok én, hol a harc elveszett,
Az árnyba lenn, az elhűlltak között; . . . ők megsebezve, egy-egy már halott
Egy gyászdalt zsongok, torzult arczaik' úgy elnézem; halk imát mormolok
Meg-megfogok egy ellankadt kezét . . . Azok a győzők méltán, igazán,
Kik harcolnak, de bátran, nemesen, hatalmat vesznek lelkük démonán,
A kik hitükben meg nem inganak, kik nem merülnek ábrándokba el,
Kikben a szív nemes célért hevül, szenvednek, küzdnek s halnak, hogy ha kell.

Óh szólj, Történet, vaj' kik győztek? Üsd föl nagy könyved, mondd az igazat:
Vajjon a győző mindig az leszen, ki egy napon tán hirt s nevet arat?
A martyrok, vagy Néró? Vagy kiket Thermophylaenél megölt a tusa?
A perzsák s Xerxes? — Birák? Szokrates? — Jézus, vagy a zsidók Pilátusa?

A középiskolai törvényjavaslat a parlament előtt.

A középiskolai törvényjavaslat felett folytatott vita csupán az e hó 17-én tartott képviselőházi ülésben ért véget. Ha lapunk szűk tere nem gátolna, szíves örömet hű képét adnók a tárgyalás egész menetének, így azonban csupán arra szoritkozhatunk, hogy, mint kimagasló pontokat, — adjuk az utolsó ülésből Szathmári, Trefort és b. Prónay zárbeszédeit bő kivonatban.

Szathmári György előadó sorra veszi a törvényjavaslat ellen felhozott kifogásokat és ellenvetéseket és tiltakozik azon vád ellen, mintha ő a felekezeti iskolák ellen gyűlöletet tanusított volna. Ő csak hivatkozott a közoktatásügyi miniszterium adataira, melyekből kitűnik, hogy van számos protestáns iskola, a melynél egyetlen okleveles tanító sincs alkalmazva, vagy a melyeknél a tanárok száma nem elegendő. Sajnálja, hogy a felekezetek az állammal szemben nem igazságosak és hogy a felekezeti öntudat elnyomja az állami öntudatot.

Bauszner Guidó azon mondása, hogy inkább agyon ütteti magát, semhogy németségéről lemondana, éppen olyan frázis, mint Csanády Sándoré, a ki a hóhér pallosát emlegette. Magyarországon az ilyen népgyűlések elé való kifakadásoknak semmi értelmök sincs. (Élénk helyeslés) Azzal a felhívással végzi beszédét, hogy a ház, tekintettel a törvényjavaslat magasztos rendeltetésére, azt elfogadni méltóztatásék. (Helyeslés jobbfelől.)

HUSVÉTBAN.

Eltűnt a kétség husvét hajnalával,
Zendülj dalunk, oh zengj hallélnjával!
A síri álom már nem végtelen,
Az Ur megtörte győzedelmesen.
Örvendve látjuk az üres sirhalmat.
„Hol van, halál, oh hol van diadalmad?”

Mely elhervadtan hajtá kis fejét le,
A virágszál kihajt a völgy ölébe;
A dal, mely elhalt őszi bús napon,
Megcsendül újra édes hangokon;
Megújult élet ékíti a halmat:
„Hol van halál, oh hol van diadalmad?”

„Én élek!” — mond az Ur, — „és ti is éltek.
Pihenni lonn, a sir mélyén, mit féltetek?”
Ha egy virágszál ott nem veszhete,
S ha minden éjnek megvan reggele:
Ne nyílnék fel, oh ember, síri halmad?
„Hol van, halál, oh hol van diadalmad?”

Ne légy hitetlen! Á mi benned égi,
Vigasztalan elmúlás azt nem éri.
Kit elsíratnál, újra él, virúl,
Ha az ígért nap bajnala pirúl.
S öröme fordul könnyező siralmad...
„Hol van, halál, oh hol van diadalmad?”

Trefort Ágoston, vallás és közoktatásügyi miniszter: (Halljuk! Halljuk!) T. ház! A vita, melyet tegnap szerencsésen befejeztünk, rám nézve tanulságosabb lehetett, mint másokra, (Halljuk! Halljuk!) mert tanultam belőle személyemre, hajlamaimra és hatásköröm szervezetére s hatalmára nézve oly dolgokat, melyekről nekem azelőtt sejtelmem sem volt. (Derűtség.) De azokat nem fogom releválni, mert nem akarom, hogy a vita a komolyság jellegét elveszítse. Hiszen szinte azt kellett hallanom, hogy én az ifjúságot a kávéházba utasítom. (Élénk derűtség.) Csakis Kovács Albert s Kaiser képviselő urak némely állításait akarom érteni.

Mellékesen megemlítem, hogy Herman Ottó t. képviselő ur szokott modorával és ismeretes urbanitásával felszólított engem, hogy miért nem nyilatkozom én ezen vita alatt. Felszólalása vagy ellenvetése igazolt volna, ha én egyáltalában nem nyilatkoztam volna. De igenis én felállítottam a kérdést, kifejtettem nézeteimet és megvallom, bár az egész idő alatt itt voltam és nagy figyelemmel követtem a beszédeket, engem senki meg nem csáfolt és én előbbi nézeteimnél maradok. (Helyeslés jobbfelől.)

Herman képviselő ur az én előadásomat igen eszmészegénynek, üresnek találta. Ezt én viszonzhatom, (Zajos derűtség.) én az ő előadását éppen ilyennek tartom! (Derűtség.) De azt találok, hogy míg az enyim nem volt még reggel szaturálva és nem keltem ki személye ellen: ő személyem ellen kelt ki és felszólalása epével volt szaturálva.

Szép ünnepén a halhatatlanságnak
Vetkezzük hát le bús mezét a gyásznak,
S ne fájjon keblünk olyan szertelen:
Halottink álma nem lesz végtelen.
Felnyílt, üres, oh Jézus! síri halmad.
„Hol van, halál, oh hol van diadalmad?”

Diénes József.

Heltai Gáspár zsoldtárai.

Kolozsvár, 1560. —

Fele: e érdekes a reformációkori zsoldtár-fordításokat vizsgálni, nem csak azokat, melyek — mint Székelyé, Heltaié — kinyomatvák, (mert Balassa zsoldtárai paraphrásisok), hanem különösen azokat, melyek az ugynevezett irott Graduálakban foglaltatnak és pedig az olyanokban, melyek a Rákóczi-Galei-féle nyomtatott Graduál előtti időkből valók!

Ezek az irott graduálbeliek mind különböznek egymástól és pedig sokszor annyira, miszerint azt kell feltételeznünk, hogy azok a kegyes atyák, kik ama Graduálakat írták, talán saját maguk fordítottak le többet, vagy kevesebbet. Neveiket homály fedi, csak egyet tudtam kibővíteni, vagyis inkább nagy nehezen kibővíteni a Nagydobszai irott Graduál 204-ik lapján végződő zsoldtárok után, mely szerént azokat a Hyeronimus latin zsoldtáraiból for-

(Élénk tetszés a jobboldalon.) Ha ő engem czynikusnak nevez, arról ítéljen a világ; részemről azt merem állítani, hogy én őt komoly embernek tartom. (Nagy derűtség és helyeslés a jobboldalon.)

Kovács Albert képviselő ur szerint nálam, azaz a miniszteriumban, létezik egy középiskolai osztály, mely mindent tesz, mindent ront a miniszter tudta s hozzájárulása nélkül. Kovács képviselő ur tehát hiszi, hogy nálunk úgy lehet miniszterkedni, mint Angliában, hogy a miniszter jóformán csak a parlamentben képviseli a reszortot, de nem adminisztrál. Nálunk a miniszternek adminisztrálni is kell. (Helyeslés.) De midőn effélékről értekezik Kovács Albert képviselő ur, elfelejti, hogy a miniszternek egy igen üdvös közege van: a közoktatási tanács, melynek igénybevitelével az organikus munkák létesítettnek a miniszteriumban.

Kovács Albert képviselő ur véleménye szerint 10 és fél év, vagyis az én miniszterségem alatt, mi sem történt a középiskola emelése iránt. De azzal csak azt bizonyítja a képviselő ur, hogy ő ezen ügy fejlődését nem igen nagy figyelemmel kísérte. Mert, ha azt teszi, megemlékezett volna, hogy a 8 osztályu reáltanoda az én személyes művem, hogy az épületekben, az egész felszerelésben, a tanárok minőségében, sőt fizetésében is nagy különbség létezik a mostani s a 10 év előtti állapot közt. (Helyeslés.) Beszélt ellenben leány, vagy női gimnáziumokról, melyek az általa említett középiskolai szakosztály által hozattak létre, — azok úgy hi-

ditotta: Szent István, kis-laskói (Baranya m.) mester.

Székely és Heltai zsoltárait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy Heltaói amazokat minden tekintetben felülmulják s tőle némi művésziesség meg nem tagadható. Csak az alább következő 42-ik zsoltár egy versét hozom fel például, mely állításom igazságát eléggé igazolja, u. i:

42-ik Zs. Székely szerint: Miképen a gim szarvas rikkolt a folyóvizekre: akképpen az én lelkem te hozzád kívánkozik, Isten.

Heltai szerint: Miképpen a szarvas kívánkozik a folyó vizre: azon képen kívánkozik vala tehozzád, Ur Isten, az én lelkem.

Heltai a zsoltárokat öt részbe osztotta be; mi ok indította erre, nem tudhatni, — egyik részbe többet, másikba kevesebbet tett, így:

1. részben van:	1	—	41,	—
2.	42	—	72,	—
3. „	73	—	89,	—
4. „	90	—	106,	—
5. „	107	—	150.	—

A fordítás, mai olvasás szerint, ilyen:

A szent Dávid zsoltárának második része.

XLII. Psalm. A Koreh fainak megáldása.

Szent Dávid szerette ezt a Psalmust és a Koreh fainak adta, hogy ők a gyülekezetbe énekelnek, mert ezek is az énekesek közt valának, az ő rendökbe, mint még nagyon irva Numer. 26: 2. Paral. 6.

szem Oroszországban léteznek, (Derűtség) azokról én nem tudok semmit; de hogy én a női nevelés érdekében, mind a mellett, hogy 10 évig, Kovács Albert szerint, aludtam, mégis tettem valamit, (Élénk helyeslés.) — ezen érdemet Kovács Albert képviselő nem fogja tőlem elvitathatni.

De egy dolgot Kovács Albert képviselő ur eltanult Herman Ottó képviselő urtól, ismételvén a mit amaz a budget tárgyalása alkalmával mondott, hogy az én miniszterségemet a kapkodás és experimentáció jellemzi s Kovács képviselő ur után azt már többen is mondták; mert a parlamenti beszédeknek meg van az on tulajdonsága, mint bizonyos könyveknek, csak hogy a beszédeknel az gyorsabban nyilvánul, hogy egy szerző a másiktól egy nyomtatási hibát, vagy egy hamis adatot leír, mert nem vett magának fáradságot az eredetibe betekinteni, úgy, hogy némely hamis citátumok századokon át czirkulálnak. (Zajos, hosszantartó derűtség.)

A tanterveket, melyek 1861 óta létrejöttek, Kovács Albert, ur ad normam Herman, (Derűtség) nekem tulajdonítja. Neki tudnia kellene, hogy mit tettek a tantervekkel a provizorius kormányok, mit tettek a felekezetek; tőlem csak egy tanterv datálódik; az, a mely jelenleg is életben van s melyet én 1879-ben bocsátottam ki és a mely, bár lehetnek hibái, de egészben véve — és ez nem saját véleményem — erről mindenki kénytelen bevallani, — és a kül-

Somma.

Szent Dávid szerette ezt a Psalmust, emlékeztvén a nagy fohászokokról és a nagy szomorúságos bánatokról, melyekkel fohászzkodott és bánkodott, mikoron számkivettett volna, és az ő ellenségeinek bosszuságiról, melyek elbosszantották őtet a nyomoruság idején. Annak utánna megjelenti a vigasztalást, melylyel akkoron az ő lelkét vigasztalta. Tanítottunk ez okáért, hogy mi is efféle keresztbe és nyomoruságba, az Ur Istennek ígéretire nézván, őtet segítségül hívjuk és az ő irgalmasságát reméljük.

* * *

Miképen a szarvas kívánkozik a folyóvizre; azon képen kívánkozik vala tehozzád, Ur Isten, az én lelkem.

(I. Az igaz hit buzgó az istennek dolgoiba.) *)

Az én lelkem szomjuhozza vala az Istent, mondom az élő Istent, mondván: mikor juthatok oda, hogy láthassam az Istennek arczáját?

(II. orczáját, az az a kötésnek ladját).

Az én könnyhullatásim eledelem gyanánt valának, mind éjjel s mind nappal, mikoron naponként ezt mondják vala énnekem: Hol immár a te Istened?

(III. A hivek semmit sem bálnak, mint az Istennek bosszuságát).

*) A versek után következő — zárjelbe tett s római számmal jegyzett — tanúságok a margón vannak.

földön is el van ismerve, hogy haladást jelez. (Ugy van! a jobboldalon.)

Kaiser képviselő ur következetlenséget keres a mostani törvényjavaslat és az előbbieik indokolása között, felolvastván előbbi nézeteimet s összehasonlítván azokat a törvényjavaslat némely intézkedéseivel. Ha e következetességet abban keressük, hogy, ignorálva az időt, a tapasztalatokat és a szakemberek véleményeit, mindig ugyanazon formulánál maradunk, — akkor igaza van. Nekem a következtetések-ről más fogalmam van s a jelen esetben illusztrálom azt a dolog praktikus menetével s azt állítom, hogy, ha a jelen törvényjavaslat levétetnék a napirendről s a jövő országgyűlés alatt újra beterjesztetnék, az új törvényjavaslat a mostanitól sokban eltérne. Mert a miniszter szakemberekkel megbeszélvén a dolgot, azok talán módosításokat javasolnának és ha azt a minisztertanács elébe vinné, ott talán egyes szakaszokban ismét módosítások tétetnének, — hiszen egyes szakaszok módosítása miatt nem lehet mindjárt kormánykriszist provokálni, a mint tetszenék bizonyos uraknak, a kik szívesen látnák, ha Magyarországon minden hónapban más miniszterium volna (Ugy van! Tetszés a jobboldalon. Nyugtalanság a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ez bizonyosan nem volna sem a dolgok előnyére, sem nem vezetne az ügyek konszolidálásához, ha nem kell, — a mit más országokban is látunk — hogy (Folyton tartó nagy zaj és nyugtalanság a bal és a szélsőbaloldalon. Halljuk! a

Ezekről gondolkodván kiáltém az én szívemet én magamban: mert örömet mennék a sokasággal, és járnék az Urnak házához, örvendezésnek és hálaadásnak szavával, az ünnepe illő sokaság között.

Ezt mondom: Én lelkem mire hagyod magadat? és miért háboruzol így én bennem? Bizzál az Istenbe: mert még felmagasztalom őtet az ő Isteni tekintetnek megszabadításáért.

(IV. Az igaz hit győzedelmes).

Én Istenem, meglankodott az én lelkem én bennem; miért hogy emlékezem terőlad, a Jordán vizének földe felől és Hermonym és a kis hegy felől.

Egyik mélség a másikat követi, és a te vizszakadásid zúgnak: Minden te áradásid és habaid által mentenek én rajtam.

(V. Egyik nyomoruságból a másikba kel a keresztyén. Egyik mélység, az az egyik nyomoruság a másikat éri és nyavalyából nyavalya támad)

Nappal kedgy jelenti az Ur az ő kegyelmes voltát: És én mégis éjjel is éneklek ő neki, és könyörgök az én Istennek Istenének.

Ezt mondom vala az Istennek: én kősziklám, miért életköztől el róllam? Miért kell szomoruan járnom, mikor ellenségem szorongat engemet?

Nem különben lőn az éles tőről az én tetemimbe, nikoron az én ellenségim szidalmaznak vala engemet, ezt noldván naponként énnekem: Hol immár a te Istened?

jobboldalon.) — Tudom, hogy tetszenék Mezey képviselő urnak is, a ki felszólított, hogy miért nem teszem le a tárczát. Én tudni fogom, mikor tegyem le. (Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.) Ha a koronának és a ház többségének nem lesz hozzám bizalma, le fogom tenni. (É én helyeslés a jobb oldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.) Mezey s az efféle urak nem fognak oly hatalommal birni, hogy engem erre kényszerítsenek. (Zajos nyugtalanság és ingerült felkiáltások a szélsőbaloldalon: Efféle urak? Ez nem járja! Rendre! Rendre! Zajos, hosszas helyeslés a jobboldalon. Az elnök csenget. Halljuk! Halljuk!) Én nem neveztem meg senkit, kivéve azt, a ki engem nem igen udvarias modorban ez irányban tegnap aposztrofált. (Hosszas zaj.)

Ha a törvényjavaslat a minisztertanács tárgyalása után a ház elé terjesztetnék, előleges tárgyalás végett a közoktatási bizottsághoz jutna s oda új tagok lévén beválasztva, majdnem bizonyos, hogy ott módosítások eszközöltetnek — s mire a javaslat a bizottság jelentésével a ház elé kerül — annyi sok retortákon keresztül menve, a mi jobb vagy rosszabb lesz, — mindenesetre sokban fogna eltérni a mostani javaslattól. (Helyeslés. Ugy van!)

Az általános vita, melyet tegnap befejeztünk, a részletekre is kiterjeszkedett, annyira, hogy háromnegyed részben részletes vitának mondható. Beszéltek az érettségi vizsáról és a tanárok képeztetéséről. Ezen dolgokra most nem fogok reflektálni, mert, akár tetszik nekem, akár nem, a rész-

Miért hagyod el magadat én lelkem? És mire háborodol én bennem? Szánjad az Istent: mert még felmagasztalom őtet, az én arczomnak megszabadítóját, és én Istenemet.

(VI. Szent lélek támosztatya a mi gyarlóságunkat).

* * *

Ha valaha rá mehetne a magyar ref. egyház arra, hogy az ó-szövetséget újra dolgozva kiadhatná, ily modorban óhajtanám én a Zsoltárokat a bibliában látni.

Először az illető zsoltár szereztetése és annak célja, azután rövid tömörséggel tartalma és az egyes össze-tartozó-részekből kivonható t a n u l s á g, a margón odajegyezve; mert nagyon igaz, a mit a jó öreg Gelei-Katona István mond: „A zsoltár könyv olyan, mint egy gazdagon, minden orvosságokkal polczonként megrakott patika, úgy mint melyben mindenféle lelki háboruk, próbák, kísértetek és casusok ellen kész orvosságok, vigasztalások, intések és tanítások jelen vannak, melyekből mind az bódog és kedves s mind pedig a bódogtalan és kedvetlen, ellenkező állapotokban mint s hogy kellessék kinek-kinek akarmi rendbeli embernek is magát viselni, megtanulhatja. Innen adta Naziensenus imez dicséretes encomiumokat hozzája: Psalmi juventutem delectant, senectutem elevant, militum clypens, triumphantium corona, lugentium et tristantium consolatio.“ (Az 1636-iki Gyulafehérvári Gradual előszavában.)

Heltai módja szerént még gazdagabban megrakott patika lenne a zsoltárok-könyve!

Kálmán Farkas.

*

letes vitánál úgy is elő fognak fordulni és akkor nemcsak alkalmam, de kötelességem is lesz azokról nyilatkozni. De miután a különvélemény a középiskola szervezetére, vagyis a bifurkációra vonatkozik és annak ellenében az egységes középiskolát követeli és ahhoz a t. ház több tagja tüzetesen szólt, nem kerülhetem én is azt ki, hogy hozzá röviden ne szóljak, mert ismételni nem akarom, a mit mások igen jól elmondottak. (Halljuk!)

Én az egyes középiskola ellen nyilatkoztam első felszólalásomkor és nem volt az üres frázis, midőn mondtam, hogy az élet külön hivatásai, a képzés külön nemei vonják azt maguk után; hogy a gimnázium s a reáliskola elkülönítése ebben találja indoklását, azt most is hangsúlyozom és az nem frázis, akár mit mondjon Herman képviselő ur. Én azt mondtam, hogy vannak a társadalomban hivatások, foglalkozások, melyeknek abszolút szükségük van a klasszikus nyelvekre és miután a modern nyelvekkel és irodalmakkal a műveltség igen magas fokát el lehet érni és miután vannak hivatások és foglalkozások, melyeknek a klasszikus, értem a régi nyelvekre szükségük nincs: tehát kell a két irányú nevelés. (Élénk helyeslés.)

Nem ismeretlenek a nézetek a humanisztikus s a realisztikus életfelfogásról és a nevelésről, de az okos emberek most ezeket nem helyezik ellentétbe, (Hosszan tartó zajos derűtség) mert mindkettőnek megvan a maga jogosultsága. A gimnázium sem hagyja ki tantervéből a matematikát s a természettudományokat, valamint a reáliskola sem hagyja ki tantervéből az általános műveltséghez tartozó tantárgyakat. De összezavarni nem kell a két iskolát, mert az összezavarással nem érjük el a célt, sem az egyik, sem a másik irányban. (Élénk helyeslés jobb felől.) S azért reál-gimnázium oly amfibium, melyet én nem tudok pártolni. A szülők jogait én is tisztetem, de ha a szülők izlése szerint rendeznők be iskoláinkat és a szülőkre biznók a tantervet: akkor kimaradna a matematika is s a latinnyelv is (Derűtség) és kapnánk oly terveket, minőt a gouvernantok szoktak a kisasszonyok számára összeállítani, (Élénk derűtség.) valamint a modern nyelvekből, valamint a természetrajzból és a geográfiából és a történelemből, a természettanból annyit, a mennyit matematika nélkül lehet elsajátítani s kapnánk még zongorát és (Szónok hátrafelé mutat) tánczot is. (Zajos derűtség.) Ily tanterv nem járna megterheléssel, de csakis silány elméket és silány kedélyeket lehetne vele nevelni. (Élénk tetszés.) Mi a gyermek hajlamait illeti, erre hivatkozni csakis szentimentalitás, mert az emberek jövője iránt de regula nem a hajlamok, hanem a viszonyok döntenek. (Élénk helyeslés.)

Herman képviselő ur kérdésére, (Halljuk! Halljuk!) hogy a bifurkáció meg van, de tudnunk kellene legalább, hogy micsoda terve van a miniszternek az egész közoktatás berendezésére, határozottan azt válaszolom, hogy nekem igen is van tervem a közoktatásra nézve, és nemcsak, hogy tervem van, de a tervet életbe is léptettem. Mert az elemi iskolák útján azok, a kik nem aspirálnak az egyetemre, vagy a műegyetemre és nem mennek a gymnáziumba, mehetnek

a polgári iskolákba, a hol igen sokat lehet tanulni és pedig igen praktikus czélokra. Léteznek gazdasági iskolák, léteznek kereskedelmi iskolák és ipariskolák és azonkívül, a kinek talentuma és vokációja van a művészetre, annak számára ez irányban is nagyon szép intézetek léteznek, hogy ezen pályára is készülhessenek. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Hogy én t. ház, összes oktatásügyre nézve nem formuláztam törvényjavaslatot és nem lépek fel a házban egy kódexszel, ebbeli eljárásomat a tegnapi bezáródott vita legjobban igazolja. A kódex állna 500, vagy 1000 szakaszból, és merem állítani, hogy letárgyalására öt esztendő volna szükséges. (Élénk derűtség. Ugy van! Ugy van!) És ha ezt a gyengeséget elkövetném és benyujtanám, a hazának ezt a codexet, meg vagyok győződve, Herman Ottó képviselő ur volna az első, ki azt a részletes tárgyalás alapjául nem fogadná el. (Élénk derűtség.)

Már mondtam felszólalásom kezdetén, hogy a vita tanulságos volt, hogy sokat tanultam belőle. Egyet azonban nem tanultam, (Halljuk!) mert nem volt szükség, hogy megtanuljam, mert ép oly jól tudom, mint bárki e házban — hogy a társadalomban az egyházak és a felekezetek oly organizmusok, melyeknek hiányában az egész társadalom és még inkább az állam köteles disszolúcióba jönnie. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Mint organizmusnak mindenkinek, a katholika, a protestans, a görög egyesült, a görög nem egyesült egyháznak, meg van a maga jogköre; én azt mindig tiszteltem és mindig fentartottam. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Tisztelettel viseltettem a reformátusok autonómiaja irányában is. (Halljuk! Halljuk!) Bizonyítja ezt eljárásom a debreczeni zsinat irányában és azon törvény, mely, nem tudom, publicáltatott-e már, vagy legközelebb publicáltatni fog, és mely törvényen az én nevem is ott van.

Az állam és a felekezetek egymás iránti viszonyának kérdésére vonatkozólag az általános tárgyalásnál többféle jogi teoriák domborodtak ki.

Az erdélyi szász képviselők azt ekként formulázták — engedje meg a t. ház, hogy azt németül olvassam fel, úgy, a mint ők azt a külföldre küldötték: (Halljuk.) „Nach zweifellosen siebenbürgischen Verfassungsrecht steht der ungarischen Gesetzgebung kein Recht zu über die Autonomie der siebenbürgischen evangelischen Kirche; zu diesem schlechthin autonomen Gebiete gehört aber zweifellos das gesammte Schulwesen.“ (Mozgás).

Ezen teoriát a magyar törvényhozás eddigi intézkedései már megczáfolták. Mert törvényt hoztunk a népoktatásról, a magyar nyelv tanításáról, a népiskolai hatóságokról, a tanítók nyugdíjazásáról. Ezzel a törvényhozás bebizonyította, hogy nem ismeri el, hogy az egyházi autonomia annyira összeköttetésben állna az iskolai autonómiával, hogy a magyar törvényhozásnak nem volna joga iskolai ügyekben bármi tekintetben intézkedni. (Helyeslés.)

Mennyire tiszteli és kiméli a kormány az erdélyi evangélikus egyház autonómiáját, bizonyítja a kormány eljárása azon csángó magyar egyház községek irányában is, melyekkel a szász evangélikus egyház szász szupremációját

éreztetni. Lehet, hogy azon panaszok okai most már meg vannak szüntetve, — a mint azt ma Gull képviselő ur állította — (Felkiáltások: Nincsenek megszüntetve!) de annyi bizonyos, hogy ott folyton panaszok voltak és a mikor én Erdélyben jártam, panaszt tettem nálam. Ebből is kiviláglik, hogy mennyire kiméljük az egyházak autonómiáját, mert, ha erős kézzel akartunk volna belenyulni, ezen panaszok rég orvosolva lettek volna. (Helyeslés.) De, midőn mi tiszteljük az egyházi autonómiát, nem ismerhetjük el, hogy az iskolaügy azonos legyen az egyházi ügygyel, — illetőleg autonómiával. Az erdélyi törvények közt, melyekre a képviselő urak hivatkoznak, egy sem igazolja azon theoriát, mely a modern alkotmányos joggal mereven ellentétben áll.

El fogom olvasni az 1791. erdélyi LIV. törv. cikket, mely ekként szól: „De fundamentum ad mentem fundatorum fidei administratione: Sacratissima Sua Majestas singularis religiones securas benigne regdit.“ — etiam nos — (Nagy derűtség) quos pia fundationes ad mentem, ac intentionem fundatorum administrabuntur, et cum fundationibus aliarum religionum non commiscebuntur, salvo circa illas superinspectionis jure Majestati Regie competente.“ Ez csakugyan az iskolákról mit sem mond, — hogy pedig a fundációkat ad mentem fundatoris kezelni kell, azt senki se kontrovertálja.

Itt van még az LV. t. cz. mely szól „de templis, turribus, campanis“ és azt mondja, hogy az erdélyi felekezetek „in futurum etiam exstruendorum templorum turrium, campanarum, conquetorium, collegiorum et gymnasiolorum usu nunquam turbabuntur.“ De hát ki akarja turbálni a gymnasiumok használatát? (Élénk helyeslés.)

A második államjogi theoria az, melyet Mocsáry Lajos és b. Prónay Dezső képviselnek. Szerintök az 1791. XXVI. törvényozikk eldöntötte a kérdést, biztosítja az a protestánsok autonómiáját az iskola ügyekben és definiálja a felügyeleti jogot. De e törvény épen ellenkezőt bizonyít. Mert az autonomia biztosítása mellett megállapítja ugyan a felügyeleti jogot, de nem mondja, miként gyakorolható s gyakorlandó. Épen azért, hogy azt precizizozni kell, bebizonyította a zólyomi főispán, br. Prónainak elődje egyházi hivatalában, midőn engem felkért, hogy alkossunk törvényt a felügyelet mikénti gyakorlásáról. (Mozgás a szélsőbaloldalon.) Mi értendő a ratio educationis és a res litteraria coordinatioja alatt, azt lehet már ma interpretálni, a mint tetszik; de hogy az érettségi vizsgát s a tanárképzést akkor senki sem kontemplálta, mert azok oly institucziók, melyek akkor nem léteztek, melyek iránt nem lehetett intézkedni, ép oly bizonyos, mint az, hogy az 1791. törvények a vasutakról s a gőzhajózásról sem rendelkeztek, mert azok még akkor nem léteztek. (Derűtség.)

Salátságos, hogy báró Prónay Dezső képviselő ur perhorreskálja a törvényjavaslatot azért is, mert azon iskolai szervezet, melyet a törvényjavaslat akar rendezni, szerinte német chablonok szerint készült. Nem akarok én azon szolidaritásról beszélni, mely a közoktatás terén ma egész Európában létezik, de kérdem a képviselő urat — vajjon

dr. Luther Márton az ujkor legnagyobb férfainak egyike Tót-Prónán, Turócmezgyében, vagy az ő választó kerületben született-e? (Élénk derűtség.) Nem volt-e német s a reformatió, melynek intézményein ő oly fiatal hévvel csüng, nem főleg a németek műve-e? (Igaz! Ugy van!)

A mit még meg kell említenem az, hogy én nem irigylem az autonómia barátaitól Herman Ottó t. képviselő ur védelmét, a ki azt mondta, hogy ő feltétlen autonómiát akar az iskolák tekintetében, de hogy az iskolák tannyelve nem lehet más, mint magyar. Ez sajtáságos felfogása az iskolai autonómiának. (Ugy van! Derűtség a jobboldalon.)

A harmadik elmélet, mely ez alkalommal lett kifejezve az, melyet Bende Imre t. képviselő ur elénekbe tárt, de ő maga is csak akadémikus disszertációnak tekinti annak taglalásába bocsátkozni, azért nekem sem szükséges, de annyit mégis meg kell jegyezmem, hogy a felügyelet azon mértéke, melyet az állam a protestáns felekezeti iskolák irányában most elérni akar, a katolikus iskolákban meg van, nem volt tehát szükséges ez iránt intézkedni, annál kevésbbé, mert az alpok s alapítványok kérdése még tisztázva nincs. Attól feltételezni tehát a középiskolai ügy rendezését nagyon inportunus volna, mit egyébiránt a t. képviselő ur maga is elismer.

E kérdésre nézve azonban szabad legyen nekem annyit kinyilatkoztatni, (Halljuk!) a mennyit minden budgettárgyalás alkalmával mondtam, hogy ezen ügyet az ország s a katolikusok érdekében véglegesen csak új törvény alkotása által lehet eldönteni. Hogy pedig én ezen kérdések tisztázását nem akadályozom, ezt legjobban tudják azon t. képviselő urak, a kik a 15-ik bizottságnak tagjai. Lnkács Béla t. képviselő ur felszólalása folytán az erdélyi katolikus középiskolákra vonatkozólag azt mondhatom, hogy a kormány azok jogi természetét sohasem kontrovertálta, de tudvalevő dolog, hogy az állam azok irányában is gyakorolja a felügyeleti jogot.

Ezek után kérem a t. házat, méltóztassék a külvélemény és a határozati jazeslatok mellőzésével a törvényjavaslatot elfogadni. Hiszen, ha az törvénynyé fog válni, akkor lesz idején elhatározni, kell-e s hol Erdélyben állami középiskolákat felállítani, vagy hol, mely mérvben kell a felekezeti iskolákat segíyezni, vagy hol volna czólszerű polgári iskolákat felállítani?

Hogy e törvényjavaslatnak hiányai s hézagai vannak, azt én igen jól tudom; de ha én azokat betölteni akarnám, tudom, hogy e javaslatból sem ezen, sem a jövő, sem az utána jövő harmadik országgyűlés alatt törvény nem válnék. (Hosszan tartó élénk éljenzés.)

Prónay Dezső b. a közoktatásügyi miniszter azon észrevételére, hogy Luther német volt és a reformációt németek csinálták, megjegyzi, hogy ez áll ugyan, de azért a magyarországi protestánsok autonómiáját nem lehet a németekével egy sorba helyezni, mert a magyar protestánsok autonómiája egészen más alapon fejlődött és a magyar szellem produktuma.

A szászok ellenében hivatkozik arra, hogy felső Ma-

gyarországon, például Lőcsén, szintén vannak német iskolák, de ott azért nem ismernek Magyarországon kívül más hazát. A szászok bizonyos körülmények között ragaszkodnak a magyar hazafisághoz. Van ugyanis sok alapítvány külföldi egyetemek látogatására. Ha ilyenek elnyeréséről van szó, hivatkoznak magyar honpolgárságukra; de ha elnyerték, megszűntek magyarok lenni.

Az egységes középiskola eszméjét pártolja; de részletesebben nem nyilatkozhatik róla, mert attól tételezi föl véleményét, milyen mérvben fog abban a klasszikai nyelvek oktatása is érvényesülni. Ajánlja határozati javaslatának elfogadását.

Elnök ezután szavazás alá bocsátván a kérdést, a ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta a részletes tárgyalás alapjául, a beadott határozati javaslatokat és a különvéleményt pedig elvetette egyszerű felállással s leüléssel s túlnyomó többséggel.

Pár szó a classicusok tanításáról.

A Maoric a vénség által elgyengülteket — ha mindjárt az édes anyjuk is — agyon szokták ütni. Úgy tetszik, hogy nálunk is így akarnak elbánni a műveltség édes anyjával, a classica literaturával. Agyonütik a modern irodalommal, mivel ez a szellemi fejlődés későbbi fokán keletkezett, mint a latin és görög irodalom s ezeket tartalmi gazdagságban felülmúlja. S ha mindjárt igaz volna is, — mondja Öreg J. — hogy az antik nyelvek formai gazdagság s megállapodottság tekintetében a szellem művelésére alkalmasabbak, mint a folyton változó s formákban szegényebb modern nyelvek: de e hiányukat helyre üti azon előnyük, hogy ezeknek még az életben is hasznát vesszük. Véleményem szerint ezen állítás egyszersmind tagadás is. Tagadja ugyanis azt, hogy az ó remekírók tanulmányának valamicske hasznát vehetnők az életben. Engedelmet kérek, de én úgy tudom, hogy a világon a legéletrevalóbb nemzet az angol s mégis sokkal alaposabban tanítja a 2 classicus nyelvet, mint mi. Kezembem van a cambridge-i egyetem és college-k almanachja s ennek 155—181-ik lapjain látom, hogy mekkora mértékben s minő eredménnyel tanítják az angolok a classicusokat. Pedig az angol ugyancsak par excellence az anyag, a gőz, az — élet embere; de azért föl is fogja az ó-kor remekíróinak értékét s mégis becsüli. Ő tudja, hogy a latin s még inkább a görög irodalom a virágja modern irodalmunk és általában műveltségünk gyümölcsének. S a ki a virágot nem ápolja lelkiismeretesen, nem érdemli meg a gyümölcsöt sem.

Az anti-classicusok rendszeresen azzal érvelnek, hogy: „se nálunk, se külföldön nincs meg a kellő eredmény.“ S ebben bizony van is valami igazság. Csupán az eredménytelenség okának megállapításában eltérők a nézetek. Részemről azt hiszem, hogy a hiba nem a főben, hanem a szívbem keresendő. Hiszen, ha csak a közelmúltba tekintünk is, lehetetlen észre nem venni, hogy kiválóbb állam-

férfaink, tudósaink és költőink beszédeiben, munkáiban és költeményeiben mily nagy szerepet játszik a classicitás. Csak egy példát említek. Petőfi „Tündér arcod tejben uszó rózsája“ gyönyörű kifejezését is Propertiusztól (II. 3, 12.) tanulta, ki ugyanazt így fejezte ki: „Utque rosae puro lacta natant folia.“ S ilyen számtalan példát lehetne felhozni, a mi mind a mellett bizonyít, hogy valamikor mégis csak volt eredménye a classicusok tanulmányának és pedig igen szép. De nem czélom a classicus irodalom tanításának már annyiszor és avatottabb szakférfaik által hangsúlyozott szükségességét fejtegetni. Csupán csak egy körülményt akarok fölhozni a mely, tapasztalatom szerint, igen lényegesen befoly arra, hogy e téren a fáradsággal és idővel nincs arányban az eredmény. S ez az előítélet. Ugyanis, úton-útfélen hallják s még tudós emberektől is olvassák a tanulók, hogy a latin és görög nyelv tudása az életben nem ér egy pipa dohányt. Tanulják a calculusért. Felelnek fordításból és sűgásból s csak akkor veszik észre, mikor az egyetemre mennek, hogy bárha a tanárjukat czélozták a puskával, mégis önmagukat lötték meg. Miért tanulják azt, a minnek „az életben nem veszik hasznát?!“ Az előítélet, akár a tanár, akár a tantárgy iránt, az a tudomány mezején, mi a fecske-fonal a luczernásban. Csirájában megfojtja a fejlődést. Mindennek előtt tehát ezt az előítéletet kell eloszlatni s a tanulóknak szívének kell megnyerni ama nyelvek iránt. Meg kell szerettetni velük a nyelvet, hogy mindvégig érdeklő tanulják azt. Reá lehet a tanulót szoktatni, hogy megszeresse azt, a mit gyűlölettel vett a kezébe a priori. Erre pedig a buzgalom mellett valami egyéb is szükséges. Ez a valami a módszer.

Azon időben, mikor a globust be lehetett járni a latin nyelvvel s a mikor nagyobb súlyt fektettek a tanár urak arra, hogy a nyelvet gyakorlatilag sajátítsa el a tanuló, mint arra — a mi fő, — hogy t. i. a nyelv szépségét, gyönyörű szövegét, az irodalom páratlan kincseit szerezzék meg a tanuló, mondom, akkor módszer nélkül is elérték a kellő eredményt. De ma már a classicusok tanításának helyesen felfogott czélja egészen más lévén, egészen más módszerrel is kell tanítani azokat. S hogy a remekírók belbecsének ijesztően alászállott agioja újra felemelkedjék, az az illető tanároktól függ. Fichte azt mondja, hogy: „rendezd úgy be tanításodat, hogy alakjára és tartalmára nézve lépést tartson tanítványaid ereje és fejlődésével, hogy a ma elkészítse a holnapnak útját és semmi se legyen alap és kapocs nélkül s felesleges lesz kérdésed: „értitek-e gyermekek?“

„Taníts teljes érdekeltséggel és egész lélekkel; tárgyat kösd az élethez s az alkalmazást soha se mellőzd s akkor nem szükség mondogatnod: „figyeljétek gyermekek!“

Az ilyen tanítást pedig már az elemi ismeretek előadásánál alkalmazni kell, ha tárgyunkat megakarjuk kedveltetni. Nem az emlékező, hanem az ítélő tehetséggel kell tanúztatni. Valóban akárhányszor lehet tapasztalni, hogy a különben tehetséges tanítók is, a szó szoros

értelmében, már a grammatika és syntaxis tanításánál a helytelen módszerrel a tanulót is, a nyelvet is agyonütik. S az ember sajnálja azt a szegény gyermeket, mikor hallja, hogy milyen szépen felel abból, a miből egy betűt sem ért. Egy betű hiba nélkül elmondja pl. az abs. ablativus szabályát; de, a betanult példán kívül, egy másikat képtelen alkotni. Már pedig ha valaki a csizma csinálás mesterségének elméletét elmondja, de csizmát nem tud csinálni, az nem csizmadia. Ha már az alsóbb osztályokban úgy tanítják a latin nyelvet, mint a rigót fűtyölni, akkor aztán a felsőbb osztályban irodalmat nincs kinek tanítani s István soha sem tanulja olyan készséggel a declinációt s a gerundivum és gerundium szabályait, mint tanulta volna Pista.

Quintilianus azt mondja, hogy: „Nomina declinare et verba inflectere, ea etiam in breves simplicesque sententias componere, in primis pueri sciunt; neque enim aliter ad intellectum sequentium pervenire possunt.“ Seneca pedig arra int, hogy: „Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla.“

A főczél pedig az lévén, hogy megszerezze a tanuló azon képességet, mellyel a classicus írókat tartalmilag és alakilag teljesen megértse önerején s azokat nyelvük és irodalmunkkal képes legyen összekapcsolni, — látni valót, hogy az említett módon erre soha sem lesz képes. Sőt már kezdetben megutálja mindkét nyelvet s megmaradván azon előítéletben, mellyel a kezébe vette a grammatikát, ez iránti gyűlölete apáról fiúra száll. Aztán az ilyen előismerettel bíró tanulóknak, bármennyire ismerje irodalmunkat, soha sem lehet megmutatni Aranyban Homért, Berzsenyiben Horáczt, Zrínyiben Virgiliust, Petőfiben Catullust és Tompában Tibullust. S így az emberiség művészetében, tudományában, izlésében, polgári és értelmi szabadságában élő classicus nemzetek nyelve csakugyan „holt“ nyelv lesz. Pedig aligha nincs igaza Schopenhauernek, mikor azt mondja, hogy „a ki latinul nem tud, az csak borbély legény.“

Benkő Gyula.

VIDÉKI ÉLET.

A Szilágyszolnoki egyházmegyéből.

— Közgyűlés. —

Kémer, 1883, mártius 17.

Szilágyszolnoki ref. egyházmegyénk, e hó 11-kén kezdődőleg, Sziláhon tartotta meg rendes tavaszi közgyűlését.

Miután egyházmegyéinkben az ugynevezett tavaszi közgyűlések istenitiszteleket tartással szokták kezdetüket venni, mely alkalommal az egyházmegyében még novitius papok közül egyházi szónoklat tartásra az esperes rendel ki egyént, ez alkalommal a korra és hivataloskodásra nézve egyiránt legfiatalabb papja egyházmegyénknek, t. Molnár Gyula fia, részesült azon szerencsében, hogy egyházi beszédet tarthatott egyházmegyénk legnépesebb gyülekezetének templomában, hol azonban nem egy két helyt üres padok s ritka sorok közt tévelygett a szónok beszéde.

Istenitiszteleket végeztével a ref. tanoda épületébe gyűlt egybe közgyűlésünk képviselő testülete, hol, a szép számmal egybegyűltöket szívélyesen üdvözölve, esperes a fia elnöki megnyitó beszédében, protestans anyaszentegyházunk multját s jelenét párhuzamba tevő áttekintése folytán, a remény látcsövén lelkiszemeivel a jövőnek biztató képét tárva fel, a gyűlést lelkes éljenzések között megnyitá.

Elsorolhatnám a számos ügy-darabokat melyek közgyűlésünkön tárgyalás alá kerültek; megemlékezhetném özvegy árvai gyámintézetünk részvényesi gyűléséről; elmondhatnám az egyházak vagyoni ügyeinek számba és rendbe hozása okából kinevezett 7-es bizottság s 3-as bizottság működésének eredményét; felhozhatnám az egyházmegyei tanácsnak előterjesztett jegyzőkönyvét, de nem akarván hosszasan igénybe venni az olvasók figyelmét, legyen elég csak a következőkre terjeszkednem ki:

Miután egyházmegyénk papságától az anyakönyvek másolatai a megyei levéltár számára közigazgatási úton bekérve lettek, egyházmegyei közgyűlésünk, hivatkozással a dézsi egyházmegye hasonlatára, tekintettel a papságnak az állam által sokszor igénybe vett ingyenes szolgálataira, határozatilag kimondotta, hogy felterjesztés intéztessék a mélt. állandó igazgató tanácshoz avégből, hogy a magas kormánynál az erre vonatkozó miniszteri szabály-rendelet hatályon kívül tétessék, vagy ennek sikertelen megkísérlése esetén legalább rovatos kiadványi ívekkel láttassanak el a papi hivatalok az állam részéről.—

Nem ismeretlen e lap olvasói előtt a miniszteriumnak általában a részegség s különösen a pálinka mértékletlen ivásának korlátozására czélzó-leirata, mely szintén tanácskozásunk tárgyát képezvén, annak szükségessége elismerttén, kimondatott, hogy papok és tanítók ismerjék szigorú erkölcsi kötelességüknek a mértékletesség útjára terelni a népet minden lehető erkölcsi s társadalmi eszközök pontos felhasználásával. Azonban az üdvös cél magában ily úton közel jövőben elérhetőnek nem mutatkozván, a nagyobb siker reményének megvalósultát abban látná egyházmegyénk, ha Szilágymegye e tárgybani megyei statutumot alkotna s azt szigorúan életbe léptetné, mely indítvány át is fog tétetni a megyei közgyűléshez.—

Egyházmegyei közgyűlésünk kellően méltányolva a népkönyvtárak czélját, s azok felállításának szükségét s fontosságát teljesen elismervén, határozatilag kimondatott, hogy az iskolaszéki elnökök szólittassanak fel a végből, hogy a községi előljárással egyetértőleg ez üdvös cél megvalósítására teljes buzgósággal munkáljanak.—

Egyházmegyei özvegy árvai gyámintézetünk vagyoni ügyeinek örvendetes lendületéről tesz tanubizonyosságot azon tény, hogy most 840 — nyolczszáz negyven forint o. é. — lön kiutalva özvegyek és árvák segélyezésére ez évben. Itt felemlitem azon humanus tényt, miszerint a szánandó nyomorban maradt böösházi papi család (habár néhai Juhász Mihály pap fia szegénysége miatt képtelen volt részvényt díjat fizetni a gyámintézetnek, s így családjá igényyel nem birt a segélyezésre) a segélyezendő sorába felvétellett, s

helyette a közgyűlés tagjai fizették be a gyámintézeti pénztárba a részvénydíjakat a helyszínén.

Még csak egyetlen ténnyt említek fel, nevezetesen azt, hogy egyházmegyei közgyűlésünk olvilag kimondotta miszerint Völcsök, Vicsa, Benedekfalva, V.-Ujlak, Böösháza — lélekszám s vagyoniilag egyiránt szegény — egyházak számára egy missionarius papi állomás lenne szervezendő nemzetiségi s felekezeti szempontból egyaránt.

Dombi Lajos.

A széki egyházmegyéből.

— Közgyűlés. —

Bethlen, 1883. mártius 17.

A széki ref. egyházmegye folyó hó 13—15. napjain tartotta egyházmegyei közgyűlését Somkereken. Jelen volt 19 egyházi, és 2 világi képviselő.—

A gyűlés lefolyásának teljes képét adni a hely szűke nem engedvén, kénytelen vagyok azt csak főbb vonalaiban felomlítani.

Egyházmegyénk a hála és szeretetteljes tisztelet kegyes adóját kívánta leróvni a mult évben elhalálozott főgondnoka: Földváry József úr felett és ez érzelemnek az által adott kifejezést, hogy gyűlését gyász isteni tisztelettel kezdette meg. 13-án d. e. 10 órakor gyűlésünk tagjai, a néhainak bánatos özvegye és fia, a templomba mentünk, hol búzai lelkész Benedek Lajos tartott szónoklatot a zsid. írt levél 13. 7. szakaszát véve alapul. Beszéde jól volt kidolgozva és hiven ecsetelte a nagy veszteség fájdalmát.

Istenitisztelet után, az állami iskola egyik tantermében Csiszár László főjegyző a gyűlést megnyitja. S miután a hivatalnokok három évi időtartama lejárt, maga és társai nevében megköszönve az eddig tanusított bizalmat, lemond és az új választást kitűzi.

Esperes a fia tudatja, hogy kinos betegsége miatt nem jelenhetett meg, sőt a terhes betegséggel járó orvosi operatiók következtében egyidőre az esperesi teendőket sem bírja végezni s kéri ennek, addig, míg jobban lesz a főjegyzőre való átruházását. Sajnosan veszi a gyűlés tudomásul esperes úr betegségét s kérése értelmében jelentést tesz a Püspök úrhoz.

Egyházkerületi képviselőkre adott szavazatok e gyűlésben bontatván fel, megletek választva: az 1-ső kerületben Báró Bánffy Dezső, főispán; a 2-ik kerületben Boros József; a 3-ik kerületben Schilling Ottó urak; a 4-ik kerületben Pergő Márton s a tanítók részéről; Péter Antal.

Egyházmegyei hivatalnokoknak ezek lettek megválasztva: Főjegyző: Csiszár László. Közgyűlőgazdák: Somkereki Miklós és Pergő Márton. Aljegyzők: Szabó József és Balázs József. Házassági szék bírák: Lenárd Sámuel, id. Köblös István, Ujvári József, Csejdi István, Nagy Elek, Gyárfás Albert, Szathmári Sándor, Péter Antal, Gáspár Lajos és Agyagási Gábor. Körtörvényszéki bírák: egyháziak: Veress Márton, Lenárd Sámuel, Ujvári József. Világiak: Fejérvári Károly, Boros József és Schilling Ottó urak. Főgondnokságra: szavazat szerint can-

didáltattak Báró Inczédi Zsigmond, Gróf Bethlen Károly és Báró Bánffy Dezső urak. A leiratok, kérelmek tárgyalása ellátására; házassági törvényszéken előfordult perokon kívül indítványozva és elfogadva lett, hogy jövőre házszabályok készíttessenek; továbbá a közgyűlés eleibe tartozó ügyek könnyebb és alaposabb tárgyalása végett különböző bizottságok lettek kinevezve, kik a hatáskörükbe tartozó ügydarabokat előzetesen megvizsgálják, tanulmányozzák s véleményükkel terjesztik a közgyűlés eleibe.

— s. — t.

Az áll. ig. tanács üléséből.

1883. márcz. 18.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter püspök, mint elnök; br. Bánffy Albert, Gyarmathy Miklós, dr. Jenei Viktor, dr. Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán igazgató tanácsosok; Bodor Antal titkár, Deák József pénztárnok, Szabó Ádám számvevő.

Főt. Nagy Péter, elnök, a széki egyházmegye jelentése alapján tudatja, hogy Báthori Dániel esperes betegsége okán helyettesévé Csiszár László egyházmegyei jegyző neveztetett ki.

Benedek Ferencz esperes felterjesztése szerint a küllői egyházmegye részéről egyházkerületi képviselőkké: Erődi Pál, Sámuel József, Nagy Pál és tanítók részéről Nagy János választattak meg; mely választások szabályszerűnek találtatván, igazoltattak.

Szakács István k. kalotai esperesnek, a k.-szt.-királyzentelki egyházközség papi telke nagyobbítását tárgyazó felterjesztése alapján, a vásár megkötése, a helybenhagyás fenntartásával, megengedtetik s a vásárösszeg fedezésére ajánlatba hozott obligatio eladása folyamatba indítható.

Főt. Nagy Péter, elnök, előterjeszti, hogy a Dániel-alap a betűs obligatioi cseréltesse föl szelvényekkel; ez ügyre vonatkozólag pénztárnok utasítatik a szükséges lépések megtételére.

A m. vásárhelyi kollegium előjárósága a gróf Teleki Domokos által b. e. neje br. Radák Anna emlékére lett 2100 frt 5⁰/₁₀-os alapítványt illetőleg felhivatik, hogy kérje meg a gróft a hátralékok tisztázására és befizetésére.

A királyfalvi egyházközségnek a fa és a dézmás szőlők nyivános árverésen eladása engedélyeztetik, azon megjegyzéssel, hogy az ezekből befolyt összeg nem költendő el.

A n.-körtvélyesi birtokos-község az ezen község határában fekvő ref. püspöki birtokért 10,000 frt vételár ajánl, mely ajánlat a vételár csekélysége miatt nem fogadtatik el.

Nagy Lajos deési esperesnek a girólti egyházközség által kiállított s megerősítés végett felterjesztett papi díjlevél azon utasítással küldetik vissza, hogy nyujtson felvilágosítást arról, minő fontos körülmény képezi okát a kepe alábbszállításának s az erre alapított új díjlevélnek?

A léczfalvi egyhk. leánytanítójának díjlevele azon hozzáadással hagyatik helyben, hogy a politikai község által

megajánlott évi 115 frt fizetés a község zárszámadásai bevétele-feleslegétől tételtvén függővé: a tanítói állomás mindaddig csak ideiglenesnek tekintetik, míg ezen fizetés teljesen biztosítva nem lesz.

A kolozsvári kollegium Gombás Károly felfolyamodásával szemben jelenti, hogy Zabolai László Miklós azért nem részesült a Halmágyi beneficziumból, mert nem Halmágyi néven való atyafi és elégtelen tanjegye van; a collegiumi előjárás ezen határozata helybenhagyásával felfolyamodó kérésének a felhozott indokokból nem adatik hely.

A m.-n.-csáni egyházközség esperesi úton utasítottik a tanítói nyugdíj illeték kifizetésére.

Benedek Ferencz esperes megerősítés végett felterjeszti a bernádi és bonyhai egyházközségek haszonbéri szerződvényeit, melyek, a szerződvény hiányos részének felemlítése mellett, azon megjegyzéssel küldetnek vissza, hogy ezeknek helybenhagyása az esperes és nem az igazgató tanács jogköréhez tartozik.

A sámsondi egyházközségnek gr. Bethlen Istvánné őrnagával kötött adás-vevési szerződvénye elfogadtatik, fölhevátik azonban az egyházközség figyelme arra, hogy jobb volna a téglá üzletet külön elismerő iratba foglalni, miután ez a szerződvény illetékét jelen formájában 50 frttal haszon nélkül emelné.

Magyarósi Ferencz, orbai esperes, felterjesztése alapján Kovács Albert, gr. Bánffy György, Földes Bálint és a tanítók részéről Molnár Károlynak egyházkerületi képviselőkké történt választatása igazoltatik.

KIMUTATÁS

az 1882-ik évi államsegély kiosztásáról.

I. v.-hun y a d-zar á n d i e g y h á z m.

1. Alpestesi egyházközség tornya befödésére 100 frt.
2. Kítidi egyházközség a templom kijavítására 100 frt.
3. Mozsádi egyházközség a templom befödési költségei pótlására 50 frt. Petrozsényi beszélgáló lelkész rendszeresített segély 50 frt.
5. N.- Rápolti kántortanító rendszeresített segély 40 frt.
6. Székely Lajos harói tanító egyszer s mindenkorra. 20 frt.

Összesen 350

II. Gy.-feh é r v á i e g y h á z m.

1. Tővisi egyházközség építkezéseiből származott adóságai törlesztésére 150 frt.
2. Gruzda Domokos tővisi lelkész rendszeresített segély 70 frt.
3. Székely László tővisi tanító rendszeresített segély 30 frt.

Összesen 250 frt.

III. N.-e n y e d i e g y h e g y e.

1. N.-laci egyházközség tornya befödésére 100 frt.
2. Ar.-polyáni egyházközség temploma kiigazítására 100 frt.
3. G.-kereszturi egyházközség adóságtörlesztésre 100 frt.
4. Turi egyházközség papi lak kijavítására 50 frt.
5. M.-Szt.-királyi egyházközség temploma helyreállítására 50 frt.

Összesen 400 frt.

(Folytatása köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. márcz. 17.

— **Husvét ünnepe** a ker. világnak legfőbb ségebb ünnepe, mert hitünk összes igazságai abban, mint egy gyű-pontban, össze találkoznak s vissza verődve, fényt hintenek lelkünkre. Az igazságnak a tévelygés, a szeretetnek a gyűlölség, az életnek a halál feletti győzedelmi ünnepe az, mely a csüggedést bátorsággá, a kételkedést bizonyossággá, az elmúlást halhatatlansággá változtatja át s megfejti a lét titkát. Míg a husvéti igazságokban vetett hit ki nem vész a szivekből, addig a Krisztus vallása mindig fölemelő, vigasztaló, kibékítő, idvezítő, élő lesz s nem vesznek rajta diadalmat a pokol kapui sem. Mi, a közelgő husvét ünnep alkalmából, nem tudunk olvasóinknak szobbet, jobbat, boldogítóbbat kívánni, mint azt, hogy ez igazságok legyenek mindnyájunk lelkeken mélyen gyökerezők, élettelenesen virulók s teremjék meg gyümölcseit a megnyugvásnak, a békességnek, az örök élet bizonyos reménységének s mondhasuk el mindnyájan örvendő hittel: Legyen áldott az Isten, a ki adott nekünk diadalmat az Ur Jézus Krisztus által!

— **Legfelsőbb adományok.** Ő felsége a nyár á d-szt.-benedeki reform. egyházközségnek, adóságainak törlesztésére, ötven frtnyi, s a Páncsovai református egyházközségnek, templomépítésre, százötven forintnyi segélyt méltóztatott magánpénztárából adományozni.

— **A ref. tanárok zilahi értekezletéről,** lapunk bezártáig, részletes tudósítást nem vettünk. Közvetett értesülésünk szerint az értekezőlet nem volt annyira látogatott, mint bizton reméltük vala (összesen 17-en jelentek meg) s feltűnést keltettek, hogy a n.-enyedi főtanoda rondes tanárai közül senki sem vett részt. Az első értekezőlet 18-án, templomozás után tartatott meg s legelőbb b. Wesselényi Miklós, a zilahi tanoda egyik érdemes főgondnoka, üdvözölte az értekezőletet s a gyűlés vezetésére Kerökes Sándor ig. tanárt kérte föl, ki érdekes visszapiillantást vetve tanügyünk fejlődésére 1867 óta, hangsúlyozta a középiskolák rendezésének életbe vágó fontosságát. Mindkét jeles beszéd jegyzőkönyvileg örökített meg. A tárgysorozat megállapítása után az értekezőlet tagjai s vidéki kitűnőségek bankottre gyűltek össze, mint b. Wesselényi vendégei. Poharakat emeltek a többek közt Szikszai Lajos a királyra, b. Wesselényi a tanodára, Hegedüs István b. Wesselényire, Nagy László Trefortra, sat. A gyűlés további folyamáról tudósítást várunk.

— **A középiskolai törvényjavaslat ügyében** egy compromissum várható a javaslat pártolói és ellenzői között, legalább ezt ongedi reménylenünk azon körülmény, hogy a fővárosban a napokban egy értekezőlet hivatott össze és ülésezett, melynek az volt feladata, hogy a törvényjavaslatnak egyes szakaszait módosítsák és a részletes tárgyalásnál kikerüljék ama nehézségeket, melyet a törvényjavaslat eredeti szövegében való elfogadását nagy mértékben akadályozták. A tanácskozás eredménye lehetőleg kielégítő. Az értekezőlet legtöbbet foglalkozott a törvényjavaslat 22-ik §-

ával, mely tudvaleg a kormány képviselőjének az érte-
ségi vizsgálatok körül való hatáskörét szabja meg. A tör-
vénynek e §-a az, melyben a protentáns autonomia legna-
gyobb sérelmét látta, vitában is. A törvény e §-át az ér-
tekezlet lényegesen megváltoztatta, a kormány felügyeleti
jogát ujaól körülírva, úgy módosította azt, hogy az aggodalmak
lehetőleg el vannak oszlatva. Ezenkívül a törvénynek még
több szakaszának módosítását is elhatározták; így többek
közt a 28 §. harmadik bekezdésében benn foglalta az taz intéz-
kedést, hogy azok, kik a törvény hatályba lépte előtt vala-
mely nyilvános középiskolában legalább öt évig szolgáltak,
mint rendes tanárok, a képesítő vizsgálat alól felmentvék,
úgy módosították, hogy a feltételül szabott öt évet három
évre redukálták. A 32-ik §. első bekezdésében foglalt azt az
intézkedést, hogy nyolcz osztályu intézetben legalább 12
rendes tanár alkalmazandó, szintén megváltoztatták s a
rendes tanárok számát 9 re szállították le. A törvénynek a
tantervek megállapítására vonatkozó részét szintén módosi-
tották. Általánosított a 70 ik §., mely szerint „a vallás-
és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen ve-
zetése alatt álló róm. kath. középiskolák jogi természete és
viszonya ezen törvény által nem érintetik.“ A javaslatnak
az a rendelkezése, hogy nem magyarajku középiskolák 7-ik
és 8-ik osztályaiban a magyar irodalom és történelem ma-
gyarul adassék elő, annyiban módosított, hogy ez csak a
törvény életbe lépte után két év mulva lesz kötelező.

— Gyászhir. Tavasz József vajai ref. lelkész s ú-
lyos családi csapás érte: Neje, szül. Tolvally Mária, óle-
tének 27-ik, boldog házasságának 4-ik évében, folyó évi
márczius 18-án reggeli fél 7 órakor, hosszas szenvedés után
jobblétre szenderült. Az elhunytat férje, picziny Mariska
lánya és atyja gyászolják. Legyen nyugalma csöndes!

FÖTISZT. NAGY PÉTER PÜSPÖK ÚR A KÖVETKEZŐ
KÖRÖZVÉNYEKET BOCSÁTOTTA KI:

Köröztetnek:

257—1883. Az udvarhelyszéki egyházmeg-
yében a mátfalvi papi állomás. Javadalma: 126
kal. búza-, 126 kal. zabkepe, 50 szekér kemény tűzifa, 40
frt az egyházközség pénztárából, minden marhás gazda kö-
teles évenként 2 szekér trágyát a papi földre kivinni s a
gyalogszeresek 1 napszámot adni, mely szolgálmány 25 frt-
nyi pénzértékre tehető; 5 h. 579 □ öl szántó, 1 hold 654
□ öl kaszáló hasznélvezete, melynek adóját fizeti az egy-
házközség s mivelik az egyháztagok; keresztelésért egy tyúk
vagy 20 kr; tisztességes lakás szép gyümölcsössel, vetomé-
nyessel és jól be rendezett gazdasági épületekkel. A megválasztott köteles első évi fizetésének felét az egyházmegyei papi
gyámintézet pénztárába befizetni.— Pályázati határnap ápril
10. Folyamodványok t. t. Solymosi István esperes afi-
hoz Bögözbe (u. p. Székely-Udvarhely) küldendők.

286—1883. A küküllői egyházmegyében a
mikefalvi papi állomás másodikban. Javadalma:
I. Mikefalváról: 92 kal. búza, 171 véka csős török-
búza, 12 kal. zab, 18 veder must, 11 frt 17 kr fapénz, 4

özvegy asszonytól 12 napszám.— II. Somostelkéről 62
véka szemes törökbúza.— III. Abosfalváról 20 v. sze-
mes törökbúza.— IV. Felső-Kápolnáról 6—8 véka sze-
mes törökbúza.— Canonica portio 2 hold 572 □ öl II.
szántó, 5 h. 47 □ öl II. oszt. kaszáló, 102 □ öl szőlő
hasznélvezete. 11 frt 50 kr, 6 frt ekenapszám, 6 frt ka-
szanapszám, ifjaktól 20 kr. Stola: esketés 1 frt, temetés
50 kr, keresztelés 20 kr. A jelzett fizetés 343 frt 27 kr
pénzértékre van becsülve. Ezen kívül kényelmes új papiház
cserep földel, 3 szobával, téli és nyári konyhával, kama-
rával, bolthajtásos pinczével, szép veteményes, gyümölcsös
és gazdasági épületek. A megválasztott állomása elfoglalása
előtt köteles egy évi jövedelmének $\frac{1}{6}$ -át a gyámintézet pénz-
tárába 2 frt kebelezési díjjal lefizetni.— Pályázati ha-
tárnap ápril 15. Folyamodványok t. t. Benedek Ferencz
esperes afiához Haranglábura (u. p. Dicső-Szt.-Márton) kül-
dendők,

288—1883. A k-kalotai egyházmegyében az
aljárői papi állomás. Javadalma: minden egész kepe-
fizetőtől (20) 1 frt és 1 szekér fa, a félbéresektől (12) en-
nek fele, báró Kemény Ödön 3 ngsától 30 frt és 5 szekér
fa, gróf Teleky Gusztáv 6 mltgtól 30 frt, t. Orbán Károly
urtól 5 frt, Szabó János urtól 3 frt; 32 h. tagosított szántó
és kaszáló, ezen kívül 1112 □ öl szántó és 6 h. 966 □
öl kaszáló; stola: keresztelésért 20 kr. esketésért 1 frt,
temetésért beszéddel 2 frt, könyörgéssel 1 frt; 80 frt ál-
lamsegély a m. igazgató tanács által utalványozva.

Ugyanezen egyházmegyében a sztánai pa-
pi állomás. Javadalma: minden házaspártól (49) 1 és
fél kalongya rozs, 2 veder must, 1 kis vék zab, 1 szekér
fa; azoktól, kiknek vetése nincsen (10) 3 kis véka rozs;
stola: keresztelésért 1 kenyér és 1 csirke, temetésért 1 frt,
15 véka férőjü szántót őszi vetésre és 2 vékás törökbúza
földet megmivel az egyházközség; 6 szekér szénát termő
kaszáló, mivelik az egyházak.— Jegyzés: a papi fakepéből
6 sz. fa a tanító részére szakasztatik ki. Pályázati határ-
nap mindkét állomásra nézve ápril 15.— Folyamodványok
mindkét állomást illetőleg t. t. Szakács István esperes
afiához Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

293—1883. A sz-szolnoki egyházmegyében
a völcsöki pap-tanítói állomás. Javadalma: Völcsö-
kőn: minden házaspártól 3 v. (18 kupás) búza, kiknek
búzaja nem terem, azoktól 3 v. (20 k.) szemes törökbúza,
egy veder must, kiknek szőlője nincs 17 kr. borpénz, 34
szekér tűzifa bazaszállitva, 2 köből férőjü szántó és egy
3 boglyás kaszáló megmivelése és terményük hazaszállitása
a czinterem, temető, papi és tanítói telek hasznélvezete,
tisztességes lakás a szükséges mellék- és gazdasági-épüle-
tekkel.— II. A sz.-újlaki és vicsai l. egyházközség-ből minden
pártól 3 véka (20 k.) gabona, a sz.-újlaki határon 13. h.
475 □-öl szántó, 4 h. 470 □-öl rét, 175 □-öl pusztas-
szőlőhely és 2 h. 375 □-öl, jelenleg nem használható czi-
heres erdő; a vicsai határon 8 h. 1095 □-öl szántó, 3. h.
1130 □-öl legelő, 3 h. 1270 □-öl kert felerészenek ha-
szonélvezete, a más felerészeért a taxastól 4 frt és 30
gyalog napszám. Stola mind a három egyházközségben:
keresztelésért 20 kr, esketésért 80 kr, temetésért énekszó-
val 20 kr, beszéddel 1 frt, taudij kezdőktől fél véka sze-
mes málé, fél veder must, fél szekér fa, haladottaknál 1 v.
szemes málé, 1. v. bor, 1 sz. fa, az ismétlők ennek egy
negyed részét fizetik. Az összes fizetés pénzértéke, stola és
tandijon kívül, 409 frt 87 kr.— Pályázati határnap ápril
15. Folyamodványok t. t. Szabó Pál esp. aához Diószádra
küldendők.

Kolozsvárt, 1883. márcz. 13.